

№2

наурыз
март

2022 (33)

ЗИАТ

Редактор бағаны

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы - 2050»: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында: «Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстырып, ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол – Мәңгілік Ел идеясы» деп, халқымызды алда күтіп тұрған асқар асуларды, төтенше маңызды мақсат-міндеттерді атап көрсетіп берген еді. Осы Жолдауда Қазақстан Республикасындағы білім беру мәселесін айрықша атап көрсетіп (Қазақстан жолы – 2050. 4 бағыт. БІЛІМ ЖӘНЕ КӘСІБИ МАШЫҚ - ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ, КАДР ДАЯРЛАУ МЕН ҚАЙТА ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒДАРЫ/Біздің жұмыстарымыздың білім беру саласындағы басымдықтары), бұл салаға жаңашылдық енгізіп, түрліше реформалауды баса айтып көрсеткен.

Кез-келген мемлекеттің болашағы оның білім және ғылым деңгейінің қаншалықты дамуына тікелей байланысты. «Ел болам десең - бесігіңді түзе» деп ұлы Мұхаң айтқандай, осы күні өсіп-жетіліп келе жатқан жас жеткіншектерге, оқушылар мен студенттерге білім берудің соңы тәсілдерін қолданып, олардың қоғамда толық азамат болып қалыптасуына ықпал ете білу керектігі күн тәртібінен түспеген мәселе.

Осы орайда «ZIAT» ғылыми-әдістемелік орталығы» ЖШС 2016 жылдың мамыр айынан бастап шығаратын «ZIAT» ғылыми-әдістемелік журналы білім беру және ғылым кеңістігіндегі инновациялық жаңалықтарды және педагогтар, студенттер, оқушылар мен мектепке дейінгі жастағы бүлдіршіндердің ғылым-танымдық еңбектерін жариялап отырмақ. Журналдың негізгі міндеті: оқушылар, студенттер және ұстаздардың түрлі тақырып бойынша жазған еңбектерін көпшілік назарына ұсыну, мұғалімдерге білікті педагог ретінде қалыптасуға жәрдемдесу, ғылымдағы әр деңгейдің арасында қарым-қатынасты нығайтуға әрекет ету. Журнал мектепке дейінгі мекемелерден бастап жоғары оқу орындарына дейінгі аралықтағы мәселелерді қамтиды.

№2 (33)
март 2022

Құрылтайшы/Учредитель

"ZIAT" Ғылыми-әдістемелік орталығы
Научно-методический центр "ZIAT"

"ZIAT" журналы 2016 жылы 25 мамырда
Қазақстан Республикасы Мәдениет және
Ақпарат министрлігінде тіркеліп,
№16000-Ж куәлігі берілген.

Журнал "ZIAT"

зарегистрирован 25 мая 2016г
в министерстве Культуры и информации
Республики Казахстан и выдано
свидетельство №16000-Ж.
ISSN: 2617-1937

Журнал Қазақстан Республикасының
мерзімді баспасөз тізіміне енгізілген.

МББ индексі 74926.

Журнал включен в список
периодических изданий
Республики Казахстан.

Индекс ППИ 74926.

Шығу жиілігі: Жылына 6 рет шығады
Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын
тілдерінде басылады.

Периодичность:

Выходит 6 раз в год,

материалы публикуются на
казахском, русском, английском языках.

Адрес редакции:

010000

г.Нур-Султан,
ул. Иманова 50

E-mail:

ziat.journal@mail.ru

Сайт:

www.centeroir.kz

Журналды редакциядан
сатып алуға болады.
Жазыламын деушілер
жоғарыдағы мекен-жайға
хабарласа алады.

Таралымы/Тираж
1000

Редактор/ редактор:

Сергазина А.К.

Редактор орынбасары/Зам.редактора

Идрисов Б.Ш.

Беттеуші-дизайнер/Дизайн, верстка

Кимашева Г.Е.

Редакциялық алқа/Редакционный совет:

Жұманова Б.Қ. – ""ZIAT" ҒӘО-ғы" ЖШС директоры

Урынбасарова Э.А. – п.ғ.д., профессор

Орынбаев А. А. – п.ғ.к.,

ҚР білім беру ісінің құрметті қызметкері,

ҚазҰЖҒА корреспондент-мүшесі

Төреқұлова Д. М. – э.ғ.д., профессор,
ҚазҚЭЖХСУ "Менеджмент" кафедрасының меңгерушісі

Төреқұлова Ә. Н. – PhD докторы,

""ZIAT" ҒӘО-ғы" ЖШС ғылыми қызметкері

Үмбетпаева С. К. – жоғары категориялы ұстаз,
РФ-ның еңбек сіңірген қызметкері, Ресей құрметті ұстазы

Баймағамбет О.А. – педагог-әдіскер

Жұманова Б.К. – директор ТОО "НМЦ "ZIAT""

Урунбасарова Э.А – д.п.н., профессор

Орынбаев А. А. – к.п.н.,

Почетный работник образования РК,

член-корреспондент КазНАЕН РК

Турекулова Д.М – д.э.н., профессор,
зав. кафедрой "Менеджмент" КазУЭФимТ

Турекулова А.Н - доктор PhD,

научный сотрудник ТОО "НМЦ "ZIAT""

Үмбетпаева С.К – учитель высшей категории,
Заслуженный работник РФ, Почетный учитель России

Баймағамбет О.А – педагог - методист

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Педагогикалық тәжірибе/Педагогический опыт

Абдығалимова Г.С. Открытия, меняющие мир.....	5
Алексеева О.В. Алгоритм письменного умножения без перехода через разряд. Основатели Казахского ханства.....	7
Бурсалова Э.С. Кем быть? Части речи.....	11
Гордымова Н.В. Путешествие в страну здоровья.....	14
Калыбекова Э.Б. Қыздар мен ұлдар!.....	17
Махамбетова А.Ш. Жануарлардың қозғалыс мүшелері. Тірі ағзалардағы қозғалыстың рөлі. Жануарлардың қозғалу тәсілдеріне мысалдар. Жануарлардың мекен ортасы мен қозғалыс тәсілдері арасындағы байланыстарды анықтау.....	20
Туқенова Б.З. Уақыт. Сағат. Минут / Сүйікті ертегілеріміз.....	23

Ғылыми ізденістер/Научное обозрение

Амангелдіқызы Е., Сәлімова Д.Д., Есенжолов Е.Қ. Тригонометриялық теңдеулерді квадрат теңдеулерге келтіру арқылы шешу.....	28
Ахметбекова Ж.А., Оспанова Д.М. Дидактикалық ойын, математика сабақтарында шығармашылық қабілеттерді дамыту құралы ретінде.....	31
Баймахан А.С., Тлеужанова Г.К. Болашақ шетел тілі мұғалімінің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар жүйесі.....	34
Бершинбеков Р.С., Алжанкулова С.А. Некоторые вопросы определения понятия выдачи лица (экстрадиции).....	37
Bershimbekov R.S., Alzhankulova S.A. Problems of implementation of the institution of extradition in international and national law.....	41
Даутов И.К., Алжанкулова С.А. Теоретические аспекты международно-правового регулирования трудовых отношений.....	44
Dautov I.K., Alzhankulova S.A. Some issues of international law labor regulation in the countries of the customs union.....	47
Димуханов А.И., Рысмамбетова Н.Ж., Қаныбетов М.Б. Ақтөбе облысы орман тәлімбағындағы ағаш тұқымдарының ерекшеліктері.....	50
Жантасов К.К. Тергеушінің іс жүргізу дербестігі қағидаты қылмыстық сот ісін жүргізудің бір тетігі ретінде.....	53
Жантасов К.К. Тергеушінің іс жүргізу дербестігінің кейбір өзекті мәселелері.....	56
Камешова Н.К., Утебаева А.К. Шет тілінде коммуникативтік дағдыларды қалыптастырудағы сторителлинг әдісінің тиімділігі.....	59
Коваль О.В. К вопросу об особенностях разговорной речи в современном русском языке.....	62
Кульжанова К.М. Популяризация истории и культуры Казахстана в современное время.....	65
Мамажанов Е.А. Бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстарды саралау мәселелері.....	68
Мұқаметәлі Г.С., Жумабаева З.Е. Вовлечение семьи в дошкольный образовательный процесс.....	71
Сапарбекова Б.С. Биология сабақтарында оқытудың ойын әдістерін қолдану арқылы оқушылардың өз бетінше жұмыс жасау дағдыларын дамыту.....	72
Султанова Н.К., Калиева Г.Н. Халық композиторлары арқылы оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыру.....	75
Султанова Н.К., Нугуманова Г.А. Музыка мұғаліміне қойылатын талаптардың мазмұны.....	78
Турсыматова О.И., Ургенишбеков А.Т., Дильмаханова М.М. Білім беру саласында ақпараттық технологияларды қолдану мүмкіндіктері.....	81

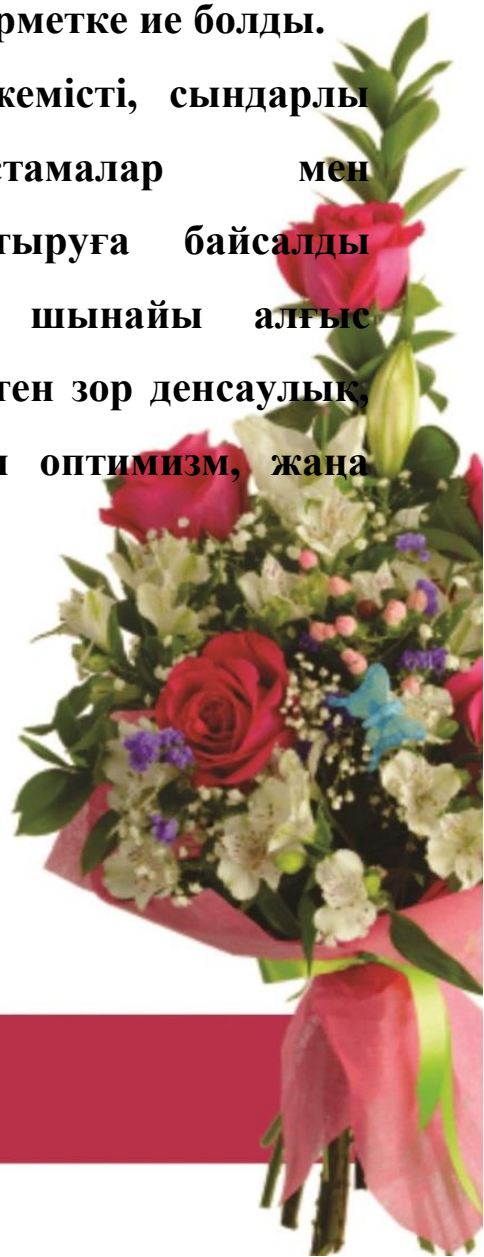
Құттықтаймыз!

**Құрметті профессор Мадина Конратбаевна
55 жасыңыз құтты болсын!**

Сіздің кәсіпқойлығыңыз бен сенімі
берік тұлға ретіндегі тәжірибеңіз, бүгінгі
мен болашаққа нық сеніммен қарайтын,
өз ісіңізге деген даналығыңыз,
адалдығыңыз бен адамдармен жұмыс
істей білуіңіз қоғамда сізге деген
лайықты бедел мен құрметке ие болды.

Туған күніңізде жемісті, сындарлы
жұмысыңыз, бастамалар мен
ұсыныстарды қарастыруға байсалды
көзқарасыңыз үшін шынайы алғыс
сөздерімізді қабыл алыңыз. Сізге шын жүректен зор денсаулық,
отбасылық бақыт пен береке, көңілділік пен оптимизм, жаңа
шығармашылық жеңістер тілейміз.

Поздравляем!

Открытия, меняющие мир

Методическая разработка, направленная на развитие читательской грамотности обучающихся на уроке естествознания в 5 классе.

Абдыгалимова Гулсара Сартаевна

Учитель географии

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №15 города Павлодара»

Текст 1. Открытия, изменившие мир. Альфред Нобель.

1) Нобель Альфред Бернхард (1833—1896), шведский инженер, изобретатель, промышленник, учредитель Нобелевских премий.

2) Родился 21 октября 1833 г. в Стокгольме. Сын изобретателя подводных мин Эммануэля Нобеля. В 1837 г. семья переехала в Петербург, где отец по заказу российского правительства основал механический завод.

3) Альфред Бернхард занимался с частными преподавателями, хорошо знал физику и химию, владел несколькими языками, интересовался техникой, литературой, историей, медициной.

4) В 1849— 1851 гг. он путешествовал по Америке и Европе, после этого два года изучал химию в Париже. Вернувшись в Россию (1853 г.), работал в фирме отца.

5) В 1867 г. он запатентовал динамит, а ещё через 20 лет изобрёл баллистит (бездымный порох). Продукция его динамитных заводов быстро завоевала международный рынок и приносила огромные доходы.

6) Изобретатель был членом Шведской королевской академии наук, Лондонского королевского общества, Парижского общества гражданских инженеров, имел много наград.

7) К концу жизни Нобель занялся благотворительностью. За два года до смерти он завещал почти всё своё состояние (31 млн шведских крон) специально учреждённому фонду, чтобы тот ежегодно присуждал премии лицам, чья деятельность принесла человечеству наибольшую пользу.

8) Умер Нобель 10 декабря 1896 г. на своей вилле в Сан-Ремо (Италия)

Текст 2

Самые важные географические открытия, изменившие мир

Дата	Мореплаватель	Открытия
1488 год	Бартоломеу Диаш	Обогнул мыс Доброй надежды
1492 год	Христофор Колумб	Открыл материк, названный Америкой
1497-1498 гг.	Васко да Гама	Обогнув Африку, достиг берегов Индии
1519-1522 гг.	Фернан Магеллан	Совершил первое кругосветное путешествие

Автор урока	Абдыгалимова Гулсара Сартаевна, учитель географии				
Предмет	Естествознание				
Класс	5				
Тема	Открытия, меняющие мир				
Цель	Изучить открытия, меняющие мир				
Результат	- умеет определять открытия, меняющие мир - умеет находить в тексте и извлекать из него необходимую информацию - умеет соотносить содержание иллюстрации и таблицы и определять недостающие элементы - умеет устанавливать связи между текстами				
Формируемые читательские умения	Понимать смысловую структуру текста. Определять место, где содержится искомая информация. Находить и извлекать одну или несколько единиц информации расположенных в одном / в разных фрагментах текста. Соотносить визуальное изображение с вербальным текстом. Устанавливать скрытые связи между событиями.				
Этапы работы с текстом	Вопросы и задания для работы с текстом	Правильные ответы, вариант выполнения			
Предтекстовый	1. Просмотрите текст 1, имеет ли он заголовок? 2. По заголовку установите, о ком или о чём идёт речь в тексте. 3. Сколько абзацев в тексте 1? 4. Отметьте абзац, который содержит ключевую информацию в тексте 1. 5. Просмотрите текст 2. О каких открытиях идёт речь?	1. Заголовок текста есть. 2. Речь идёт о человеке по имени Альфред Нобель. 3. В тексте 8 абзацев. 4. абзац 5) 5. речь идёт о географических открытиях.			
Текстовый	1. Найдите и подчеркните в тексте предложение, в котором говорится о главных открытиях Альфреда Нобеля. 2. Ознакомьтесь с иллюстрацией в тексте 2 и озаглавьте его 3. В иллюстрации отметьте имена мореплавателей, которые не внесены в таблицу. 4. Подумайте, что объединяет тексты 1 и 2? 5. Определите, в каких областях науки были сделаны открытия, о которых идёт речь в текстах? 6. Предположите, в каких других областях науки были сделаны открытия, изменившие мир?	1. <u>В 1867 г. он запатентовал динамит, а ещё через 20 лет изобрёл баллистит (бездымный порох)</u> 2. Великие путешественники. 3. Френсис Дрейк и Абель Тасман 4. Тексты 1 и 2 объединяет то, что в них говорится об открытиях, изменивших мир. 5. области науки – физика и география. 6. биология, химия, астрономия и другие науки			
После текстовый	1. Составьте собственную таблицу «Открытия, изменившие мир» (не менее 5 пунктов), используя тексты	Таблица «Открытия, изменившие мир» <table border="1"> <tr> <td>Время</td><td>Учёные</td><td>Открытия</td></tr> </table>	Время	Учёные	Открытия
Время	Учёные	Открытия			

	из учебника, других источников 2. В таблице отразите время, имена учёных, их открытия»	3000г. до н.э.		колесо
		17 век	Г.Галлилей	микроскоп
		17 век	Д.Уатт	Паровой двигатель
		1645 г.	Паскаль	компьютер
		18 век	Н-Ж. Кюньо	автомобиль

Список использованной литературы:

1. Естествознание: учебник для учащихся 5 класса общеобразовательной школы. Часть 2 / Л.А. Верховцева, О.А. Костюченко, М.В. Ушакова. – Алматы: Алматыкітап баспанасы, 2017
2. <http://www.manalfa.com/istorii-uspeha/nobel-alfred>
3. <https://posmotrim.by/article/velikie-geograficheskie-otkrytiya-v-tablicah.html>

Алгоритм письменного умножения без перехода через разряд. Основатели Казахского ханства

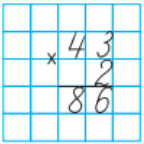
Краткосрочный план урока по математике

Алексеева Оксана Васильевна

КГУ «Аягозская городская смешанная начальная школа №9»

Предмет: Математика		Школа: №9			
Урок: 102					
Дата: 15.02.22г.		ФИО учителя: Алексеева О.В.			
Класс: 3		Количество присутствующих:	Количество отсутствующих:		
Раздел (сквозная тема):		Раздел 3С – Письменное умножение и деление.			
Тема урока:		Алгоритм письменного умножения без перехода через разряд. Основатели Казахского ханства.			
Цели обучения в соответствии с учебной программой:		3.1.2.10 - применять алгоритмы умножения и деления дву/трехзначных чисел на однозначное в случаях вида: 23·2, 123·2, 46:2, 246:2			
Цели урока:		Научить учащихся применять алгоритм письменного умножения			
Ход урока:					
Этап урока/ Время	Действия педагога		Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
1. Начало урока. 0-5 мин	Создание положительного эмоционального настроения: Упражнения «Улыбка», «Комплимент»		Выполняет упражнение		Эмоц. настрой
2. Середина урока. 5 – 35 мин	Актуализация жизненного опыта. Сегодня наш урок пройдет в форме викторины. Минутка чистописания . 135 <i>Составить разные числа из этих цифр, цифры не должны повторяться.</i>			ФО учитель	

	Сообщение темы и цели урока Во второй половине XV века под знамёнами Керей и Жанибека было создано Казахское ханство. Рядом с Ханами и Султанами боролись на независимость великие батыры. Именно они вынесли на своих плечах победу. Вводное задание на подготовку к изучению нового. 1. <i>Отпределите о каком батыре идет речь?</i> Родился в Южном Казахстане в 17 веке, общественный деятель, один из видных жырау того века, главный мудрец орды Абылай хана, поэт-акын, красноречивый бий, батыр рода Каракерей племени Найман. Погиб в месте Журекадыр абайского района Восточно-Казахстанской области. <i>Выполним задания</i> <i>Объясни, как выполняли вычисления.</i> $23 \cdot 3 = (20 + 3) \cdot 3 = 20 \cdot 3 + 3 \cdot 3$ Умножение двузначных и трёхзначных чисел удобно записывать столбиком. При этом используется знак умножения – $\times$. При умножении единицы записывают под единицами, десятки – под десятками, сотни – под сотнями. Умножать начинают с единиц. Постановка цели (проблемная ситуация).. <i>Рассмотри, как выполнено умножение.</i> Пишу: первый множитель 43, под единицами второй множитель 2. Умножаю единицы: $3 \cdot 2 = 6$, пишу 6 под единицами. Умножаю десятки: $4 \cdot 2 = 8$, пишу 8 под десятками. Читаю ответ: 86. Заучивание алгоритма. (АКТАМБЕРДЫ-ЖЫРАУ) Батыр не знал поражения ни в одном единоборстве. Великий воин не покидал седла боевого коня в течение сорока лет, участвовал более чем в 100 сражениях в национально-освободительной борьбе с джунгарами. В 1725 году со своими соединениями выигрывает Алакольское сражение. За огромные заслуги ему было	формулирую тему урока, определяют цель урока повторяют изученный материал коллективная работа в парах		презентация учебник С.49
--	---	---	--	--

9

<table><tr><td>Множитель</td><td>24</td><td>33</td><td>21</td></tr><tr><td>Множитель</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td></tr><tr><td>Значение произведения</td><td></td><td></td><td></td></tr></table> (БОГЕНБАЙ БАТЫР) С 1748 по 1753 годы вместе с Каскары и <u>Малайсары</u>-батырами, освобождал земли на территории Жетысу и Восточного Казахстана. После войны занимался размещением казахских родов на освободившихся территориях. Был мудрым правителем и в мирное время. <i>Реши уравнения. Повторите правила нахождения неизвестных компонентов</i> 1000 – x = 600 – 53 y : 23 = 36 : 12 5 · x = 500 – 460 (НАУРЫЗБАЙ БАТЫР) Память батыров живет в нашей истории памяти народа, их именами называют улицы и населенные пункты. Создаются монументы. <i>Выпиши двузначные числа в порядке возрастания, а трёхзначные – в порядке убывания. Ты узнаешь, кто является автором монумента, расположенного в центре Астаны.</i> Монумент Керем и Жанибека <table><tr><td>б 277</td><td>н 63</td><td>а 65</td><td>е 270</td><td>е 48</td></tr><tr><td>н 207</td><td>Р 42</td><td>в 107</td><td>т 86</td><td>А 701</td></tr></table> о 117 (Ринат Абенов) Дифференцированная работа. <i>Решить примеры, поставить ответы в порядке возрастания. Составить пословицу. Объяснить смысл.</i> 500:1; 500:10; 500:100; 500:50; 500:5; 500:500; 100:50; 100:25	Множитель	24	33	21	Множитель	2	3	4	Значение произведения				б 277	н 63	а 65	е 270	е 48	н 207	Р 42	в 107	т 86	А 701	ДОСКИ по рядам в парах в группе	ФО учитель	
Множитель	24	33	21																						
Множитель	2	3	4																						
Значение произведения																									
б 277	н 63	а 65	е 270	е 48																					
н 207	Р 42	в 107	т 86	А 701																					

	(Надежды народа джигит оправдает, славу джигита народ оберегает)			
3. Конец урока. 35-40 мин	7.Итог урока. -Какую цель мы поставили на сегодняшнем уроке? - Достигли ли мы этой цели? Что запомнить? - Какие затруднения были у вас на уроке? - Что нужно сделать, чтобы эти затруднения не повторялись? Рефлексия. Смайлы. Домашнее задание с. 50 №7 Оценивание.	Отвечают на вопросы учителя, оценивают свою деятельность на уроке		картинки к рефлексии.

Литература: информация о батырах использована из сети Интернет, Учебник «Математика» для 3 класса.

Кем быть? Части речи.

Бурсалова Эльнара Саруаровна

Раздел:	Кем я хочу стать, когда вырасту ?			
Дата:	08.12.2021г			
ФИО учителя	Бурсалова Эльнара Саруаровна.			
Класс: 5	Количество присутствующих		Количество отсутствующих	
Тема	Тема: Кем быть? Части речи.			
Цели обучения:	5.1.3.1- понимать основное содержание произведений фольклора и литературы, содержащих знакомые лексические и грамматические единицы, определять тему 5.2.3.1- соблюдать орфоэпические нормы 5.3.4.1- владеть видами чтения (ознакомительное) 5.3.3.1- формулировать вопросы по содержанию текста и отвечать на них 5.3.6.1- анализировать содержание небольших произведений фольклора и литературы, определяя тему и основную идею 5.3.7.1- извлекать необходимую информацию по предложенной теме из различных источников 5.4.3.1- представлять информацию в виде рисунков			
Ход урока				
Этапы урока	Действия педагога	Действия учеников	Оценивание	Ресурсы
Начало урока	I.Организационный момент. Приветствие.	- Давайте улыбнемся друг другу. Пусть сегодняшний урок принесет нам всем радость общения. Сегодня на уроке, ребята, вас ожидает много интересных заданий, новых открытий, а	Проверка домашнего задания. ФО взаимооценивание	Эмоциональный настрой. (К) Игра «Хорошее настроение» .

	Организационный момент. Встали тихо, замолчали, Всё, что нужно, вы достали. Приготовились к уроку, В нём иначе нету проку. Здравствуйтесь, садитесь, Больше не вертитесь. Мы урок начинаем сейчас, Интересен он для вас. Слушай всё внимательно, Поймешь всё обязательно. 	помощниками вам будут: внимание, находчивость, смекалка.		
	II. Актуализация знаний (К)Послушайте стихотворение. Прослушать стихотворение, подумать и ответить, о чем мы будем говорить на уроке. Я не знаю пока, кем я стану, И куда я работать пойду. То мне хочется стать капитаном, То командовать башенным краном... .Как вы думаете, о чём мы будем говорить на уроке? Определите основную мысль стихотворения. Вы бы хотели <i>не делать совсем ничего?</i> - О чем это стихотворение? Вопросно-ответная беседа: Прогнозирование урока. -Какие профессии вы знаете -Назовите их и произнесите на казахском,английском языке Шофёр-жүргізуші -best man. Врач -дәрігер- doctor. Учитель -мұғалім- teacher. Плотник- ағаш ұстазы-а carpenter	Прогнозирование учащимися темы урока Стратегия «Карта историй» Какие иллюстрации можно сделать по содержанию стихотворения «Кем быть?».Дайте словесное описание каждого рисунка. <i>Примерные ответы:</i> 		Полиязычи е: <i>мудрено – трудно; лебёдка – ауыр жүк көтеретін шығыр; жесть – қаңылтыр</i> Основные термины и словосочетания: <i>профессия, местность, укрощать,с толяр</i>
Среди на урока	III. Изучение нового материала (К) Что является для человека очень важным	Развитие речи. Зачем человеку нужен труд? Как вы считаете, учёба – это труд?Что такое	Лингвистическая игра. ФО похвала	

	и нужным в жизни? Попробуйте отгадать. Предложить учащимся послушать стихотворение В. Маяковского «Кем быть?» 1. Какие чувства вызывает у читателя/слушателя рассказ о той или иной профессии? 2. Какова основная мысль стихотворения? 3. Какова цель данного стихотворения? Далее идет работа по стратегий «Фильтр идей» Соберите всё, что узнали по этому отрывку. В одну корзину собираем название профессий, а в другую корзину собираем подходящие по смыслу прилагательные.	профессиональный труд, профессии.		
	IV. Закрепление изученного материала. (К,И) Упр.274. Какие иллюстрации можно сделать по содержанию стихотворения «Кем быть?» Упражнение 275 Стратегия «Корзина идей» Найдите в стихотворении «Кем быть?» названия профессий. Выпишите их. На какой вопрос они отвечают? Дополните полученную тематическую группу.	(П)		Учебник http://nsportal.ru/shkola/literatura/library/2012/12/20/prezentatsiya-po-biografii-vv-mayakovsko go
	Упр.275.Найдите в стихотворении «Кем быть?» названия профессий. Выпишите их. На какой вопрос они отвечают? Дополните полученную	(Г)Напишите на вырезанных из бумаги лепестках, кем работают ваши папа и мама. Соберите цветок из лепестков и расскажите, что вы знаете о		

	тематическую группу.	профессиях своих родителей.		
Конец урока	Рефлексия. Учитель предлагает оценить свою работу по схеме:	узнал, открыл для себя... Сего дня на уроке я - научился , смог... - могу похвалить себя и своих одноклассников за		
	(дз) Упр. 238. Спишите слова, подбирая к каждому из них такое однокоренное слово, в котором за корнем следуют гласные. Составьте с любыми двумя словами распространённые предложения.	Составление синквейна к слову <i>труд</i>		

Путешествие в страну здоровья

Технологическая карта организованной учебной деятельности в предшкольной группе «Жұлдыз».

Гордымова Наталья Владимировна

воспитатель в дошкольном учреждении.

КГКП Детский сад – ясли «Болашақ» отдела образования по городу Усть – Каменогорску управления образования ВКО.

Білім беру саласы / Образовательная область: «Познание»

Ұйымдастырылған оқу іс-әрекет түрі/

/Раздел организованной учебной деятельности: ОПБ

Тақырыбы / Тема: Путешествие в страну здоровья.

Цель: дети смогут рассказать о основных мерах профилактики заболеваний.

Көрнекі құралдар / используемый материал: карточки с картинками продуктов и 3 домика для витаминов, мыльные пузыри, кружочки для деления на группы, смайлики, карта страны здоровья, клей салфетки, маски, браслеты для капитанов, по три емкости для воды, перца, 3 ложечки, карточки для опыта, микрофон.

Тілдің үштұғырлығы / Полилингвальный компонент: Витамины - витаминдер vitamins ['vɪtəminz] витаминс, микробы - микробтар - germ [dʒɜ:m] - джарм

I этап. Мотивациялық-қозғаушы. Мотивационно-побудительный.

- Ребята, посмотрите, сколько у нас гостей. Давайте мы с ними поздороваемся на английском языке, казахском языке, а теперь на русском.

- Ребята, а ведь мы не просто поздоровались, а пожелали гостям здоровья, а гости пожелали здоровья нам.

Кто скажет, что такое здоровье?

- Здоровье – это сила, красота, когда настроение хорошее и все получается.

- А вы хотите быть здоровыми?

- Тогда приглашаю вас в волшебное путешествие в страну «Здоровье», там мы с вами узнаем, что нужно делать, чтобы быть здоровыми.

Путешествовать по стране здоровья нам поможет карта.

СЛАЙД 1. (карта страны)

II этап. Іздену-ұйымдастырушы. Организационно – поисковый.

СЛАЙД 2. (Лес).

- Куда мы попали?

- А чем лес связан со здоровьем?

- Почему в лесу дышится легче?

Правильно ребята. В лесу Воздух обогащён кислородом, так как там много деревьев. Которые выделяют кислород.

Давайте подышим и насытим наш организм кислородом. (Элементы дыхательной гимнастики).

1 «Поймаем воздух руками» - на короткий вдох ладошки сжимаем, на длинный выдох – разжимаем.

2 «Поиграем в ветерок».

СЛАЙД 3.

- Наше путешествие продолжается.

Посмотрите, какое Чудо дерево в лесу.

А чтобы узнать, что на нем растет надо отгадать загадку.

Если руки ваши в ваксе,

Если на нос сели кляксы

Кто поможет нам тогда

снять всю грязь с рук и с лица.

- Встаньте, пожалуйста, парами (работа в парах)

- Назовите друг другу предметы гигиены (отгадки появляются на экране). Посмотрите дети на Чудо дерево. Что на нем растет?

Молодцы ребята, вы вспомнили очень много предметов гигиены, которые помогают содержать тело в чистоте.

И после сигнала.

СЛАЙД4. (карта - на карте микробы).

- Ребята что-то случилось? Кто-то напал на страну здоровья.

Вы узнали кто это?

Ребята — это злые микробы.

Микробы на казахском языке микробтар – на английском - germs

- Что нам поможет справиться с микробами?

СЛАЙД 5.

- Давайте проверим, нам нужно попасть в лабораторию страны здоровья, а помогут нам попасть мыльные пузыри. Соприкасаясь с землей, они превращаются в разноцветные кружочки.

- Пожалуйста, возьмите себе по одному и пройдите лабораторию в соответствии с цветом кружочка.

(Деление на группы).

- Ребята нам нужно выбрать Главного лаборанта - капитанов команды, он будет проводить опыт и помощника лаборанта - он будет записывать в карточке наблюдения, что происходит во время опыта

- Остальные члены команды будут помогать и подсказывать в конце делать вывод.

- Сейчас мы будем с вами проводить первый опыт.

Команды наденьте маски.

Главные лаборанты наденьте браслет, лаборанты помощники возьмите карточки и фломастер.

Главные лаборанты - ложечкой наберите из розовой чашки порошок. Аккуратно не касаясь воды высыпите порошок в воду. Закройте чашку крышкой. Представьте, что порошок — это микробы.

1. капитаны аккуратно прикоснитесь пальцем к поверхности воды.

Команда посмотрите, что вы видите?

Лаборанты там, где цифра один нарисуйте стрелочками где оказались микробы. Капитаны возьмите салфетки и вытрите пальцы.

- Кто из наблюдателей хочет сказать о результатах наблюдений.

2. - А теперь мы будем проводить 2 опыт. Капитаны макните палец в мыльный раствор и опустите в чашу с водой посмотрите, что вы там видите?

Лаборанты под цифрой 2 стрелочкой покажите, где оказались микробы куда они двигались?

СЛАЙД 6.

- Что произошло, когда прикоснулись к воде в первом опыте?

- Почему микробы разбежались?

Какой можно сделать вывод?

- Вот ребята у нас получилось справиться с микробами, и мы продолжаем наше путешествие.

СЛАЙД 7. (карта) Следующая остановка Спортивная.

Для чего занимаются спортом?

Видео зарядка. Встаньте возле столов.

СЛАЙД 8. Видео зарядка

СЛАЙД 9. (улица с витаминами).

-Мы попали с вами на улицу «Витаминкино».

Микробы навели беспорядок на улицах и витамины потерялись.

Для того чтобы нам выполнить задание нам надо выбрать нового капитана. Выберите капитана и передайте ему часы.

Нужно помочь Витаминам найти свой домик.

(На столе картинки и домик А, С, Д)

Команды выбирают и наклеивают продукты, в которых есть соответствующий витамин. Как закончите выполнять задание, похлопайте.

Капитан команды возьмите свой домик и назовите, в каких продуктах есть Витамин?

СЛАЙД 10.

- У нас на пути часовая башня.

Скажите, как часы связаны со здоровьем?

- Команда желтых занимает стулья с желтыми кружочками, команда красных — с красными, команда зеленых с зелеными.

- Выберете нового капитана и передайте ему часы.

- Сейчас мы с вами поиграем в игру. «Что мы видим мы не скажем, а что нарисовано покажем.»

- Капитаны команд подойдите ко мне и возьмите задание.

- Команды обговорите, что вы будете показывать. Когда вы будете готовы, похлопайте.

- Молодцы вы все справились с заданием.

А теперь нам пора возвращаться в наш детский сад.

III этап. Рефлексивтік – коррекциялаушы. Рефлексивно – корригирующий

СЛАЙД 11. (значок детского сада).

Где же мы сегодня с вами побывали?

- В стране «Здоровья»
- Для чего мы отправились в это путешествие?
- А что мы узнали, нам поможет раскрыть настоящее журналистское расследование.
- Кто из вас хочет побывать в роли журналиста?
- 1. В каких продуктах есть витамин А, В, С,
- 2. Какие предметы нужны, чтобы соблюдать гигиену тела?
- 3. Что нужно делать, чтобы быть здоровыми.
- 4. Зачем нужно заниматься спортом?
- 5. Почему в лесу дышится легче?
- 6. Что мы делаем в группе, чтобы не болеть?

Что такое режим дня?

- Молодцы. Я вижу, Вам понравилось наше путешествие.

(Мольберт с картой). Возьмите, пожалуйста, смайлик подойдите к карте и прикрепите смайлик на той остановке, на которой вам было наиболее интересно.

Қыздар мен ұлдар!

Калыбекова Эльмира Бектургановна

Тәрбиеші

«№3 «Балдырған» бөбекжай балабақшасы» КМҚК

Мақсаты: қыздар мен ұлдар туралы түсінікті кеңейту.

Білімдік міндеті: топтағы қатарлас ұл қыздарды бір-біріне сый құрметпен қарауға ынталандыру.

Тәрбиелік міндеті: қыздар мен ұлдар бір-біріне деген сыйластық қарым-қатынасқа тәрбиелеу.

Оқу қызметінің өту әдісі: сұрақ жауап.

Көрнекілік: нақыл сөздер, мақал-мәтелдер, ойыншық қуыршақ, көлік.

Тәрбиеші: Қайырлы тан, балалар! Сендерді көргеніме өте қуаныштымын! Ұлдар, қыздар бір-бірімізге қарап амандасайық:

Армысың Әлем!

Армысың жарық күн!

Армысың ашық аспан!

Армысындар ма абзал адамдар!

Тәрбиеші: Қымбатты ұл, қыздарым сендерді шаттық теңберге шақырамын.

Қыздар: Жарқырап күндей ашылды,

Айналаға гүл шашылды.

Қайырлы күн !

Біз нәзік қыздармыз.

Ұлдар: Біз ержүрек ұлдармыз.

Тәрбиеші: Қыз елдің көркі. Сондықтан да халқымыз қызды аса қадірлеген. «Қыздың жолы жіңішке» дейді қазақта. Қыз болашақ жар, ана, әже. Сондықтан қызды әлпештеп, мәпелеп, инабатты етіп, тіл тигізбей тәрбиелеген.

Ұл бала қазақта шаңырық иесі, ер азамат, ата-анасының отын тұтатушысы. Ер бала өз ата-анасына, іні-қарындастарына қамқоршы, ел қорғаны болып саналады.

Тәрбиеші: Ұлдар сендер қыздар туралы қандай мақал-мәтел білесіңдер?

«Қызға қырық жерден түю» Сулейман

«Қыз қылығымен жағады» Альрамир

«Қыз қонақ» Тимур

«Қыздың жолы жіңішке» Бейбарыс

«Қызы бардың назы бар» Айбар

«Қыз халықтың гүлі» Нұрым

«Жақсы қыз - жығадағы құндыз» Әділбек

Тәрбиеші: Қыздар, сендер ұлдар туралы қандай мақал-мәтел білесіңдер?

«Әкені көріп ұл өсер, шешені көріп қыз өсер» Аруна

«Өр атанын өз ұлы бар, әр бұтанын өз гүлі бар» Аяла

«Аталы ұл, қожалы құл» Адина

«Ұланы бар елдің, ұраны бар» Нұрай

«Білімі жоқ ұл – жұпары жоқ» Мерей

Тәрбиеші: Бәрекелді ұлдар, қыздар мақал-мәтелдерді көп біледі екенсіңдер.

Тәрбиеші: Балалар, бізге қонақтар келіп қалған сияқты, қошеметпен карсы алайық:

- Балалар бұл Али мен Ая ғой.

Ая: Сәлеметсіңдер ме, балалар!

Мен әдеппенен, жымып, күлімдеп жүретін, орынын қай жерде де білетін, шашым ұзын, сұлу да инабатты қыздарын Ая боламын.

Али: Мен кітапты көп оқитын, саяхаттауды жақсы көретін, шымыр, батыл, ер жүрек Али боламын.

Тәрбиеші: Сәлеметсіңдер ме, Али мен Ая! Қош келдіңдер, төрлетіңдер. Біздің ұл, қыздарымызға қосылып жағымыды қасиеттерді бірге талқылайық.

Тәрбиеші: Ұлдар өздерін нағыз ер жүрек жігіттер болып ұстану керек.

Ұлдар:

Қыздарға әр қашан көмектесемін – Тимур

Қыздарға айғайламаймын – Ратмир

Шаштарын тартпаймын – Альрамир

Ойыншығын алып қоймаймын – Мәди

Қыздарды сыйлаймын – Нұрым

Тәрбиеші: Ал қыздар өздерін сыпайы ұстану керек

Қыздар:

Ұлдарды сыйлаймын – Мерей

Бірігіп ойнаймын – Дария

Ұлдардың көрсеткен көмегіне ризашылығымды білдіремін – Дина

Ұлдарға қамқорлығымды білдіремін – Аруна

Сергіту сәті

Қыздар: Сыңғыр, сыңғыр сырғалар

Құлағымда ырғалар

Оң қолымда білезік

Саусақтарда сақина

Санап көрші ал енді

1 2 3 демаламыз жинап күш.

Ұлдар: 1 2 3 бұлшық етте міні күш

Көкке самғар қыранбыз

Елін қорғар ұланбыз!

Тәрбиеші: Ал енді ұлдар біздің топтың қыздарын сипаттап береді

Ұлдар: Біздің қыздар әдемі – Ратмир

Инабатты – Альрамир

Нәзік – Тимур

Ілтипатты – Айбар

Ақылды – Нұрым

Тәрбиеші: Ал енді қыздар біздің топтың ұлдарын сипаттап береді

Қыздар: Біздің ұлдар қамқор – Нұрай

Батыл – Мерей

Еңбекқор – Валерия

Ер жүрек – Дария

Елін қорғайтын азамат – Нұрайым

Тәрбиеші: Өте дұрыс айтасындар. Осы қасиеттер әр ұлдың және әр қыздың бойында болса жақсы азамат болып өсесіндер.

Тәрбиеші: Балалар, ұл деген сөз орыс тілінде қалай айтылады

Ұл – мальчик – Валерия

Тәрбиеші: Балалар, қыз деген сөз орыс тілінде қалай айтылады

Қыз – девочка – Ратмир

Ойын: Қораптын ішінде қуыршақтар мен көліктер бар. Ұлдар көліктерді алады, қыздар қуыршақтарды алады.

Тәрбиеші: Бүгінгі кездесуде ұлдар мен қыздардың арасындағы қарым-қатынастар туралы білдік. Қыздар нәзік, оларға қол ұшын беріп көмектесу нағыз жігіттің ісі.

Тәрбиеші: Ал енді ойымызды қортындылайық. Сендер ұл, қыз болып бөлінесіндер. Түрлерін де, бойларын да, ойларын да әр түрлі. Әр қайсысын бір-біріне ұқсамайтын жеке тұлғасыңдар.

Балалар: Қуанамыз бірге біз,
Бөлінбейді іргеміз.
Аясында достықтың
Бір жүреміз, күнде біз.

Жануарлардың қозғалыс мүшелері. Тірі ағзалардағы қозғалыстың рөлі. Жануарлардың қозғалу тәсілдеріне мысалдар. Жануарлардың мекен ортасы мен қозғалыстәсілдері арасындағы байланыстарды анықтау.

Махамбетова Ақмарал Шынгысхановна

Жамбыл облысы, Байзақ ауданы, Қосақ негізгі мектебі

Бөлім:		Қозғалыс		
		Жамбыл облысы, Байзақ ауданы, Қосақ негізгі мектебі		
Педагогтің аты-жөні:		Махамбетова Ақмарал Шынгысхановна		
Күні:		Қатысушылар саны:		Қатыспағандар саны:
Сыныбы:		Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:		
Сабақтың тақырыбы:		Жануарлардың қозғалыс мүшелері. Тірі ағзалардағы қозғалыстың рөлі. Жануарлардың қозғалу тәсілдеріне мысалдар. Жануарлардың мекен ортасы мен қозғалыстәсілдері арасындағы байланыстарды анықтау.		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты		7.1.6.4 - омыртқасыз және омыртқалы жануарлардың қозғалыс мүшелерін салыстыру		
Сабақтың мақсаты:		<u>Барлық оқушылар үшін:</u> Білім алушылар Қозғалыс мүшелерінің маңызын түсінеді. <u>Көпшілік оқушылар үшін:</u> Тірі ағзалардағы қозғалыстың рөлін сипаттап бере біледі. <u>Кейбір оқушылар үшін:</u> Жануарлардың қозғалу тәсілдеріне мысалдар келтіріп салыстырып бере алады.		
Сабақ кезеңі	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Қызығушылықты ояту 7 мин.	І.Ұйымдастыру кезеңі: а) Оқушылармен сәлемдесу, түгендеу. Психологиялық жағымды ахуал туғызу. Мақсаты: Оқушылар бір-біріне тілек білдіреді, тыңдау дағдыларын дамытуға бағытталады, сондай-ақ барлық оқушылардың қатыстырылуы арқылы сабаққа белсенділігі артады. Тиімділігі: Оқушылар бір-біріне тілек айту арқылы жақындасады, көңіл күйін көтереді және бауырмалдығын оятады. Топқа бөлу			
Жаңа сабаққа кіріспе	(Ұ) «Миға шабуыл» әдісі арқылы өткен	Топқа бөлу. “Пазл» әдісі. 1-топ. 2-топ	Мақсаты: Жылдам әрі	Интербелсенді

21

	Тапсырмалар айдарындағы 2-тапсырманы орындатады, бақылайды, мысал, үлгі көрсетеді. Дескриптор: 1.Суретпен жұмыс жасайды																			
	Дескриптор: 1.Берілген жануарларды қозғалыс мүшелерімен сәйкестендіреді. 2. Жануарлардың қозғалыс мүшелерін ажыратады. Дескриптор -Тиісті сөздерді орнына -Жануарлардың қозғалыс	3 – тапсырма Сәйкестендіру кестесі: <table border="1"> <tr> <td>Амеба</td> <td>Реактивті қозғалу</td> </tr> <tr> <td>Жасыл эвглена</td> <td>Жүзбе қанаттар</td> </tr> <tr> <td>Кірпікшелі кебісше</td> <td>Қанаттары</td> </tr> <tr> <td>Ұлу</td> <td>Жалған аяқтары</td> </tr> <tr> <td>Балық</td> <td>Бүкіл денесі</td> </tr> <tr> <td>Құс</td> <td>Талшығы</td> </tr> <tr> <td>Жылан</td> <td>Кірпікшелері</td> </tr> <tr> <td>Кальмар</td> <td>Бауырымен</td> </tr> </table> 4-тапсырма Биологиялық диктант. 1. Біржасушалылардың қозғалу тәсіліне жатады. 2. Құрттарда алғаш рет дербесжасушалары пайда болады 3. Балықтарда жүзбеқанаттары. 4. Медузалар, сегізаяқтар, каракатицалар 5. Құрлықта тіршілік ететіндердің қозғалу мүшесі –немесеаяғы, ал жылан денесінжылжуға бейімделген. Керекті сөздер: бұлшық ет, жалған аяқтары. қозғалу мүшесі, реактивті қозғалады, екі , төрт, ирелеңдетіп	Амеба	Реактивті қозғалу	Жасыл эвглена	Жүзбе қанаттар	Кірпікшелі кебісше	Қанаттары	Ұлу	Жалған аяқтары	Балық	Бүкіл денесі	Құс	Талшығы	Жылан	Кірпікшелері	Кальмар	Бауырымен		
Амеба	Реактивті қозғалу																			
Жасыл эвглена	Жүзбе қанаттар																			
Кірпікшелі кебісше	Қанаттары																			
Ұлу	Жалған аяқтары																			
Балық	Бүкіл денесі																			
Құс	Талшығы																			
Жылан	Кірпікшелері																			
Кальмар	Бауырымен																			
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлексия 7 мин.	« Кері байланыс күнделігі » әдісі Оқушылар бүгінгі сабақтың мақсатына жеткізетін тапсырмалар орындауына қарай, өз түсінгенін, пікірін, өз ойын айту арқылы	Мұғалім оқушыларды « Жапондық бағалау » әдісі арқылы бағалайды.																		

	сабаққа қорытынды жасайды. «Кері байланыс» күнделігі Мен сабақтың тақырыбын _____ түсіндім, оны _____ орындай аламын. Мен _____ түсіндім, Маған ең қиыны _____ болады			
--	---	--	--	--

Уақыт. Сағат. Минут / Сүйікті ертегілеріміз

Тукенова Бахытжан Закировна

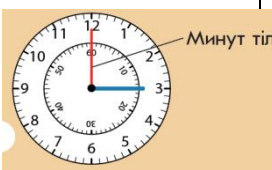
Бастауыш сынып мұғалімі

Солтүстік Қазақстан облысы, Уалиханов ауданы, Құлықөл ауылы

Әуезов орта мектебі КММ

Бөлім:	3В Шамалар. Уақытты бағдарлау			
Педагогтің аты -жөні:	Тукенова Бахытжан Закировна			
Күні:	24.02.			
Сынып:	Қатысушылар саны: 18 Қатыспағандар саны: -			
Сабақтың тақырыбы:	Уақыт. Сағат. Минут / Сүйікті ертегілеріміз			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	1.1.3.5 уақытты циферблат бойынша 12 сағаттық форматта анықтау/уақыт өлшем бірліктерін (минут, сағат, күн, апта, ай, жыл) ажырату; 1.1.3.1** уақыт шамаларын ажырату, оларды өлшеу үшін өлшемдер мен құралдарды таңдау, өлшемдер жүргізу; 1.1.3.2** өлшем бірліктерді: уақыт (сағ) қолданып өлшеу.			
Сабақтың мақсаты	1 сағатта қанша минут барын білесің			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Басы Қызығушылықты ояту 5мин.	Ынталандыру «Сынып Кітапханасы» Ертегілер – халықтардың мәдениеті мен дәстүрлері көрініс табатын шығармалар. Қазақтың халық ертегілерінің кейіпкерлерін еске түсіріңдер. Қандай қазақ халық ертегілерін	Оқушылар сұрақтарға жауап береді	«Бас бармақ» арқылы бағалайды. Бірін-бірі бағалау «Шаршы»	Ертегі кітапшалар Баяу музыка қосып қоюға болады. «Жылдам есепте»

	оқыдыңдар? Қай кейіпкер естеріңде қалды? Сіздер бүгінгі сабақта: 1 минуттың ұзақтығын білетін боласыздар. Оқушылар сабағымызды бастамас бұрын «Жылдам есепте» ойынын ойнайық. Бір минут ішінде қанша тапсырманы орындап үлгіреді екенсіңдер.	Нұсқа бойынша орындайды		ойыны тақтада парағына жазылған тапсырмалар
Ортасы Мағынаны тану 10 мин.	Өзектендіру. -Балалар,кәне,кім жылдам екенін анықтайық.сендерге бір жұмбақ жасырайын. Жұмбақ. Қозғалмастан бір есі. Түні бойы жүреді. - Мақсат қою (мәселелік жағдаят). Сендер сағат бойынша уақытты анықтауды білесіңдер. Уақыт деген не екенін қалай түсінесіңдер? Уақытты не үшін білу керек? «Ой қозғау» арқылы тақырыпты оқушыларға анықтату. Сендер сағатты күнде көресіңдер. Олар барлық жерде бар. (Сағаттарды қайда көретіндеріңді айта аласыңдар ма?) Ал сағаттардың неге қажет екенін түсіндіре аласыңдар ма? Бүгін біз бұл сұраққа жауапты білетін боламыз. Сағат сендердің барлықтарыңа таныс. Оның қандай түрлері бар?	Шешуін айтады тақырыпты анықтайды. Мәселелік жағдаятты түсінеді Оқушылар сұрақтарға жауап береді. Бұл – бірдененің ұзақтығы, ұзақтық Сағат уақытты анықтау үшін керек екендігін айтады. Сағаттың моделімен танысады. Сағаттық және минуттық тілімен танысады	Оқушылардың білімі мадақтау арқылы бағаланады ҚБ. «Отшашу» арқылы бағалау	Слайд Интербелсенді тақтадан сағат түрлері ұсынылады. Сағат макеті

	Жаңа тақырып жайлы қысқаша мағлұмат беріледі. Жаңаны ашу. Сағаттың бірнеше тілі бар. Соларды қарастырайық. Олардың ұзындықтары әркелкі. Қысқасы – сағаттық тіл, олар (сағат саны), ал ұзыны – минуттық тіл (минут саны). Сағат тілінің қалай жылжитынын сендер білесіңдер. - Ал минуттық тіл ше? Ол қалай жылжиды? (бір кіші сызықтан келесісіне.) - Қысқа тіл бір цифрдан келесісіне жылжығанша ұзыны барлық дөңгелекті айналып үлгереді. Ал сағаттағы цифрлары бар дөңгелек циферблат деп аталады. - Циферблатта қанша кішкене сызықшалар бар екенін көрсету (60) - Бір кішкене сызықшадан келесісіне дейінгі арақашықтық <i>минут</i> деп аталады. Қай тіл осылай жылжиды? (минуттық), яғни арақашықтық ... деп аталады (минут). - Ал минуттық тіл жүріп өтетін барлық дөңгелек ... деп аталады (сағат). - Сонымен бір сағатта неше минут бар? (60 минут.) Минуттық – ұзын тіл – 12-ні көрсеткенде, сағат толық бір сағатты көрсетеді.	Әр жұп өздеріне берілген макет сағатпен тапсырмаларды бірге орындайды. Макет сағаттан сызықша санайды		1 сағатта 60 минут бар. Сағат моделдері.
12 мин.	Жаңаны қолдану			

26

	көрсет /Сағаттың неше болғанын анықтаңдар? (Мұғалім әртүрлі уақытты көрсетеді, балалар жауап береді). /						
Соңы 3мин.	р/с	Сұрақтар	Жауаптар		Кестені ереже бойынша толтырады.Оқып, бір-бірімен Жұпта тексереді	«Шаршы» әдісімен бағалау	Жеке орындауға арналған тапсырма
			иә	жоқ			
	1	Сағаттың 1 тілі бар					
	2	Сағат тілдері циферблат деп аталады					
Кері байланыс 3мин.	3	Минуттық тіл сағаттық тілден ұзын			Кері байланыста оқушылар өзінің бүгінгі сабақтағы жетістігі мен кемшілігі туралы айтады		Ағаш макеті Қима алмалар қызыл,сары, жасыл
	«Алма ағашы» әдісі. Оқушыларға сабақ басында үші түсті “алма” таңдау ұсынылады. Сабақ соңында Алмаағашынан алу керек. Жасыл түсті алма – мен бүгін бәрін жақсы орындадым деп ойлаймын: менің көңіл күйім көтеріңкі. Қызыл алма – мен тапсырманы орындай алмадым, көңіл күйім жоқ...						

Тригонометриялық теңдеулерді квадрат теңдеулерге келтіру арқылы шешу

Амангелдіқызы Еркежан,

Сәлімова Диана Дәуренқызы

Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

«5B012700» - математика-информатика мамандығының 4 курс студенттері

Ғылыми жетекшісі: Есенжолов Ерғали Қабдоллаұлы

Аннотация: Қарапайым тригонометриялық теңдеулерді шешу мектеп математика курсынан белгілі. Бірақ, бұл теңдеулердің қиындатылған түрлері де кездеседі. Сондай есептерді шығаруда тригонометриялық формулаларды қолданып, түрлендірулер жүргізіледі. Бірақ, бұл мақалада жаңа айнымалы енгізу арқылы тригонометриялық теңдеулерді квадрат теңдеулерге түрлендіру арқылы шығаруды қарастырамыз.

Ол үшін, ең алдымен, берілген теңдеудегі тригонометриялық функцияларды бірдей функцияға келтіріп аламыз (синус, косинус, тангенс немесе котангенстің біреуіне). Одан кейін, берілген тригонометриялық функцияны жаңа айнымалымен ауыстырып, квадрат теңдеуді шешеміз. Соңынан шыққан мәндерді бастапқыда ауыстырылған тригонометриялық функцияларға теңестіріп, пайда болған қарапайым тригонометриялық теңдеудің мәндерін анықтаймыз.

Кілт сөздер: математика, тригонометрия, теңдеу, квадрат теңдеу, функция

1-мысал.

$$\sin^2 x - 3\sin x + 2 = 0$$

Берілген теңдеуде келесідей алмастыру жасаймыз:

$$\sin x = t$$

Сонда квадрат теңдеу аламыз:

$$t^2 - 3t + 2 = 0$$

Бұл квадрат теңдеуді шығарамыз:

$$D = (-3)^2 - 4 \cdot 1 \cdot 2 = 9 - 8 = 1$$

$$t_1 = \frac{-(-3) - \sqrt{1}}{2 \cdot 1} = \frac{3 - 1}{2} = \frac{2}{2} = 1$$

$$t_2 = \frac{-(-3) + \sqrt{1}}{2 \cdot 1} = \frac{3 + 1}{2} = \frac{4}{2} = 2$$

Енді шыққан мәндерді бастапқыда алмастырылған тригонометриялық функциялармен теңестіреміз:

$$\sin x = 1$$

Бұл бізде дербес жағдай болғандықтан бірден жауабын жазамыз:

$$x = \frac{\pi}{2} + 2\pi n; n \in \mathbb{Z}$$

$$\sin x = 2$$

Ал, бұл теңдіктің шешімі болмайды себебі, синус функциясының мәндер жиыны -1 саны мен 1 санының арасында орналасады.

$$|2| > 1$$

Жауабы: $x = \frac{\pi}{2} + 2\pi n; n \in \mathbb{Z}$

2-мысал.

$$2\cos^2 x + 3\cos x - 2 = 0$$

Бұл тригонометриялық теңдеу де алдыңғы мысалдағы алгоритм бойынша шығарылады. Ең алдымен берілген тригонометриялық функцияны жаңа айнымалымен алмастырып аламыз:

$$\cos x = t$$

Квадрат теңдеу құрып, шығарамыз:

$$2t^2 + 3t - 2 = 0$$

$$D = 3^2 - 4 \cdot 2 \cdot (-2) = 9 + 16 = 25$$

$$t_1 = \frac{-3 - \sqrt{25}}{2 \cdot 2} = \frac{-3 - 5}{4} = \frac{-8}{4} = -2$$

$$t_2 = \frac{-3 + \sqrt{25}}{2 \cdot 2} = \frac{-3 + 5}{4} = \frac{2}{4} = \frac{1}{2}$$

Мәндерін теңестіреміз:

$$\cos x = -2$$

$$|-2| > 1$$

Бұл жерде де косинус функциясының мәндер жиыны -1 саны мен 1 санының арасында орналасқандықтан, бұл шешім келмейді.

$$\cos x = \frac{1}{2}$$

$$x = \pm \arccos \frac{1}{2} + 2\pi n; n \in \mathbb{Z}$$

$$x = \pm \frac{\pi}{3} + 2\pi n; n \in \mathbb{Z}$$

Жауабы: $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2\pi n; n \in \mathbb{Z}$

3-мысал.

$$2\cos^2 x + 3\sin x = 0$$

Тригонометриялық теңдеуде косинус пен синус функциясы берілген. Бұл теңдеуді шығару үшін айнымалылар бірдей болуы керек. Ол үшін келесі тригонометриялық формуланы қолданып, теңдеуді түрлендіреміз:

$$\cos^2 x = 1 - \sin^2 x$$

$$2(1 - \sin^2 x) + 3\sin x = 0$$

$$2 - 2\sin^2 x + 3\sin x = 0$$

Барлығын -1 санына көбейтеміз:

$$2\sin^2 x - 3\sin x - 2 = 0$$

Ал енді, үйреншікті алгоритммен есепті шығарамыз:

$$\sin x = t$$

$$2t^2 - 3t - 2 = 0$$

$$D = (-3)^2 - 4 \cdot 2 \cdot (-2) = 9 + 16 = 25$$

$$t_1 = \frac{-(-3) - \sqrt{25}}{2 \cdot 2} = \frac{3 - 5}{4} = \frac{-2}{4} = -\frac{1}{2}$$

$$t_2 = \frac{-(-3) + \sqrt{25}}{2 \cdot 2} = \frac{3 + 5}{4} = \frac{8}{4} = 2$$

$$\sin x = -\frac{1}{2}$$

$$x = (-1)^n \arcsin\left(-\frac{1}{2}\right) + \pi n; n \in \mathbb{Z}$$

$$x = (-1)^{n+1} \frac{\pi}{6} + \pi n; n \in \mathbb{Z}$$

$$\sin x = 2$$

$$|2| > 1$$

Жауабы: $x = (-1)^{n+1} \frac{\pi}{6} + \pi n; n \in \mathbb{Z}$

4- мысал.

$$\cos^2 x - \sin^2 x - \cos x = 0$$

Бұл теңдеуде алдыңғы мысалдағыдай тригонометриялық формуланы қолданып, теңдеуді түрлендіріп алып шығарамыз:

$$\begin{aligned} \sin^2 x &= 1 - \cos^2 x \\ \cos^2 x - (1 - \cos^2 x) - \cos x &= 0 \\ \cos^2 x - 1 + \cos^2 x - \cos x &= 0 \\ 2\cos^2 x - \cos x - 1 &= 0 \\ \cos x &= t \\ 2t^2 - t - 1 &= 0 \\ D &= (-1)^2 - 4 \cdot 2 \cdot (-1) = 1 + 8 = 9 \\ t_1 &= \frac{-(-1) - \sqrt{9}}{2 \cdot 2} = \frac{1 - 3}{4} = \frac{-2}{4} = -\frac{1}{2} \\ t_2 &= \frac{-(-1) + \sqrt{9}}{2 \cdot 2} = \frac{1 + 3}{4} = \frac{4}{4} = 1 \\ \cos x &= -\frac{1}{2} \\ x &= \pm \arccos\left(-\frac{1}{2}\right) + 2\pi n; n \in \mathbb{Z} \\ x &= \pm \frac{\pi}{3} + 2\pi n; n \in \mathbb{Z} \\ \cos x &= 1 \\ x &= 2\pi n; n \in \mathbb{Z} \end{aligned}$$

Жауабы: $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2\pi n; x = 2\pi n; n \in \mathbb{Z}$

5-мысал.

$$\operatorname{tg} x - 3 \operatorname{ctg} x = 2$$

Бұл теңдеуді келесі формуланы қолданып түрлендіріп аламыз:

$$\begin{aligned} \operatorname{ctg} x &= \frac{1}{\operatorname{tg} x} \\ \operatorname{tg} x - 3 \cdot \frac{1}{\operatorname{tg} x} &= 2 \end{aligned}$$

Шыққан теңдеуді $\operatorname{tg} x$ -қа көбейтеміз:

$$\operatorname{tg}^2 x - 3 = 2 \operatorname{tg} x$$

Әрі қарай жоғарыдағы алгоритм арқылы теңдеуді шығарамыз:

$$\begin{aligned} \operatorname{tg} x &= t \\ t^2 - 3 &= 2t \end{aligned}$$

Теңдеудің сол жағындағы өрнекті оң жаққа ауыстырамыз:

$$\begin{aligned} t^2 - 2t - 3 &= 0 \\ D &= (-2)^2 - 4 \cdot 1 \cdot (-3) = 4 + 12 = 16 \\ t_1 &= \frac{-(-2) - \sqrt{16}}{2 \cdot 1} = \frac{2 - 4}{2} = \frac{-2}{2} = -1 \\ t_2 &= \frac{-(-2) + \sqrt{16}}{2 \cdot 1} = \frac{2 + 4}{2} = \frac{6}{2} = 3 \\ \operatorname{tg} x &= -1 \\ x &= \operatorname{arctg}(-1) + \pi n; n \in \mathbb{Z} \\ x &= -\frac{\pi}{4} + \pi n; n \in \mathbb{Z} \\ \operatorname{tg} x &= 3 \\ x &= \operatorname{arctg} 3 + \pi n; n \in \mathbb{Z} \end{aligned}$$

Жауабы: $x = -\frac{\pi}{4} + \pi n; x = \operatorname{arctg} 3 + \pi n; n \in \mathbb{Z}$

Қорытындылай келе, бұл әдістер тригонометриялық теңдеулер тақырыбы есептерін шығару үшін қолданылады. Бұндай есептерді шығару үшін оқушы тек тригонометриялық формулаларды қолдануды ғана емес, сонымен қатар квадрат теңдеуді шығара білуі керек. Келтірілген мысалдардан байқағанымыздай тригонометрия есептерін шығару үшін көптеген әдістерді білу міндетті.

Дидактикалық ойын, математика сабақтарында шығармашылық қабілеттерді дамыту құралы ретінде

Ахметбекова Жанерке Ардаққызы

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

Ғылыми жетекшісі: Д.М.Оспанова

*Аннотация:*Мақала дидактикалық ойындарды мектеп оқушыларының математикаға деген қызығушылығын арттыру мақсатында қолдану ерекшеліктеріне арналған.

Кілт сөздер: ойын, дидактика, математика

Өскелең ұрпақ үшін мектеп – білім мазмұнын меңгеру саласында ғана емес, өзін-өзі тану саласында да жаңалық ашудың бастау нүктесі.

Қазіргі заманға сай білім беру жүйесінің басым бағыттарындағы өзгерістер қабілетті және өз мүмкіндігін біліп, өз ойын іске асыра алатын жеке тұлғаны қалыптастыру мәселесін мақсат етіп қойып отыр.

Ойын бала үшін — нағыз өмір. Ойынды балалар өмірін ұйымдастырудың формасы ретінде пайдалана отырып алдымен солардың ортақ мүддесін бағыттап және дамытып отыру, балалар ұжымын топтастыруға күш салуымыз керек.

Оқушылардың едәуір бөлігінде математикаға деген қызығушылықтың пайда болуы көп жағдайда оны оқыту әдістемесіне, оқу жұмысының қаншалықты шебер құрылатынына байланысты. Әр оқушының сабақта белсенді және ынталы жұмыс істеуіне қамқорлық жасау керек және оны білуге құмарлықтың, терең танымдық қызығушылықтың пайда болуы мен дамуының бастапқы нүктесі ретінде пайдалану керек. Бұл әсіресе белгілі бір пәнге тұрақты қызығушылықтар мен бейімділіктер әлі қалыптасып, кейде тек анықталатын жасөспірімдік шақта өте маңызды. Дәл осы кезеңде математиканың тартымды жақтарын ашуға ұмтылу керек.

Қазіргі таңдағы білім беру үрдісіне ақпараттық технологиялардың жетістіктерінің енуі, заманауи педагогикалық технологиялардың қолданылуымен қатар математика пәніне деген қызығушылығын арттырудың бір әдісі математика сабағында дидактикалық ойындарды немесе олардың элементтерін қолдану болып табылады. Математика сабақтарында ойын элементтерін пайдалану, білім алушылардың ой-өрісін дамытып, танымдық белсенділік қасиеттерін арттырады.

Дидактикалық ойындардың түрлеріне мысал келтірейік.

«Тез түгендеу ойыны» - бұл ойын заттық дидактикалық ойын түріне жатады. Бұл ойын оқушыдан геометриялық біліммен қатар үлкен ұқыптылықты талап етеді. Үстел үстінде ойналатын дидактикалық ойынның бір түрі «математикалық домино» ойыны қалай ойналады. Көлемі шамамен 5-10см болатын қатты қағаздан жасалған карточка екіге бөлініп біреуінде сұрақ не есеп, ал екіншісінде басқа сұрақ не есептің жауабы жазылады. Бірінші даминоның сол жағы бос болады, ал оң жағына сұрақ не есеп жазылады. Ал оның жауабы келесі доминоның сол жағында жазылады, ең соңғы доминоның оң жағы бос болады. Әр топқа «доминоның» 3 бірнеше нұсқасын ұсынуға болады.

«Геометриялық аукцион » ойынын сөздік дидактикалық ойындар қатарына жатқызуға болады. Бұл ойын үшін мына төмендегі ережеге сай геометриялық терминдер тізбегі құрылады.

Әр келесі термин алдыңғы терминнің соңғы әрпінен басталады. Мысалы аукционды жүргізуші «перпендикуляр» деген термин айтса, әр топтан: «радиус», «радиан», «ромб» т.б терминдер айтылады. Соңғы термин «ромб» болса оның соңғы әрпі «б» болғандықтан «биссектриса», «биіктік» т.с.с. терминдер жалғасады. Егер соңғы қабылданған сөздің соңғы әріпіне сөз табылмаса онда соңғы әріптің алдындағы әріпке яғни, «м» әріпіне сөз ізделеді. Терминдер осылай тізбектеліп жалғаса береді. Ең соңында термин табылмай қалса ойын аяқталады. Сөз тізбегін жазу кезінде терминді тапқан топқа ұпай қойылып отырады, сол бойынша жеңіске жеткен топ анықталады.

Әрбір дидактикалық ойынның барлық элементтері өзара байланысқан айқын құрылымы болу керек.

1. Ойынның түпкі ойы-ойынның бірінші құрылымдық компоненті. Ол ойынның атауынан айқын көрініп тұрады және оқу процесі кезіндегі шешілуге тиісті дидактикалық міндет ретінде қойылады. Ойынның түпкі ойы ойын жүрісі кезінде бейнеленетін сұрақ, жұмбақ, есеп түрінде болуы мүмкін. Қалай болғанда да ол ойынға танымдық сипат беріп тұруы тиіс.

2. Ойынның ережесі- ол ойын әрекеттерінің тәртібін, ойын процесі кезіндегі балалардың мінез-құлқын реттейді. Сонымен бірге ойын ережесі балаларды өз мінез-құлықтарын басқара білуге ұжым талабына бағына білуге тәрбиелейді.

3. Ойын әрекеті- дидактикалық ойынның маңызды элементтерінің бірі. Ол ойын ережелеріне бағынады. Ол білім алушы танымдық белсенділік көрсетуге, өздерінің қабілеттерін, алған білімдерін қолдана білуге, ойын мақсатына жету үшін ептіліктері мен дағдыларын көрсете алу мүмкіндігін береді. Ойын әрекеті есепті ауызша шешу кезінде өте жиі жүзеге асырылады.

4. Танымдық мазмұн- дидактикалық ойынның негізі болып табылатын құрылымдық элементтерінің бірі. Ойындағы қойылған білімділік проблемаларды шешу үшін пайдаланылатын білімдер мен шеберліктерді меңгеру танымдық мазмұн болып табылады. Ойын мазмұнының математикалық, білімділік жағы бірінші орында тұруы керек. Сонда ғана ойын өзінің оқыту, дамыту, тәрбиелеу ролін атқарып шығады.

5. Мәре (финиш)деп аталатын қорытындысы дидактикалық ойынның аяқталғандығын білдіреді. Ол бәрінен бұрын қойылған оқу міндетінің шешілгендігін білдіреді, білім алушыға моральдық, өз жетістіктеріне қанағаттанғандық сезімін сыйлайды. Ол үшін ойын қорытындысы білім алушылар жетістігінің көрсеткіші болып табылады. Сондықтан дидактикалық ойын

- Үстел үстінде ойналатын дидактикалық ойындар: ойынның бұл түріне «лото», «домино», «сіріңке» сияқты ойындар жатады.

- Заттық дидактикалық ойындар: дидактикалық ойыншықтармен және басқа әр түрлі ойын материалдарымен ұйымдастырылады.

- Қорытындылау ойыны - білімдерді интеграциялауды талап етеді. Ондай ойындар пәнаралық байланыстарды таба алуға, әртүрлі оқу жағдайларында әрекет ету шеберліктерін меңгеруге қалыптастырады.

Дидактикалық ойындар материалдың мазмұнына, ұйымдастыру әдісіне, оқушылардың дайындық деңгейіне, сабақтың мақсатына қарай әр түрлі сипат алуы мүмкін. Олар: продуктивті, репродуктивті, шығармашылық, конструктивтік, тәжірибелік, тәрбиелік сипаттар.

Дидактикалық ойындардың түрлері. Дидактикалық ойындар үш түрге бөлінеді.

- Дидактикалық мақсаты қайталау, бекіту, алынған білімді тексеру болып келетін ойын-бақылау ойыны болып табылады. Бұл ойынға қатысу үшін әрқайсысына арнайы математикалық дайындық керек.

- Есептің шарты мен талаптары жасырылған схема бойынша өз бетінше тұжырымдамалар жасауға бағытталған ойындар.

Сонымен бірге көбінесе топтағы ұжымдық ойындар дидактикалық міндеттеріне қарай түрлерге бөлінеді. Олар: оқыту ойындары, бақылау ойындары, қорытындылау ойындары.

- Сурет, кесте, символдық жазулар арқылы есептер құрастыруға бағытталған ойындар.

- Бақылау, зерттеу, қорытындылау ойындары.

- Есептеу дағдылары мен шеберліктерін шыңдауға бағытталған ойындар.
- Теориялық білімдерін өзектендіруге бағытталған ойындар.
- Ауызша есептеу дағдыларын қалыптастыру мен жетілдіруге бағытталған ойындар.

Дидактикалық ойындарды құру ережелері.

1. Ойын ережесі қарапайым, нақты тұжырымдалған болуы шарт.

2. Ұсынылған материалдың математикалық мазмұны білім алушылардың түсінуіне жеңіл, қол жетімді болуы керек.

3. Ойын-ойлау әрекеті үшін қажеттілікті жеткілікті түрде қамтамасыз етуі керек.

4. Ойын кезінде қолданылатын дидактикалық материалдар, құрал-жабдықтар қолдануға қолайлы болуы тиіс, олай болмаса ойын тиісті нәтижесін бермейді.

5. Әр білім алушы ойынның белсенді қатысушысы болу керек, ойынға кірісу кезегін ұзақ күтуі баланың ойынға деген қызығушылығын төмендетеді.

6. Егер сабақта бірнеше ойын жүргізілсе математикалық мазмұны жағынан оңайы мен күрделісі кезектесе жүргізілуі тиіс.

7. Математика сабағында ойналатын ойындардың ойындық сипатының белгілі бір шегі болу керек. Бұл шектен асқан ойынды олар тек қана ойын деп қабылдауы мүмкін.

8. Білім алушы ойын процесі кезінде өзінің ой қорытындысын математикалық жағынан сауатты түрде жеткізе алуы керек, қысқа, дұрыс, нақты тілде сөйлеу керек.

Оқытушының міндеті - ойын барысында балалар арасында адамгершілік қарым-қатынастарды талдап, зерттеу, оны тиімді әдістермен басқару, балалардың достығын қолдау. Ойынның мақсаты бағдарламада анықталған білім, білік, дағдылар жайында түсінік беру, оларды қалыптастыру, тиянақтау және пысықтау немесе тексеру сипатында болып келеді. Ойынның міндеті баланың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттыру мақсатында іріктеліп алынған нақты мазмұнмен анықталады. Сабақта тиімді қолданылған ойын түрлері оқытушының түсіндіріп отырған материалын білім алушыларды аса зор ықыласпен тыңдап, жемісті меңгеруіне әсер етеді. Балалар тез сергіп, тапсырманы жылдам, дұрыс орындайтын болады. Ойындар білім алушыларды өз бетінше жұмыс істей білуге дағдыландырады, ойлау қабілеттерін, ізденімпаздығын арттырады. Ойындар мазмұны баланы қызықтыра алатындай құнды болуы керек. Ойын әрекеті сабақта игерілген білім, білік, дағдыға сүйене отырып білім алушыларды өзіне және басқаға сын көзбен қарап, тиімді шешім қабылдауына мүмкіндік туғызады. Ең бастысы әлеуметтік психологиялық талаптардың бірі — шынайы қарым-қатынас практикасы мен ойынның логикалық үйлесімінің болуы. Ойын сабақтары түрлерін таңдап алу, оны жүргізу оқытушыдан үлкен шығармашылық ізденісті талап етеді. Ойын арқылы білім алуға, оқуға қызықтыра отырып, тұлғалы дамуын қалыптастыруға болады. Математика сабағында қолданылатын ойын түрлері білім алушылардың математикалық ұғымдарын кеңейтіп, ойлау қабілеттерін арттырып, есептеу дағдыларын шыңдай түседі. Ойын сабақтарында берілетін тапсырмалар қарпайымнан басталып, біртіндеп қиындап білім алушылардың танымдық қызметін белсендіруге назар аударылады. Білім бағалаудың бұл әдісі білім алушылардың математика пәніне қызығушылығын арттыруы сөзсіз.

Қорытындылай келе, математикада дидактикалық ойындарды қолдану баланың математикалық түсінігін кеңейтеді, тереңдетеді, ойын бекітеді. Дидактикалық ойындар негізінен оқыту барысында жан – жақты, бағыт – бағдар беріп отырады. Яғни балалардың өй өрісін дамытуға маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ж. Қайыңбаев. Математиканы оқыту ерекшеліктері. Алматы, 2004 жыл
2. О. Сейітқазиева. Математикалық ойын. Алматы, 2006 жыл
3. Р. Тожыбаева. Дидактикалық ойындар. Алматы, 2003 жыл

Болашақ шетел тілі мұғалімінің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар жүйесі

Баймахан Ақнұр Саттарқызы

2-курс магистрант

Астана халықаралық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Ғылыми жетекшісі: Тлеужанова Г.К.

Болашақ шетел тілі мұғалімдерінің әдістемелік құзіреттілігін қалыптастыру моделін жүзеге асыру әдістемелік құзіреттілікті қалыптастыру үдерісін кезең-кезеңімен ұйымдастыру негізінде тапсырмалар жүйесін анықтайды.

Болашақ шетел тілі мұғалімдерінің әдістемелік құзіреттілігін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар жүйесін қарастырайық.

Когнитивтік компонентті қалыптастыру үдерісінде, шетел тілдерін оқыту әдістемесі біліммен қатар дағдыларды қалыптастыруға бағытталған танымдық және талдау тапсырмалары арқылы жүзеге асырылады. Бұл жаттығулар негізінен Zoom қашықтықтан оқыту платформасында студенттердің өзіндік жұмысы ретінде орындалады.

Біз жоғарыда Zoom платформасында теориялық және практикалық компоненттерді қамтитын студенттердің жұмысына арналған тапсырмалар орындалды.

Тапсырмалар шетел тілін оқытуға арналған арнайы бағдарламалық қамтамасыз етумен, заманауи техникалық оқу құралдарымен, сондай-ақ ғаламдық Интернет ресурстарын пайдалануды қамтиды. Тапсырма мысалдарын қарастырайық. Мысалы, Базалық шет тілі (elementary) пәнінен тапсырмаларды қарастырдық [1,2,3,4].

Look at the pictures of Millie's school day. Then write sentences using the affirmative or negative of have to and the prompt below.

Have to тақырыбы бойынша Миллидің мектептегі суреттерін қараңыз. Содан кейін have to болымды немесе болымсыз және төмендегі сұрауды пайдаланып сөйлемдер жазыңыз (Сурет 1).

5 Look at the pictures of Millie's school day. Then write sentences using the affirmative or negative of *have to* and the prompts below.

1 get up before 7 o'clock
2 make her own breakfast
3 walk to school
4 do P.E. at school
5 take exams
6 stay at school after 3:15

1 She has to get up before 7 o'clock.

Сурет 1 – Тапсырма

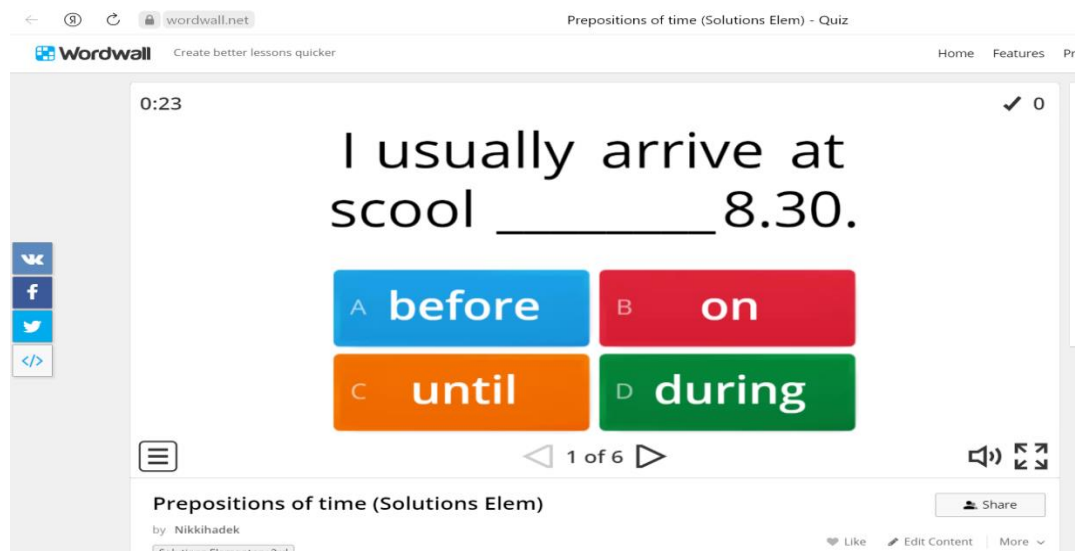

Look at the photos. Why do these children have to go on dangerous journeys, do you think? « Dangerous journey » тақырыбы бойынша суреттерге қарап және неліктен бұл балалар қауіпті сапарларға баруы керек, қалай ойлайсыз? (Сурет 2).

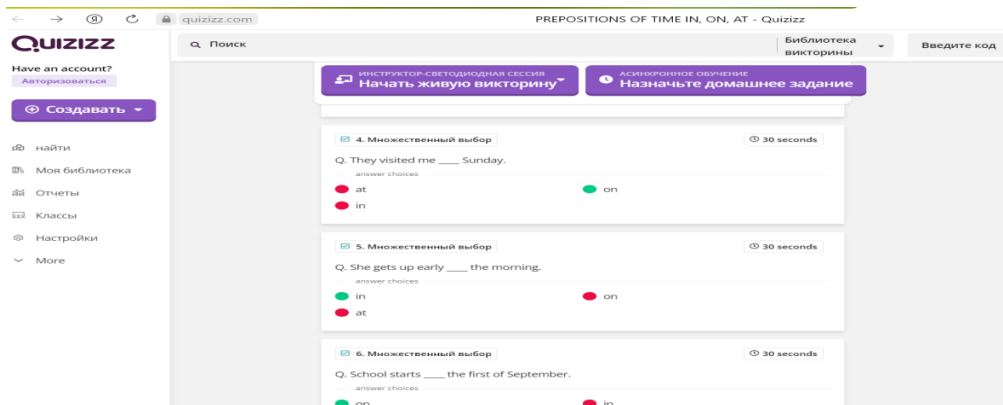
Сурет 2 – Тапсырма

Prepositions of time тақырыбына байланысты - Wordwall платформасын пайдалана отырып, студенттерге айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым дағдыларын қалыптастыруға болатынын негіздеп, тиісті жаттығулар жинағын құрастырылды (Сурет 3).

Сурет 3 - Тапсырма

Prepositions of time тақырыбына байланысты - Quizizz платформасын пайдалана отырып, студенттерге жазылым дағдыларын қалыптастыруға болатынын негіздеп, тиісті жаттығулар жинағын құрастырылды (Сурет 4).

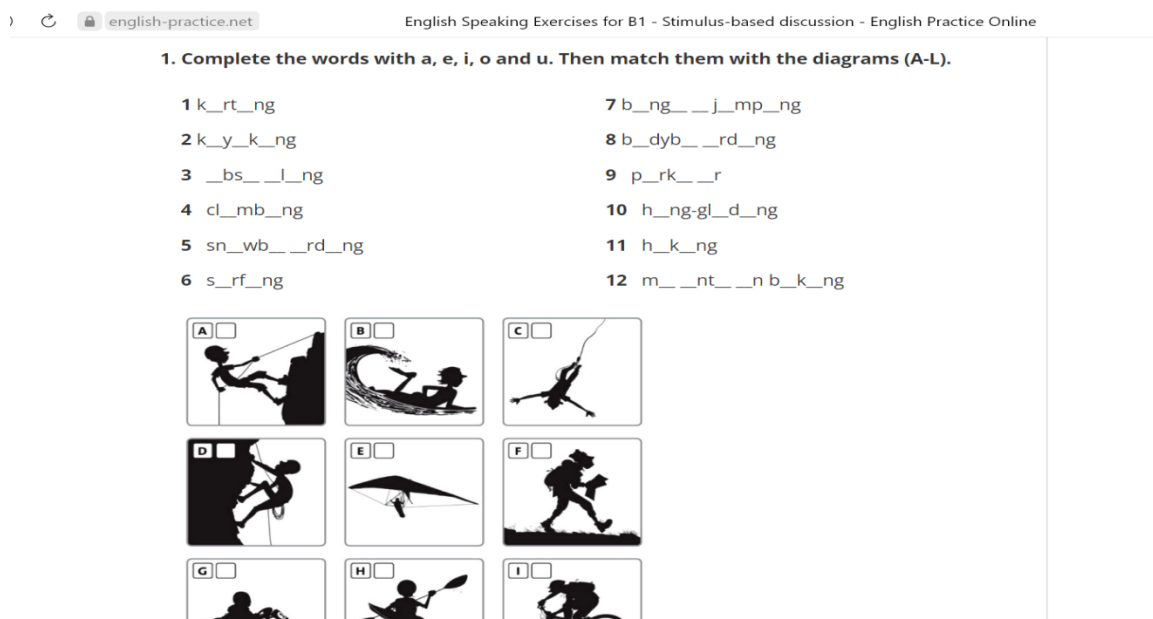

Сурет 4 – Тапсырма

Stimulus based discussion тақырыбына байланысты English-practice.net білім ресурсы арқылы сан түрлі тапсырмалар орындалды.

Complete the words with a, e, i, o and u. Then match them with the diagrams (A-L).

Сөздерді a, e, i, o және u арқылы аяқтаңыз. Содан кейін оларды диаграммалармен сәйкестендіріңіз (A-L) (Сурет 5).

Сурет 5 - Тапсырма

Stimulus based discussion тақырыбына байланысты English-practice.net білім ресурсы арқылы сан түрлі тапсырмалар орындалды.

Write four sentences using the phrases below and activities from exercise 1.

Төмендегі сөз тіркестерін және 1-жаттығудағы әрекеттерді пайдаланып төрт сөйлем жазыңыз.(Сурет 6).

2. Write four sentences using the phrases below and activities from exercise 1.

I like the idea of ... I think ... would be (fun).

I'm quite keen on ... I quite fancy ...

1

2

3

4

You are planning a day out with friends on your birthday. Discuss with your friend what you are going to do. Give reasons for your opinions. Agree on an activity.

Сурет 6 - Тапсырма

Зерттеу практикасы кезеңінде жоғарыда көрсетілген тапсырмалардың барлығы қарастырылды. Студенттер практикадан өту процесінде орындайтын құрылымдық-шығармашылық тапсырмалар қолданылады.

Сонымен, әзірленген тапсырмалар жүйесі сәйкесінше әдістемелік құзыреттілікті дамытуға бағытталған танымдық, аналитикалық, проблемалық-зерттеу, конструктивті-шығармашылық және рефлексиялық-бағалау тапсырмаларынан тұрады. Бұл жаттығулардың ерекшелігі білім беру ортасының заманауи ақпараттық мүмкіндіктерін пайдалану болып табылады, мысалы: цифрлық білім беру ресурстары, оның ішінде интерактивті такта, шетел тілдерін оқыту үдерісіне арналған арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету (компьютерлік бағдарламалар), сондай-ақ жаһандық Интернет, соның ішінде Zoom қашықтықтан оқытудың білім беру платформасы болып табылады.

Әдебиеттер:

- 1 Solutions third edition Elementary, Student's book, Tim Falle, Paul A Davies, 2018. –р. 20-25
- 2 Solutions third edition Elementary, Work book, Tim Falle, Paul A Davies, 2018. –р. 21-24
- 3 Solutions third edition Intermediate, Student's book, Tim Falle, Paul A Davies, 2017. – р. 28-29
- 4 Solutions third edition Intermediate, Work book, Tim Falle, Paul A Davies, 2017. – р. 24-25

**Некоторые вопросы определения понятия выдачи лица
(экстрадиции)**

Бершинбеков Руслан Сагиндыкович

Магистрант Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева, г. Алматы

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Алжанкулова С.А.

На современном этапе развития нашего государства, при постоянном усилении транснационального характера преступности, все более актуальным становится вопрос, связанный с сотрудничеством государств в сфере борьбы с преступностью. В последние годы постоянно увеличивается количество лиц, обвиняемых в совершении преступлений на территории отдельных государств, которые скрываются от правосудия на территории зарубежных стран. Поэтому именно сейчас необходимо выяснить уголовно-процессуальные аспекты выдачи лица, поскольку после внесения изменений в Уголовно-процессуальный кодекс

Республики Казахстан относительно выдачи лица (экстрадиции), до сих пор дискуссионные ряд положений, касающихся определения понятия, порядка и процедуры проведения экстрадиции, и немало других вопросов. Кроме того, закон предусматривает многоступенчатую систему принятия решения об экстрадиции, что приводит к существенному затягиванию процедуры экстрадиции и возможности избежания уголовной ответственности. На наш взгляд, выяснение понятия и сущности экстрадиции будет способствовать устранению ряда проблем во время ее проведения в практической деятельности.

Сотрудничество государств в форме экстрадиции является межотраслевым институтом и входит также в сферу регулирования современного уголовно-процессуального права. Институт экстрадиции постоянно развивается и совершенствуется, и такое сотрудничество способствует развитию и международных отношений, и уголовного судопроизводства Украины.

Отметим, что ряд авторов под экстрадицией понимают тот незаменимый инструмент, с помощью которого обеспечивается принцип неотвратимости уголовной ответственности и наказания лиц, сбежавших за границу. То есть, здесь возникает необходимость в международно-правовой помощи, сотрудничества, что проявляется в форме много - и двусторонних договоров.

В результате модернизации уголовно-процессуального законодательства Казахстана 4 июля 2014 года был принят Новый Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, в котором появилась глава 60 «Выдача лица (экстрадиция)». Это положительно повлияло на развитие института экстрадиции в уголовном судопроизводстве Казахстана и добавило актуальности научным разработкам в указанной сфере.

Прежде всего, в ст. 7 УПК содержится определение понятия экстрадиции. Так, выдачей лица (экстрадиции) является выдача лица государству, компетентными органами которого это лицо разыскивается для привлечения к уголовной ответственности или исполнения приговора. Законодатель отметил, что экстрадиция охватывает такие этапы: 1) официальный запрос о выдаче лица; 2) установления этого лица на территории одного государства; 3) проверку обстоятельств, которые могут препятствовать выдаче; 4) принятие решения по запросу; 5) фактическую передачу такого лица другому государству, компетентные органы которой обратились с запросом о выдаче [1].

Отметим, что правовое регулирование экстрадиционных отношений осуществляется различными отраслями права, прежде всего нормами международного права. Это обусловлено тем, что лицо передается одним государством другому на основании международных договоров. Нормами уголовно-процессуального права Республики Казахстан – потому что эти отношения происходят в сфере уголовного судопроизводства Казахстана. Кроме того, применяются нормы уголовного, уголовно-исполнительного, административного и других отраслей права.

В международно-правовых актах, судебной практике и законодательстве конкретных государств существует немало определений института выдачи преступников (экстрадиции).

В международном праве под экстрадицией понимают процесс передачи преступника в соответствии с нормами международного права другому государству для применения уголовного наказания. В литературе по этому вопросу о выдаче преступников не сформировалось единое мнение ученых относительно того, считать выдачу процессом или понимать ее как одноактное действие – единый акт передачи, а все остальное рассматривать как подготовку к выдаче или ее последствия.

По мнению Д.А. Рыскулова, выдачу преступника нельзя рассматривать как одноактное действие, поскольку оно состоит из многих юридических действий [2, 41]. Воспринимая выдачу как акт правовой помощи, как форму международного сотрудничества в борьбе с преступностью, нельзя забывать о том, что все же это определенный, урегулированный нормами международного или внутригосударственного права процесс.

С точки зрения Р.М. Валеева, которая поддержана многими другими авторами, институт выдачи – основанный на международных договорах и общепризнанных нормах и принципах международного права акт правовой помощи, состоящий в передаче обвиняемого или

осужденного государством, на территории которого он находится, государству, которая требует его выдачи, на территории которого было совершено преступление или гражданином которого он является, или государству, потерпевшему от преступления, для привлечения его к уголовной ответственности или для исполнения приговора [3, 29]. В таком определении отождествляются два понятия, и когда одно из них определяется через другое, возникает путаница и неточность. Выдача – это не просто акт, заключающийся в передаче лица другому государству. Это совокупность действий, осуществляемых конкретными органами государства и направленных на обеспечение принудительной доставки лица органам другого государства. Это, прежде всего, решение вопроса в ответ на присланное просьба, осуществляемое в определенной процессуальной форме. Заметим, что процедура выдачи заключается и в таких действиях, как арест лиц, договоренность о времени и месте передачи, перевозка его с целью передачи. Передача-это исполнение решения органов государства о выдаче лица. Передача, как правило, осуществляется на контрольнопропускных пунктах границ.

Передача, следовательно, не сводится к выдаче, как считает А.Ж. Абдижами. Разная у них и нормативно-правовая база. Нормами уголовно-процессуального законодательства вопросы передачи и выдачи регламентируются как вполне самостоятельные формы экстрадиционной деятельности государства. Передача – это передача, а выдача - это выдача, и такова позиция казахстанского законодателя по этому вопросу. Это обстоятельство необходимо учитывать также и в теории. Поэтому есть все основания для того, чтобы относить передачу вместе с выдачей к самостоятельным формам экстрадиции. Поэтому трудно согласиться также и с тем, что в литературе термин «экстрадиция» до сих пор используется как синоним к термину «выдача». Дело здесь, однако, не в словах, а в том, что понятие экстрадиции гораздо шире понятия выдачи. Достаточно сказать, что экстрадиция предусматривает теперь не только выдачу, но и передачу, а передача не охватывается понятием выдачи [4, 607].

С.Ш. Даубасов в своем монографическом исследовании указывает на то, что экстрадиция, как вид межгосударственной правовой помощи, составляет не одновременный акт, а процесс, который состоит из нескольких процессуальных действий, поэтому ее нельзя отождествлять только с фактом физической передачи лица. Утверждается, что целью выдачи является привлечение лица к уголовной ответственности или исполнение вынесенного в отношении него приговора суда. С этой точки зрения подвергается критике позиция, в соответствии с которой целью выдачи считается суд над лицом или применение к нему наказания, и обосновывается мнение о направленности этого акта на обеспечение неотвратимости уголовной ответственности. На основе анализа различных теоретических подходов относительно названия этого правового института обосновывается нецелесообразность применения термина «выдача преступников», поскольку его неверное использование необоснованно сужает предмет правового регулирования института экстрадиции и ограничивает сферу применения его норм. По его мнению, наиболее взвешенным термином, отражающим все особенности этого института, является термин «выдача лиц» [5, 77].

По мнению Т.Т. Казиканова, выдача лиц определяется как процесс, который основывается на международных соглашениях, нормах национального законодательства с соблюдением общепризнанных принципов международного права, и заключается в предоставлении государствами правовой помощи в виде передачи лица государством, на территории которого она находится, другому уполномоченному субъекту международного права для привлечения ее к уголовной ответственности или исполнения вынесенного приговора суда [6, 12].

Определяя само понятие экстрадиции среди множества предложенных учеными дефиниций, заслуживает внимания, по нашему мнению, определение, поданное О.И. Виноградовой, под чем следует понимать процесс, который основывается на международных договорах, общепризнанных принципах международного права, нормах внутреннего законодательства и связан с предоставлением государствами правовой помощи, заключающийся в передаче подозреваемого, обвиняемого или осужденного государством, на территории которого он находится, государству, на территории которого он совершил

преступление или гражданином которого он является, или государству, потерпевшее от преступления, для привлечения его к уголовной ответственности или исполнения вынесенного приговора суда [7, 14].

Особенность выдачи состоит в том, что государство, обратившееся с просьбой о правовой помощи, оставляет за собой лишь право рассмотрения уголовного дела, назначение и исполнение наказания. Выдачи преступника, государство, на территории которого он находится, предоставляет государству, которое требует выдачи, правовую помощь в реализации его законов. В связи с этим выдача – это предоставление государствами правовой взаимопомощи.

Как считает И. Левшин, под выдачей (экстрадицией) следует понимать основанный на принципах и нормах международного и национального права процесс, связанный с предоставлением государствами правовой помощи, заключающийся в передаче преступника государству, на территории которого было совершено преступление, или государству, гражданином которого является преступник, или государству, которая больше всего пострадала от преступного деяния, для привлечения его к уголовной ответственности или исполнения вынесенного приговора суда [8, 35].

По нашему мнению, давая определение понятия экстрадиции, необходимо руководствоваться нормами уголовно-процессуального законодательства и международного права, поскольку выдача лиц является процессуальной деятельностью.

Учитывая вышеизложенное, предлагаем авторское определение понятия выдача лица (экстрадиция), под которой следует понимать урегулированную нормами уголовно-процессуального и международного права деятельность, направленная на выдаче лица государству, компетентными органами которого это лицо разыскивается для привлечения к уголовной ответственности или исполнения приговора, и включает официальный запрос о выдаче лица, ее установления на территории одного государства, проверку обстоятельств, которые могут препятствовать выдаче, а также принятие решения по запросу и фактическую передачу такого лица другому государству, компетентные органы которой обратились с запросом о выдаче.

Список литературы:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs>
2. Рыскулов Д.А. Международное сотрудничество Республики Казахстан по вопросам расследования уголовных дел и экстрадиции // Закон и Время. – 2016. - №7. – С. 41-47.
3. Валеев Р.М. Выдача преступников в современном международном праве (некоторые вопросы теории и практики). – Казань, 1976. – 169 с.
4. Абдижами А.Ж. Некоторые проблемные вопросы института выдачи преступников в международном уголовном праве // Проблемы реализации положений, принципов и идей Конституции РК: Материалы республиканской научно-теоретической конференции. – Алматы, 2015. – С. 607-613.
5. Даубасов С.Ш. Қылмыскерлерді ұстап беру (экстрадиция) институтын халықаралық құқықтық реттеу: монография. – Алматы, 2015. - 175 б.
6. Казиканов Т.Т. Проблемы процессуально-правового обеспечения экстрадиции на предварительном расследовании // Государство и право. – 2016. - № 2. – С. 12-19.
7. Виноградова О.И. Выдача (экстрадиция) лиц, совершивших преступления // Адвокат. – 2009. – № 1. – С. 13-17.
8. Левшин И. Некоторые вопросы относительно правовых оснований выдачи преступников // Законность. – 2019. - № 4. – С. 35-41.

Problems of implementation of the institution of extradition in international and national law

Bershimbekov Ruslan Sagyndykovich

Master's student of the D.A. Kunaev Eurasian Law Academy, Almaty

Scientific supervisor: Candidate of Law Alzhankulova S.A.

In the modern world, the problem of crime is a danger not only for individual States, but also for the whole of humanity. Due to the increasing complexity of the nature of crime, the issue of cooperation between States in the field of combating crime becomes relevant. In recent years, an increasing number of persons accused of committing crimes on the territory of individual States have been hiding from justice on the territory of foreign countries. The cooperation of States in the field of extradition belongs to the sphere of regulation of modern international criminal law. One of the forms of international cooperation of States in the fight against crime, implemented within the framework of providing legal assistance in criminal cases, is extradition (extradition of criminals).

The principle that any crime should always be punished has long been considered imperative in international criminal law, therefore, the establishment of rules and simplification of procedures necessary for the implementation of this principle is one of the most important today. It should also be noted that the establishment of rules and procedures in the process of cooperation between States in the fight against crime is not an easy process; the interests of sovereign states collide in it, often having different approaches to solving this problem.

Since the institution of extradition is constantly developing and improving, such cooperation is necessary for the development of international relations [1, 37].

The extradition of persons who have committed criminally punishable acts (as a rule, ordinary crimes) is a means of increasing the effectiveness of cooperation in the fight against crime, which is becoming increasingly important at the regional and local (bilateral) level of interstate cooperation. Thus, the main forms of interaction of the competent authorities of the States — participants of the CIS in the fight against crime, along with the implementation of the joint investigative and operational-search actions, the execution of queries and requests the cooperation in the framework of international organizations is still recognized:

a) the extradition of persons to criminal responsibility, the sentence into execution and transfer of sentenced persons for further punishment in the manner prescribed by the relevant treaties;

b) ensuring that citizens of their state are criminally liable for committing crimes on the territories of other CIS member states if extradition is not allowed [2, 29].

The desire of each State to fight crime is the basis for the conclusion of multilateral and bilateral treaties, in which special attention is paid to the institution of extradition as one of the most important institutions of international criminal law. International extradition agreements are aimed at ensuring the inevitability of punishment for persons who have committed any dangerous act. Despite the numerous international treaties providing for extradition, they are not perfect. The proof of this is the absence of uniform standards in the field of extradition to date.

Thus, the institute of extradition performs an integrating function in the field of international cooperation of States, serves as an important tool for fulfilling international obligations in the field of criminal proceedings.

The fact that there is no legal cooperation between States in criminal matters at the proper level is successfully used by crime in order to commit crimes in one State, and subsequently hide in the territory of another State and thereby avoid criminal punishment, and in some cases continue criminal activity. The difficulty of extradition procedures is also mainly associated with the imperfection or absence of relevant national legislation, problems with the application of international and national norms of States, citizenship and other factors that require resolution. The situation is further

complicated by the fact that the number of crimes that undermine the foundations of not only national, but also international security is growing [3, 112].

The role of the institution of extradition is increasing in the modern period, as evidenced by the increasing activity of States in this area: new laws are being adopted, international treaties are being concluded, resolutions of international organizations are being adopted, judicial practice is becoming more extensive. The expediency of studying the problems of extradition is currently caused by the need to eliminate gaps in the national criminal procedure legislation, improve the practice of law enforcement in connection with the requirements and standards of international law.

At the same time, at present, many issues related to extradition remain poorly studied, many topical problems related to the theoretical understanding of this institution and the correct practical application of its legal norms remain unresolved.

The institution of extradition is a set of normative prescriptions both in international law and in national criminal legislation regulating the transfer of a person who committed a crime by one (requested) State to another (requesting) State for criminal prosecution and (or) serving a sentence [4, 84].

However, it should be noted that some countries, despite their participation in the relevant European Convention, often request the requested State to extradite their own citizens, ignoring the provisions of Article 6 "Extradition of their own citizens". Such precedents contradict the basic principles of international law, according to which the State is obliged to follow its contractual obligations.

Based on the above, it can be argued that, despite very serious achievements in the field of cooperation between States in the fight against crime, there is no uniform approach in the practical implementation of such an important institution of international criminal justice as extradition.

As you know, the formation of the institution of extradition went parallel with the development of international law itself and covers all historical epochs. This institution of extradition was known long before the world community had a need to build an international security system aimed, among other things, at solving the tasks of preventing crimes against the peace and security of mankind.

Evidence of the existence of the practice of extradition in the Ancient world is the contract of the Egyptian Pharaoh Ramesses II with the Hittite king Hittu-shil III, concluded in 1296 (1278) BC. It said that "if someone escapes from Egypt and goes to the land of the Hittites, the Hittite king will not detain him, but will return him to the land of Ramesses." It follows from the text of the treaty that not only criminal criminals were subject to extradition, but all persons who would be in the Hittite country and would be requested by Egypt [5, 102].

In ancient Greece, there is an example of how the Athenians agreed to extradite to the Macedonian king Philip all persons who had encroached on his life, and the Achaeans threatened Sparta with a violation of the union if its citizens who had attacked one of the villages were not extradited.

However, if in the slave-owning era the institution of extradition was used extremely rarely due to the disunity and rivalry of States, then since the period of feudalism and in the future the number of extradition treaties has increased, and the principles of non-extradition of persons persecuted for political reasons (persons who were granted asylum in the territory of the requested State) and their own citizens have been fixed [6, 48].

According to international law, extradition is carried out on the basis of a treaty concluded between the States concerned. This may be either a bilateral treaty or a multilateral convention, to which both the requesting and the requested State must be parties. International norms on extradition based on the European system are codified by the European Convention on the Extradition of Offenders, adopted by the Council in 1957, which subsequently became the basis of the Model Extradition Treaty adopted by the UN General Assembly Resolution of December 14, 1990.

Extradition issues are also regulated in the Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters of January 22, 1993, concluded within the framework of the Commonwealth of Independent States.

The preamble of international treaties on extradition states that the contracting States, on the basis of respect for sovereignty, equality and mutual benefit, non-interference in each other's internal affairs, as well as other norms of international law, strive to achieve the following goals:

- a) strengthen and expand cooperation in the field of combating crime;
- b) to make joint efforts in the field of combating crime more effective;
- c) to promote the efficiency of justice through the creation of bilateral legal mechanisms that would regulate the procedure for extradition [7].

As for the Kazakh legislation, it also regulates issues in the field of extradition. The relevant norms on the extradition of persons are contained in the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, the CPC of the Republic of Kazakhstan.

At the same time, the current criminal procedure legislation needs further improvement.

We propose to amend the CPC of the Republic of Kazakhstan.

In our opinion, it is necessary to fix an additional optional provision on extradition in Part 2 of Article 590 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan in the event that a request is sent against a person with information constituting a state secret, since its disclosure may cause significant harm to the sovereignty, security and other interests of the Republic of Kazakhstan [8, 54].

Having analyzed the normative legal acts and scientific literature, we can note that today there are many unresolved problems in the institute of extradition, namely:

1. The understanding of the legal nature of extradition is not the same. Some scientists believe that the extradition of criminals is a purely administrative matter, because often the decision on it is made not by the court, but by the government or some other body of the state. Therefore, this institution can be attributed to administrative or state law. At the same time, extradition should also be considered as an institution of criminal procedural law, since the procedure for transferring a person who has committed a crime to another country should be carried out in compliance with certain procedural guarantees. Extradition can also be considered part of criminal law, namely, the institution of execution of punishment.

2. The decision on extradition in European countries is usually taken by judicial authorities, in particular, ordinary criminal courts. At the same time, many countries recognize that it is possible to create specialized judicial bodies — extraordinary courts to solve the issues of extradition of criminals. Therefore, it seems necessary to consider the feasibility of introducing extraordinary courts into the system of international justice.

3. In those States where extradition issues are regulated by different sectoral laws, there is often a repetition of the norms, but at the same time many provisions concerning the legal basis for refusing extradition are not provided for in them. Based on the above, it would be legitimate to provide for all issues of extradition either in one of the branches of domestic law, or in a special law on extradition, especially since the model extradition treaty makes it possible to take a similar approach to this problem. All this will subsequently contribute to the establishment of uniform standards of legal grounds for refusal of extradition, which, in turn, will avoid problems in the practice of granting extradition.

To date, there is no universal international treaty (convention) in international law in which all countries would participate.

4. The legal regulation of extradition is usually based on bilateral treaties. However, there are cases when such an agreement between States does not exist and the issue of extradition is decided at the national level.

In our opinion, the existing problem of unification of extradition rules can be solved by adopting a universal convention on extradition within the framework of the UN, which actualizes the issues of further improvement and unification of the extradition legislation of states.

List of used literature:

1 Izmailova P.R. Institute of Extradition in International Criminal Law // Proceedings of the Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences. - 2010. - No. 3. - P. 37-42.

2 Kibalnik A.G. Modern international criminal law: theory and practice of criminal law and criminal procedure. - М., 2016. - 304 p.

3 Safarov N.A. Extradition in international criminal law: problems of theory and practice. - М., 2015. - 258 p.

4 Panov V.P. International criminal law. - М., 2015— - 532 p.

5 Kuznetsov D.V. Development of international law of the XX century: Monograph. -М., 2001. - 387 p.

6 Kuchukhidze S.T. Some issues of the historical development of the Institute of extradition // Moscow Journal of International Law. - 2017. - No. 4. - P. 48-54.

7 European Convention on Extradition of 13.12.1957 // <http://docs.cntd.ru/document>

8 Kudaibergenov M.B. Extradition in the criminal process of the Republic of Kazakhstan // Law and Time. - 2017. - No. 5. - P. 54-61.

Теоретические аспекты международно-правового регулирования трудовых отношений

Даутов Ибрай Кызырханович

Магистрант Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева, г. Алматы

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Алжанкулова С.А.

Каждое цивилизованное государство стремится соотносить свое право и законодательство с международным правом. Роль последнего возрастает, главным образом, в силу того, что в процессе современной глобализации усиливаются тенденции взаимозависимости и взаимовлияния государств. Перед современной наукой трудового права стоит задача реформирования трудового законодательства и законодатель идет по пути его развития и обеспечения соответствия обстоятельствам современности.

Международно-правовое регулирование труда – это установленная международными договорами (актами) система стандартов по регулированию труда, государства, присоединившиеся к соответствующему международному договору (ратифицировавшие его), используют в национальном трудовом законодательстве.

Субъектами международно-правового регулирования труда является ООН и ее специализированный орган – международная организация труда (далее – МОТ). Субъектами международно-правового регулирования труда могут быть различные объединения государств: СНГ. Совет Европы, Европейский Союз.

Принципы и нормы международного трудового права создаются Международной организацией труда как специализированным учреждением ООН, уполномоченное мировым сообществом на разработку и принятие международных трудовых стандартов. Данные стандарты представляют собой результат международно-правового регулирования труда, осуществляемого с помощью многосторонних соглашений (конвенций) государств – членов МОТ. Они касаются разных вопросов применения наемного труда, улучшения его условий, охраны, защиты индивидуальных и коллективных интересов работников [1, 89].

Международно-правовые принципы и нормы становятся частью правовой системы Республики Казахстан различными способами. Так, международно-правовые принципы включаются в трудовое право Казахстана вследствие членства нашей страны в МОТ, а международно-правовые нормы, которые есть в конвенциях МОТ, имплементируются в украинскую систему трудового права путем ратификации данных конвенций.

При этом, процесс адаптации трудового законодательства Республики Казахстан в сфере труда к международным стандартам – это деятельность компетентных государственных органов по исследованию международной нормативной базы в указанной сфере, сравнительная

оценка национального трудового законодательства на соответствие международным стандартам регулирования указанных отношений, формирование выводов и предложений по изменению действующего законодательства.

Прежде всего, целесообразно обратить внимание на стандарты прав человека. Так, Е.Н. Нургалиева указывает на необходимость уточнения содержания понятия международного стандарта прав человека, в частности Европейского. Соглашаясь с мнением ученого заметим, что международные стандарты прав человека – это зафиксированных в юридических актах и документах международных организаций принципы и нормы, касающиеся прав и свобод человека, предназначены служить ориентирами для соответствующей внутригосударственной юридической практики [2, 34].

Право на труд - одно из основных прав человека. Впервые это право было провозглашено во Всеобщей декларации прав человека. Статья 23 декларации гласит, что каждый человек имеет право на труд, на свободный выбор работы, на справедливые и благоприятные условия труда и на защиту от безработицы [3]. В Международном пакте об экономических, социальных и культурных правах отмечается, что право на труд – это право каждого человека на получение возможностей зарабатывать себе на жизнь трудом, который он свободно избирает или на которую свободно соглашается [4].

Основной принцип международно-правового регулирования труда-равенство в осуществлении прав и свобод человека. Равенство в труде исключает дискриминацию – любые различия, недопущения или предпочтения, устанавливаемое по признаку расы, пола, религии, иностранного, социального происхождения, возраста, семейного состояния, которые приводят к нарушению равенства возможностей в области труда.

На это также указывают такие конвенции МОТ, как Конвенция №111 о дискриминации в области труда и занятий 1958 г., Конвенция №100 о равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности 1951 г.

Аналогичное положение содержится и в нормах национального законодательства. Так, ст. 6 Трудового кодекса Республики Казахстан закрепляет положение о том, что государство обеспечивает равенство трудовых прав всех граждан независимо от происхождения, социального и имущественного положения, расовой и национальной принадлежности, пола, языка, политических взглядов, религиозных убеждений, рода и характера занятий, места проживания и других обстоятельств [5]. Что касается иностранных граждан, то согласно ст. 3 Закона Республики Казахстан «О правовом положении иностранцев» они имеют все права и свободы, а также несут все обязанности, установленные Конституцией и в соответствии с законами Республики Казахстан и международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан [6].

Важным направлением международно-правового регулирования труда является содействие занятости трудоспособного населения. Конвенция № 122 о политике в области занятости 1964 провозглашает главной целью государственной деятельности активную политику в сфере занятости [7]. Государственная политика занятости должна быть направлена на создание условий для обеспечения работой всех, кто готов приступить к работе и ищет ее, обеспечить свободу выбора занятости с учетом уровня экономического развития страны. Для обеспечения стабильной занятости и недопущения произвола предпринимателей в актах МОТ устанавливают, что увольнение по инициативе предпринимателя возможно лишь при наличии законных оснований, связанных со способностями, поведением работника или производственной необходимостью.

В Казахстане действует принятый 06.04.2016 г. Закон «О занятости населения», статьи 3 и 5 которого содержат основные принципы государственной политики занятости населения, перечень государственных гарантий права на выбор профессии и вида деятельности и дополнительные гарантии занятости для отдельных категорий населения [8].

Ряд конвенций посвящен защите трудовых прав в области условий и охраны труда. Так, Конвенция № 47 о сокращении рабочего времени до 40 часов в неделю 1935 г. предусматривает, что установление 40-часовой рабочей недели не влечет за собой уменьшения

заработной платы. Часы, отработанные сверх нормы рабочего времени, Конвенция рассматривает как сверхурочные, которые допускаются лишь в определенных случаях и подлежат дополнительной оплате. Аналогичные нормы предусмотрены статьями 68, 69, 70, 71 Трудового кодекса Республики Казахстан [5]. Приняты также стандарты в отношении еженедельного труда, оплачиваемых ежегодных и учебных отпусков.

В области регулирования заработной платы наиболее важными являются Конвенция № 131 об установлении минимальной заработной платы в 1970 г., Конвенция № 95 об охране заработной платы 1949 г. Конвенция об установлении минимальной заработной платы не ратифицирована Украиной, что дает возможность устанавливать минимальную заработную плату без учета международных стандартов.

При определении минимальной заработной платы предлагается учитывать потребности работников и членов их семей (с учетом общего уровня заработной платы в стране); стоимость жизни; социальные пособия; сравнительный уровень жизни различных социальных групп; экономические соображения, включая требования экономического развития; уровень производительности труда и желаемое достижение и поддержание высокого уровня занятости.

Международно-правовые нормы, как правило, имеют общие черты и с соответствующими национально-правовыми нормами. Это приводит к взаимовлиянию в процессе их формирования и реализации. Как было отмечено, Республика Казахстан ратифицировала ряд конвенций МОТ "О безопасности и гигиене труда в производственной среде" (155) и "О защите трудящихся от профессионального риска, вызываемого загрязнением воздуха, шумом и вибрацией на рабочих местах" (148). Согласно статье 4 Конвенции 155 "каждый член Организации в соответствии с национальными условиями и практикой и по консультации с наиболее представительными организациями и предпринимателей и трудящихся разрабатывает, осуществляет и периодически пересматривает согласованную национальную политику в области безопасности труда, гигиены труда и производственной среды" 10]. В соответствии со статьей 4 Конвенции 148 национальное законодательство предписывает, что должны приниматься меры, направленные на предупреждение и ограничение профессиональных рисков, вызываемых загрязнением воздуха, шумом и вибрацией на рабочих местах, а также на защиту от этих рисков" [11].

К сожалению, на сегодняшний день в республике не осуществлены соответствующие меры, которые реально содействовали бы применению положений вышеназванных конвенций. Исходя из этого, необходимо в неотложном порядке принятие пакета законодательных и иных нормативных правовых актов согласно положениям конвенции в области защиты трудящихся от профессионального риска, вызываемого загрязнением воздуха и вибрацией на рабочих местах. С учетом вышеизложенного предлагается определение «профессиональный риск»: «...Профессиональный риск - вероятность причинения вреда здоровью в результате воздействия вредных и (или) опасных производственных факторов при исполнении работником обязанностей по трудовому договору или в иных случаях, установленных настоящим Кодексом, другими законами. Порядок оценки уровня профессионального риска устанавливается государственным органом исполнительной власти, осуществляющим функции по выработке государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере труда с учетом мнения Казахстанской трехсторонней комиссии по регулированию социально-трудовых отношений...»

Таким образом, как мы видим, модификация национального трудового законодательства является выполнением международных обязательств государства и реализацией глобальной согласованности трудового права Республики Казахстан с международными трудовыми нормами, вытекающих из ратифицированных и универсальных конвенций ООН и МОТ. Для воплощения международных норм и принципов труда в Республике Казахстан нужно создать условия для их восприятия национальным правом, в частности, создание четкой законодательной базы, которая определяет порядок применения международных актов, а также последствий за их нарушение. При этом нужно учитывать характер национальной правовой системы, состояние экономики, уровень культуры, исторические особенности и традиции, в

результате чего раскрывается эффективность международных норм труда и их благотворное влияние на трудовые отношения в государстве.

Список литературы:

- 1 Галимов Е.А. Сущность и содержание защиты и охраны трудовых прав в законодательстве Республики Казахстан // Государство и право. – 2018. – №1. – С. 89-94.
- 2 Нургалиева Е.Н., О состоянии казахстанского трудового законодательства // Закон и время. - 2017. - № 3. - С. 34-39.
- 3 Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O4800000001>
- 4 Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах от 16 декабря 1996 года // <https://www.un.org/ru/documents/decl>
- 5 Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414>
- 6 Закон Республики Казахстан «О правовом положении иностранцев» от 19 июня 1995 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U950002337>
- 7 Конвенция Международной Организации Труда № 122 о политике в области занятости от 17 июня 1964 г. // <https://online.zakon.kz>
- 8 Закон Республики Казахстан «О занятости населения» от 6 апреля 2016 г. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs>
- 9 Международной Организации Труда № 47 о сокращении рабочего времени до сорока часов в неделю от 22 июня 1935 г. // <https://base.garant.ru/2540564/>
- 10 Конвенция Международной Организации Труда № 155 о безопасности и гигиене труда в производственной среде от 3 июня 1981 г. // <https://online.zakon.kz>
- 11 Конвенция Международной организации труда (МОТ) № 148 года "О защите трудящихся от профессионального риска, вызываемого загрязнением воздуха, шумом и вибрацией на рабочих местах" от 1977 г. // <https://online.zakon.kz>

Some issues of international law labor regulation in the countries of the customs union

Dautov Ibrai Kyzyrkhanovich

Master's student of the D.A. Kunaev Eurasian Law Academy, Almaty

Scientific supervisor: Candidate of Law, Associate Professor Alzhankulova S.A.

Social and labor relations in the countries of the Customs Union are regulated by the generally recognized principles of international labor law, recorded in the Universal Declaration of Human Rights (1948), the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), the Convention of the International Labor Organization on the Promotion of Employment and Protection from Unemployment (1991), the CIS Convention "Migration of Labor Resources in the CIS Countries" (1995), the European Social Charter (as amended in 1996), the Declaration of the International Labor Organization (1998).

The generally recognized international labor principles defining the legal guarantees of socio-economic integration in the countries of the Customs Union include: the right to work and free choice of work; the right to fair and favorable working conditions excluding wage discrimination; the right to protection from unemployment and the creation of trade unions; the right to unemployment benefits and strikes; the right to reasonable restriction of working hours, rest and paid leave; prohibition of forced labor; protection of the rights of migrant workers; adoption of youth employment programs.

These principles are reflected in a certain way in the national legislation of the countries of the Customs Union, which creates the basis for the legal support of the process of deepening their integration interaction. First of all, they are fixed in the constitutions and Labor Codes of the countries of the Customs Union, in which many norms of previous legislation that contradicted the norms of international law have been changed or abolished.

At the same time, certain standards and norms are only declared, and not implemented, in particular, due to the difficulties of forming labor markets and especially the common labor market of the Customs Union countries. The practice of legal relations at the junctions of labor, social, financial, tax legislation, legislation on education and on entrepreneurship needs additional regulation.

Currently, the priority measures in the field of legal integration in the countries of the Customs Union should include joint legal activities on youth policy and employment of different groups of the population, including elderly workers.

The construction of a democratic state based on the rule of law, based on a market economy and a variety of forms of ownership, should be accompanied by a shift in priorities in the legal regulation of labor, the content of labor legislation. The consideration and protection of human interests, the protection of his rights, and the provision of social guarantees come to the fore.

International labor standards recognized by the Republic have a significant impact on the formation of the basic principles of legal regulation of labor. They contribute to the protection of employees, improve their working conditions [1, 74].

International efforts have created a set of model rules in the field of social and labor relations, the creative development of which is a prerequisite for the development and improvement of any national system of labor law. International labor standards have had a significant impact on the formation of the labor legislation of the countries of the Customs Union, in the last decade there has been a rapid process of implantation of international norms (including non-standardized and advisory ones) into the domestic legislation of these countries.

The essence of the international legal regulation of labor is, first of all, the ideas of legal protection of the highest values of society and the state, namely human rights and freedoms, his honor and dignity in the field of labor [2, 55].

Generally recognized principles and norms of international labor law are mandatory norms and take precedence over international treaties and national legislation regulating social and labor relations. Deviation from the generally recognized principles and norms of international labor law is unacceptable, international treaties and national legislation in these cases are invalid and are not subject to application.

All aspects of the international legal regulation of labor are interrelated, complement each other, and their integrated use in law enforcement activities will help to better understand the content of aspects of labor activity, its use as an important lever of human development.

Over the past years, the International Labour Organization (ILO) has adopted over 370 conventions and recommendations covering a wide variety of areas of social and labor relations. ILO conventions are adopted by consensus at the sessions of the International Labour Conference and are subject to ratification by ILO member States. Once ratified, they impose legal obligations on the State for their practical application. The ILO recommendations are not subject to ratification, but their provisions, as a rule, developing the norms of the relevant conventions, are important, representing model acts in the field of labor law.

The very fact of ratification of conventions containing a higher level of guarantees in the field of labor relations not only makes it possible to improve and develop the national legal framework in this area, but also creates additional obstacles to the rejection of the norms already enshrined in legislation, contributing to the introduction of elements of social stability in a volatile political and socio-economic conjuncture.

Although some of the most important ILO conventions have been ratified by the countries of the Customs Union (49 - the Republic of Belarus, 44 - the Russian Federation and 20 - the Republic of Kazakhstan), and the basic principles and norms of labor law formulated in these conventions and ILO recommendations have been reflected in the legislation of these countries, problems remain here, since

the labor legislation of these countries in this area lags behind the requirements of the ILO in a number of parameters to some extent.

For example, the Republic of Belarus has not ratified one of the most important ILO conventions - Convention No. 135, which contains norms on the protection of the rights of workers' representatives at the enterprise and the opportunities provided to them. In accordance with the Convention, employees' representatives at the enterprise are provided with appropriate opportunities that allow them to perform their functions quickly and efficiently, while taking into account the peculiarities of the labor relations system of the country ratifying the Convention, as well as the needs, size and capabilities of the relevant enterprise (article 2 of the Convention). However, the provision of such opportunities should not reduce the efficiency of the operation of the relevant enterprise (article 3).

An analysis of the compliance of the legislation of the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan with the provisions of Convention No. 135 shows that the provisions and requirements of the Convention are fully implemented in the legislation of these countries, including Labor Codes, in the field of protecting the rights of employees' representatives at the enterprise.

The Constitution of the Republic of Kazakhstan in article 4 (paragraph 3) states that international treaties ratified by the Republic have priority over its laws and are applied directly, except in cases when it follows from an international treaty that the publication of a law is required for application [3]. Accordingly, in the legal regulation of social and labor relations, it is necessary to comply with those international norms that are incorporated into legislation through ratification.

This means that the Republic of Kazakhstan expresses its consent to the pre-emptive legal force of those international treaties concluded by it over national legislation, which have been ratified by the Parliament of the Republic through the adoption of the relevant law.

It follows from the meaning of the above provision of the Constitution that only international treaties ratified by Kazakhstan can have priority over the laws of the republic. The direct application of such international treaties, which have priority over the laws of the Republic, does not mean that they cancel the norms of existing laws. Priority over laws and the direct application of ratified international treaties on the territory of the Republic presuppose the supremacy of the norms of such treaties in cases of contradictions with the norms of laws. In other words, such an advantage is possible when conditions that fall under the scope of ratified international treaties arise, if the treaties themselves do not require the issuance of laws for their application.

The Constitution of the Russian Federation of December 12, 1993 recognizes and guarantees the rights and freedoms of man and citizen in accordance with the generally recognized principles and norms of international law and in accordance with the Constitution of the Russian Federation (paragraph 1 of Article 17) [4]. Generally recognized principles and norms of international law and international treaties of the Russian Federation are an integral part of its legal system. If an international treaty of the Russian Federation establishes rules other than those stipulated by law, then the rules of the international treaty apply (clause 4 of Article 15 of the Constitution of the Russian Federation).

The Constitution of the Republic of Belarus of March 15, 1994, in article 8, recognizes the priority of generally recognized principles of international law and ensures compliance with legislation with them [5]. We are talking here about the principles of international law, but not about norms, which has a significant difference. Since the principles of law manifest themselves through the norms of law and need to be specified, it is difficult in this case to talk about the certainty of legal regulation. The principles of international law, as norms with the highest degree of generality and normativity, are not self-executing and have no direct effect.

An essential feature of the application of international norms regulating social and labor relations is their applicability if they contain more preferential working conditions than the norms of national legislation. Consequently, law enforcement agencies should take into account the priority of international regulation in resolving labor disputes and conflicts.

In our opinion, the implementation of the provisions of Convention No. 144 "On Tripartite Consultations to Promote the Application of International Labour Standards" and Recommendation

No. 152 "On the procedure for tripartite Consultations to Promote the Application of International Labour Standards and National Measures Related to the Activities of the International Labour Organization" is important for the practical application of the norms contained in the ILO Conventions. It provides, in particular, that each ILO member country that has ratified the convention must ensure effective consultations (in various forms defined by its legislation) between representatives of authorities, entrepreneurs and workers in order to ensure the application of international labor standards at the national level. The recommendation determines, among other things, that one of the purposes of these consultations is to prepare proposals to the authorities on the implementation of the norms of the ILO conventions and recommendations into national legislation.

The ILO Conventions, as a source of labor law, can play a special role in the practice of labor regulation and have a special legal force, since the application of the norms contained in them can be controlled not only by the court, as is the case with legislation, but also by the ILO, within which a special control mechanism operates that ensures the law enforcement function of this organization.

The acquisition by the ILO conventions ratified by the countries of the Customs Union of the nature of the source of labor law means, first of all, that when considering a labor dispute in court, the parties should have the right to refer to them to protect their rights, and the court is obliged to take them into account. In turn, the judge has the right to refer to the convention if the law or other normative act does not comply with it, or if the norm contained in the convention is more precise or definite than in the legislation.

The use of ILO conventions as a source of labor law requires, firstly, appropriate explanations in the decisions of the Supreme Court and, secondly, ensuring their accessibility, possibly in the form of an official annex to the Labor Codes, i.e. solving these issues in law enforcement practice, including judicial practice.

List of literature:

- 1 Nurgalieva E.N. International labor standards // Themis. - 2017. - No. 4. - pp. 74-81.
- 2 Shiktybaev T.T. Legal aspects of social and labor relations in the framework of modernization of Kazakhstan society // Legality. - 2018. - No. 2. -pp. 55-62.
- 3 Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995 // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
- 4 Constitution of the Russian Federation of December 12, 1993 // <http://www.constitution.ru/>
- 5 Constitution of the Republic of Belarus of March 15, 1994 // <https://online.zakon.kz/Document>

Ақтөбе облысы орман тәлімбағындағы ағаш тұқымдарының ерекшеліктері

Димуханов Али Игоревич

Рысмамбетова Назерке Жапбасқызы

Қаныбетов Мақсат Бақытұлы

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің студенттері

Аннотация

Бұл мақалада астананы және оның маңындағы аумақтарды көгалдандыру үшін ағаш отырғызу материалын өсірудің өзектілігі берілген, зерттеу нысаны мен әдістемесі көрсетілген, сонымен қатар Ақтөбе орман питомнигіндегі қара топырақтың құнарлылығының негізгі көрсеткіштерін анықтаудың кейбір нәтижелері көрсетілген.

Негізгі сөздер: орман питомнигі, топырақ, агрохимиялық көрсеткіштер, қара топырақ, қарашірік.

Жасыл аймақтар облыстың қалалары мен елді мекендері үшін үлкен маңызға ие, өйткені олар маңызды санитарлық-гигиеналық, су қорғау, рекреациялық және басқа да функцияларды орындайды. Жасыл аймақтардың ормандары атмосфераны өнеркәсіптік кәсіпорындардан ауаға бөлінетін күйеден, газдан және түтіннен тазартады, ауаны оттегімен және фитонцидтермен байытады, ауадағы температураның ауытқуын азайтады, су көздерін ластанудан сақтайды. Сонымен бірге, облыстың жасыл аймақтарындағы ормандар халық шаруашылығының ағашқа және көптеген қосалқы өнімдерге қажеттілігін қамтамасыз ету көзі болып табылады [1]. Жасанды екпелерді (орман дақылдарын) құрудың негізгі және тиімді әдісі қазіргі уақытта көлемі 80%-дан астам көгалдандыру болып табылады. Бұл әдіс жасалған дақылдардың сенімділігін қамтамасыз етеді, оларды өсіруге арналған тұқымның шығыны егіс арқылы ауылшаруашылық дақылдарын жасаумен салыстырғанда бірнеше есеге азаяды және агротехникалық күтімді қажет етеді. Ағаш алқабынан жұмыстың бір бөлігі питомникке ауыстырылады, орман өсімдіктерімен көмкерілген жерлерге орман дақылдарын көшіру жеделдетілді. Көгалдандыру және көгалдандыру мақсатындағы көгалдандыру материалы питомниктерде өсіріледі. Бұл материал жаңа жасыл аумақтарды қалыптастыруда, екпелерді жаңартуда және қайта құруда кеңінен қолданылады, бұл ретте табиғи ландшафт максималды түрде сақталады. Елді мекендерді жасанды екпелермен абаттандыру бақтарды, саябақтарды, скверлерді, көгалдарды, бульварларды және әртүрлі құрылымдық элементтерді құруды қамтиды [2]. Жасанды қалпына келтіру қазіргі заманғы орман шаруашылығының бірқатар маңызды мәселелерін шешудің негізгі буыны болып табылады – ормандарымыздың өнімділігі мен сапасын арттыру, орман өсірудің өнеркәсіптік әдістерін дамыту, плантациялық дақылдарды құру [3]. Орман питомнигі – орман өсіруге немесе ормандарды молықтыруға және қалалар мен елді мекендерді көгалдандыруға арналған ағаштар мен бұталарға арналған отырғызу материалдарын өсірудің экономикалық жүйесі. Шаруашылық құрылымы айтарлықтай күрделі және бірқатар қажетті ішкі жүйелер мен элементтерден тұрады, олардың көлемдері тұқым жинаудан бастап дайын отырғызу материалдарын өндіруге дейін орындайтын міндеттерге байланысты питомниктерді құруды жоспарлау кезінде анықталады [4].

Бұл өте ауқымды жұмыс құрғақ дала аймағында орналасқан елорданың микроклиматын жақсартуға, тұрғындардың әлеуметтік және экологиялық жағдайын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін әлемде теңдесі жоқ бірден-бір бағыт екені даусыз. деңгейін және жалпы шөлейттену үрдістеріне қарсы жүргізілетін шаралардың тәсілдері мен әдістерінің ғылыми және қолданбалы бағыттарын анықтау. Тапсырманы жүзеге асыру үшін Қазақ орман шаруашылығы және агромелиорация ғылыми-зерттеу институты орман өсіруге жаңадан бөлінген жерлердің топырағының жарамдылығын зерттеп, жобаларын әзірледі. Сондықтан жүргізіліп жатқан жұмыстарды жүзеге асыруға ықпал ететін барлық зерттеу жұмыстарының өзектілігі өте жоғары [5].

Ақтөбе қаласы далалық аймақта, Еуразия материгінің дәл ортасында орналасқан, сондықтан қаланың климаты күрт континентальды: орташа ылғалды (жылына 278,5 мм), қатты қыспен сипатталады (қаңтардың орташа температурасы -14,1).), қатты жел мен қарлы боран, көктемнің қайтатын салқындығы, көктемнің кеш және ерте күздің аяздары, күн сәулесінің көп болуы, ыстық (шілденің орташа температурасы +22,8)

Экологиялық жағдай атмосфералық ауаның ластануының жоғары деңгейімен сипатталады, бұл шығарындылардың айтарлықтай көлеміне, қолайсыз ауа райы жағдайларына байланысты.

Тозаңның құнарлылығы тозаң дәндерін йод ерітіндісімен бояу арқылы анықталды. Тозаң сапасын талдау әдісі аномальды (абортивті) тозаң дәндерінің пайызын анықтау болып табылады. Тозаң дәндерінің түсіне қарай тозаңның өміршеңдігі туралы қорытынды жасалады. Құнарлы тозаң дәндері, стерильділерден айырмашылығы, құрамында крахмал көп, ол препараттарда анықталады. Олар қара-күлгін (қара дерлік) түсті қарқынды боялған, бірдей

өлшемді және қалыпты пішінге ие (өсімдік түріне байланысты). Абортивті тозаң дәндері өте әлсіз боялмайды және боялмайды, әртүрлі өлшемді және дұрыс емес пішінді (ұжылған, мыжылған). Микроскопта стерильді тозаң дәндері алтын сары болып көрінеді.

Түрлердің пайда болу жиілігін және қаладағы тіршілік жағдайын талдау. Ақтөбе қаласындағы ағаш өсімдіктерінің алуан түрлілігіне талдау жасалды. Талдау нәтижесі қаланың жасыл алқаптарын құрайтын 70 түрдің ішінде тек 8 түрі ғана «өте жиі» және «жиі» кездесетінін көрсетті. Түрлердің саны бойынша барлық қалалық көшеттердің 88% тізімделген: *Ulmus pinnato-ramosa*, *Acer negundo*, *Populus tremula*, *Syringa vulgaris*, *Ribes aureum*, *Populus laurifolia*, *Populus nigra*, *Rosa laxa*. 32 түр (барлық түрлердің 10%) «сирек» түрлер санатына жататыны анықталды. «Өте сирек» түрлер санатында 27 ағаш пен бұта анықталды, бұл қаладағы барлық ағаш өсімдіктерінің 2,1% құрады. Бұл топтың өсімдіктері бақшаларда, мектептерді, балабақшаларды және жаңа шағын аудандарды көгалдандыруда жиі кездеседі. Бұл түрлерге *Picea pungens*, *Picea obovata*, *Larix sibirica*, *Betula pendula*, *Crataegus sanguinea*, *Amelanchier spicata*, *Caragana arborescens*, *Lonicera tatarica* және т.б. «Дара» түрлер тек 3 түрмен ұсынылған. Бұл түрлерге *Alnus glutinosa*, *Salix caprea* және *Amygdalus nana* жатады. Бұл түрлер қалалық жағдайларға төзімді және көгалдандыру қатарларын безендіреді.

Жасыл алқаптардың өмірлік жағдайы бойынша зерттелген ағаштардың 53%-ы «сау» ағаштар санатына, 43%-ы «зақымдалған» санатына, 3%-ы «қатты зақымдалған» санатына және жалпы санының 1%-ы жатады.

Ұсыныстар

1. Ақтөбе қаласының дендрофлорасын құрайтын сүректі өсімдіктердің тізбесін ресми түрде жасап, паспорттау;

2. Қаланың жаңа аумақтарын отырғызу кезінде диссертацияда көрсетілген ағаштар мен бұталардың биологиялық және экологиялық ерекшеліктерін ескеру:

- көктерек *Populus tremula* газға төзімді және биоиндикативті түр ретінде қаланың адам көп жиналатын жерлеріне жерсіндіру ұсынылады;

- Ульмус лаевис қаласында ауыр металдарға төзімді түр ретінде екпелердің көбеюі;

- Ақтөбе қаласының тәлімбағындағы ағаштар мен бұталарды абаттандыру қорын кеңейту;

- Ақтөбе қаласының дендрофлорасының тіршілік жағдайын бақылау мақсатында Ақтөбе облысының табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармаларымен және орман шаруашылығы басқармасымен бірлесіп студенттердің ғылыми-тәжірибелік зерттеулерін жүргізу қажет.

Жарияланған ғылыми еңбектер тізімі

1. Қалалық жерлерден алынған көктерек (*populus tremula*) жапырақтарындағы фотосинтетикалық пигменттік композицияның Ақтөбе оқиғасы // *EurAsian Journal of BioSciences* 12: 129-131 (2018 ж.)

2. Ақтөбе қаласында (Қазақстан Республикасы) өсірілген ағаштардың ауыр металдарды жинақтау қабілеті // *Биологиялық зерттеулер ID BR18-212 2018 15(4): 4012-4019.*

3. Ақтөбе қаласы өсімдіктерінің түрлік ерекшеліктері. // *Жаршы, жаратылыстану-техникалық ғылымдар сериясы. - ЕҰУ, 2016.-No 2(111).-C.248-252.*

4. Ақтөбе қаласының ағаштарын талдау // *Хабаршы, жаратылыстану-техникалық ғылымдар сериясы. - ЕҰУ, 2017.-No 4(119).-C.463-466.*

5. Ағаш тозаңдарының көлемі мен өнімділігі арасындағы көррелілік байланысы // *Хабаршы, жаратылыстану-техникалық ғылымдар сериясы. - ЕҰУ, 2019.-No 2(111).-C.53-58*

6 Ақтөбе қаласы жағдайында ағаш өсімдіктерінің ауыр металдарды жинаптауы. // *Шәкәрім атындағы Мемлекеттік университетінің Хабаршысы – Семей, 2018.-No 1(81).-C.62-66.*

7. Техногенді ластану жағдайындағы кейбір ағаш өсімдіктерінің пигменттік құрамын зертеу (Ақтөбе қаласының жағдайында). // *Шәкәрім атындағы Мемлекеттік университетінің Хабаршысы – Семей, 2019.-No 1(81-67).-C.5.*

Тергеушінің іс жүргізу дербестігі қағидаты қылмыстық сот ісін жүргізудің бір тетігі ретінде

Жантасов Канат Кашкинович

Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының 2 курс магистранты

Тергеушінің іс жүргізу дербестігі - қылмыстық іс жүргізу заңнамасының ережесі, оған сәйкес тергеуші тергеуді және тергеу әрекеттерін жүргізу туралы барлық шешімдерді дербес қабылдайды (заңда санкция немесе прокурордың келісімін алу көзделген жағдайларды қоспағанда) және олардың заңды және уақтылы жүргізілуіне толық жауапты болады. Тергеушінің іс жүргізу қызметіне араласу құқығына тек прокурор мен тергеу бөлімінің бастығы оған тергеу жүргізу туралы жазбаша нұсқаулар беру арқылы ие болады. Сонымен бірге тергеушіге іс бойынша қабылданған негізгі шешімдер туралы өз пікірін қорғауға және сонымен бірге өз қарсылықтарын білдіруге құқық берілді.

Тергеуші қылмыстарды тергеудің мемлекеттік-құқықтық функциясын жүзеге асырады. Оны түсіну, жүзеге асыру және жетілдіру үшін тергеушінің тергеу субъектісі ретінде іс жүргізу тәуелсіздігі қағидатының мәнін зерттеу маңызды. Тергеуші тергеудің негізгі субъектісі болып табылады, өйткені ол тергеу және басқа да іс жүргізу әрекеттерінің негізгі санын дербес жүргізеді.

Қылмыстық іс жүргізу заңнамасы тергеуші қабылдаған іс жүргізу шешімдерінің заңдылығы мен негізділігіне қажетті кепілдіктерді белгілейді. Мұндай кепілдіктерге қолданыстағы нормаларда бекітілген қылмыстық процестің қағидаттары жатады: заңдылық, істің мән-жайларын жан-жақты, толық және объективті зерттеу, кінәсіздік презумпциясы, күдіктінің және айыпталушының қорғалу құқығын қамтамасыз ету, алдын ала тергеу жүргізілетін тіл және басқалар [1, 40].

Заң әдебиеттерінде ҚР ҚПК 60-бабында бекітілген тергеушінің іс жүргізу дербестігі қағидатының қылмыстық сот ісін жүргізуде нормативтік-құқықтық сипаты бар негіз қалаушы басшылық қағидаттарға жатқызу туралы пайымдаулар айтылған [2]. Осылайша, бұл принциптің заңдылықты одан әрі нығайту және барлық тергеу жұмыстарын жақсарту үшін белгілі бір маңыздылығы атап өтіледі.

Қылмыстық процестің қағидаттары - бұл Қазақстан мемлекетінің табиғатынан туындайтын, қылмыстық процестің демократиялық және гуманистік мәнін білдіретін, оның барлық іс жүргізу нысандарының, сатылары мен институттарының құрылуын айқындайтын және қылмыстық іс жүргізу қызметін мемлекеттің қылмыстық сот ісін жүргізудің алдына қойған міндеттері мен мақсаттарына, атап айтқанда, алдын ала тергеп-тексеру сатысына қол жеткізуге бағыттайтын теориялық негізделген және заңнамалық тұрғыдан бекітілген негізгі құқықтық ережелер.

Олардың барлығы біртұтас жүйені құрайды, өйткені олардың орындалуы өзара байланысты және өзара тәуелді. Бұл қарым-қатынас кез-келген іс-әрекетте, тергеушінің кез-келген іс жүргізу шешімін шығаруда көрінеді. Әрбір принцип, сонымен бірге, басқа принциптердің және бүкіл процестің тиімділігін қамтамасыз ету шарты болып табылады.

Тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі принципі тергеушінің іс жүргізу шешімдерінің заңдылығы мен негізділігінің нақты кепілі болып табылады, өйткені ол заңнамада белгіленген құзырет шегінде дәлелденген сенімді дәлелдер негізінде тұжырымдар мен пайымдауларды толығымен дербес тұжырымдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, іс жүргізетін және зерттелетін жағдайлардың мәнін жеке-жеке зерттейтін тергеушіден ешкім жақсы емес, дәлелдемелерді олардың жиынтығында бағалай алмайды және туындаған әрбір құқықтық мәселе бойынша ең оңтайлы және дұрыс және ұтымды шешімдер қабылдай алмайды.

Бұл қарастырылып отырған мәселенің маңызды жақтарының бірі.

Бұдан әрі тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі туралы ереже судьялардың, алқабилердің тәуелсіздігі және олардың тек заңға бағынуы сияқты принциптерге қатысты екенін ескеру қажет; олардың екеуі де оның қатысушылары - мемлекеттік органдардың іс жүргізу қызметінің бірдей мәнін білдіреді.

Осыған байланысты тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігін қылмыстық процестің принципі ретінде емес, тек судьялардың тәуелсіздігін жүзеге асыру және олардың тек Конституция мен заңға бағынуы немесе тергеушінің ішкі сенімін қорғайтын ереже ретінде түсіндіру жеткілікті айқын емес. Әрине, бұл принциптер арасындағы байланыс, сондай-ақ олардың тәуелсіз мағынасы; «тәуелсіздік» және «дербестік» терминдері бұл жағдайда тергеушілер мен судьялардың іс жүргізу қызметінің мәнін анықтауда синоним ретінде қарастырылуы мүмкін. Әрине, тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі мен тәуелсіздігі және судьялардың тәуелсіздігі бірдей ұғымдар емес. Егер тергеу қызметі тергеу бөлімі бастығының тұрақты бақылауымен және прокурордың қадағалауымен жүзеге асырылса, олар тергеушіге өзі тергейтін іс бойынша міндетті жазбаша нұсқаулар беруге құқылы болса, онда судьяларға өздері тергейтін іс бойынша мұндай нұсқаулар бере алмайды. Процесске қатысушылардың - мемлекеттік органдардың іс жүргізу тәуелсіздігі қағидаттарына негізделген іс жүргізу қызметінің мәні өзгермейді, бірақ оларды жүзеге асыру шарттары әртүрлі [3, 53].

Қылмыстық процестегі тергеуші, өзі тұратын ведомствоға қарамастан - бұл маңызды мемлекеттік функцияларды-қылмыстық қудалауды, қылмыс жасаған адамдарды әшкерелеуді, азаматтарды негізсіз жауапқа тартудан қорғауды, істі мәні бойынша шешуді орындайтын, кең өкілеттіктер берілген қазақстандық әділет қайраткері. ҚР ҚПК-нің 60-бабына сәйкес, алдын ала тергеу жүргізу кезінде тергеуші заңнамада прокурормен келісу көзделген жағдайларды қоспағанда, тергеу бағыты туралы және тергеу әрекеттерін жүргізу туралы барлық шешімдерді дербес қабылдайды және олардың заңды және уақтылы жүргізілуіне толық жауапты болады [2].

Тергеушінің іс жүргізу дербестігі тергеу барысында туындаған кез келген мәселе бойынша прокурордың немесе тергеу бөлімі бастығының жазбаша нұсқауымен келіспеген жағдайда тергеуші белгіленген тәртіппен өзінің қарсылықтарын ұсынуға құқылы екендігімен қамтамасыз етіледі. Өзге лауазымды адамдардың, оның ішінде ішкі істер бөлімдерінің басшыларын тергеушінің іс жүргізу қызметіне мүлдем араласуға, өзі тергейтін іс бойынша нұсқау беруге құқығы жоқ. Ешкім, оның ішінде прокурор немесе тергеу бөлімінің бастығы тергеушіге оның сеніміне қайшы шешім қабылдауға мәжбүр ете алмайды.

Процессуалдық шешімдер қабылдауға байланысты қағидатты мәселелер бойынша прокурордың немесе тергеу бөлімі бастығының жазбаша нұсқауымен келіспеу барлық жағдайларда тергеушінің қарсылық білдіру құқығын ғана емес, міндетін де білдіреді. Процессуалдық тәуелсіздік принципін бұзуға көбінесе тергеушілердің өздері рұқсат етеді. Өздерінің сенімді сенімдеріне ие болмай, олар прокурордың, тергеу немесе жедел басшылардың нұсқауларын сөзсіз орындайды, толығымен олардың "билігіне" сүйенеді. Басқа тергеушілер қамқоршылыққа үйреніп қалғандықтан, кез-келген жауапты шешімді тікелей тергеу бастығымен немесе прокурормен келісуге тырысады. Тергеушілердің мұндай ұстанымы тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі қағидатын бұзудың кері жағы болып табылады.

Тергеуші іс жүргізу тәуелсіздігі принципіне сәйкес заңдылықтары мен негізділігіне толық сенімді шешімдер қабылдауы керек; ол әр мәселе бойынша өз пікіріне ие болуы керек және өзінің сенімі мен ар-ожданына қайшы әрекет ете алмайды [4, 107]. Заңсыз және негізсіз шешім қабылданған жағдайда тергеуші тиісті нұсқау берген прокурормен немесе тергеу бөлімінің бастығымен қатар бұл үшін дербес жауапты болады. Процессуалдық шешім шығару, оның сенімділігіне қарамастан, барлық жағдайларда процессуалдық заңдардың нормаларын бұзу ретінде де, қызметтік борышын орындамау ретінде де, принципсіздік ретінде де тергеушінің процессуалдық және қызметтік жағдайына сәйкес келмейтін қасиет ретінде қарастырылуы керек. Осыған байланысты тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі принципін біржақты түсіндірумен келісуге болмайды – тек оның ішкі сенімі бойынша шешім қабылдау құқығы ретінде. Тергеушінің тек өзінің сенімдеріне сәйкес әрекет ету міндетін де атап өту керек.

Тергеушінің іс жүргізу дербестігі тек заңды ғана емес, сонымен бірге этикалық қағида болып табылады. Тергеушіден істің барлық мән-жайларын олардың жиынтығында толық, жан-жақты және объективті тергеу туралы Заңның талаптарын нақты, бейресми сақтау талап етіледі. Бұл оның жоғары моральдық парызы.

Тергеушінің жеке ерекшеліктері, оның психологиясы, дүниетанымы және оның барлық моральдық келбеті тергеу ісіне байланысты орындалатын және орындалатын барлық нақты әрекеттер мен шешімдерде көрінеді. Тергеушінің іс-әрекеттері мен шешімдері, сайып келгенде, кең жариялылыққа айналады. Демек, заң талаптарынан кез-келген ауытқу, объективтіліктің көрінісі, тергеу этикасы ережелерін бұзу және тергеудің құқықтық мәдениетінің төмендігі тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі қағидатын сақтауға күмән тудырады және азаматтардың заңдылық пен құқықтық тәртіпті құрметтеуге тәрбиелеуіне тұтастай зиян келтіре алмайды.

Тергеушінің ішкі сенімі – бұл жеке қалау немесе субъективизмнің көрінісі ғана емес. Барлық жағдайларда тергеушінің өзі істің барлық жағдайларын олардың жиынтығында жан-жақты, толық және объективті қарауына негізделген сенімге сілтеме жасалады [5, 17].

Іс бойынша шындықты анықтау үшін тергеуші әр қылмыстық іс бойынша дәлелдемелерді өзі жинап, тексеріп, бағалауы керек; өзі олардың дұрыстығына көз жеткізіп, сыртқы әсерлерге, әсіресе дәлелдемелерді жеке зерттемеген адамдарға берілмеуі керек. Дәл осы жерде тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі принципінің этикалық және құқықтық мәні көрініс табады; дәл осы жерде тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі принципі (олардың дәлелдерін ішкі сенім бойынша бағалау) мен іс бойынша объективті шындықты анықтау арасындағы тікелей байланыс көрінеді.

Тергеушінің процедуралық тәуелсіздігі оның шешім қабылдау саласына да, тұтастай алғанда оның бүкіл процедуралық қызметіне де қатысты: тергеуді жоспарлау, қылмыстарды тез және толық ашуға бағытталған тергеудің ең тиімді және заңға негізделген тактикалық әдістері мен әдістерін тандау.

Сонымен, тергеушінің іс жүргізу дербестігі принципін жүзеге асыру оның іс жүргізу өкілеттіктерін, тергеушінің ішкі сенімі бойынша дәлелдемелерді бағалау принциптерін, ол қабылдаған шешімдердің заңдылығы мен негізділігін, объективтілік пен іске жеке қызығушылықты талап ететін және басқа да нормативтік актілердің өзара байланысты жүйесімен қамтамасыз етіледі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1 Когамов М.Ш. Проблемные вопросы процессуальной самостоятельности следователя // Вестник Института Законодательства Республики Казахстан. – 2018. - № 2. – С. 40-47.

2 2014 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231>

3 Борчашвили И.Ш. О процессуальной самостоятельности следователя // Вестник Кагарандинской академии МВД РК. - 2017. - № 10. - С. 53-59.

4 Хорьяков С.Н. Процессуальная самостоятельность следователя: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. - М., 2006. – 227 с.

5 Когамов М.Ш. К вопросу о процессуальной самостоятельности следователя // Реформа уголовно-процессуального законодательства. Материалы круглого стола, 12 июня 2016 г. – Астана, 2016. – С. 17-22.

Тергеушінің іс жүргізу дербестігінің кейбір өзекті мәселелері

Жантасов Канат Кашкинович

Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының 2 курс магистранты

Тергеушінің қылмыстық қудалауды жүзеге асыру міндеттері жүктелген адам ретіндегі мәртебесіндегі басты элементтердің бірі оның алдын ала тергеу жүргізу кезіндегі іс жүргізу тәуелсіздігі болып табылады.

Тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі - бұл қылмыстық іс жүргізу заңнамасының ережесі, оған сәйкес тергеуші тергеудің бағыты мен тергеу әрекеттерін жүргізу туралы барлық шешімдерді өз бетінше қабылдайды.

Іс жүргізу дербестігі қағидаты тергеушінің қылмыстық істі жүргізу жөніндегі шешімдерді өз бетінше қабылдауы, өзінің ішкі сенімі мен ерікті шешімі бойынша әрекет етуі және қылмыстық істі тергеудің барысы мен нәтижелері үшін өз бетінше толық жауапты болуы фактісін білдіреді. Бірақ процедуралық Тәуелсіздік тергеушінің іс жүргізу әрекеттерін жүргізуге және шешім қабылдауға мүмкіндігі бар екендігінде ғана емес, сонымен қатар алдын-ала тергеу барысында басқа адамдармен өзара әрекеттесуінде де көрінеді. Тергеушінің мәртебесі оған өзінің тікелей міндетін жүзеге асыруға мүмкіндік береді – қылмыстық істер бойынша тергеу, әрине, тергеу органы немесе сот басшысының келісімі қажет болған жағдайларды қоспағанда, қылмыстық процестің кез-келген субъектілеріне тәуелсіз және тәуелсіз.

ҚР ҚПК 60 бабына сәйкес тергеуші сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыруға уәкілетті адам ретінде шешімдер қабылдауға және процестік әрекеттерді жасауға қатысты белгілі бір дербестікке ие [1].

Тергеушінің іс жүргізу дербестігі қолданыстағы заңнамаға сәйкес барлық қажетті және ықтимал тергеу (іздістіру) әрекеттерін дербес және жеке ішкі сенімі бойынша жүргізу, тиісті іс жүргізу шешімдерін қабылдау, сондай-ақ олар үшін жеке жауапкершілік алу мүмкіндігінде көрінеді. Сотқа дейінгі тергеу кезінде негізгі мәселелерді шешу қылмыстық құқық бұзушылықтың саралануымен және айыптау көлемімен, істі сотқа жолдаумен немесе істі жабумен және т.б. байланысты.

Бұл мақаланың практикалық мәні - бұл заңнамалық және практикалық қызметте өз рөлін атқарады, өйткені заң шығару қызметі үшін бұл тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігін жетілдіруге назар аударуға түрткі болады, ал практикалық қызмет үшін – бұл сотқа дейінгі тергеу кезінде тергеушінің қылмыстық іс жүргізуге қатысушы ретіндегі тәуелсіздігін қамтамасыз етуге түрткі болады.

Тек ҚПК-де ол қабылданған сәттен бастап және 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілгенге дейін екі рет өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, ал ол қолданысқа енгізілгеннен кейін 2015 жыл ішінде бұл үш рет болды. Практикада бір орында тұрмайды деген тезиске жол беруге болады, ал бұл өз кезегінде қылмыстық процесті жедел түзетуді талап етеді. Алайда, бұл жаңалықтарды қарапайым тергеушілер, олардың басшылары, прокурорлар, процессуалдық прокурорлар, судьялар, тергеу судьялары қалай қабылдайды деген сұрақ туындайды. Жауап тек теріс болуы мүмкін. Көптеген себептер бар, ең бастысы – бұл өзгерістер мен толықтырулар іс жүзінде жасалмайды, сондықтан оларды орындаушылары келіспейді.

Мысалы, жақсы идея болды және біздің мемлекетіміз бірінші болып іс жүзінде іске асырды, біз жедел-іздістіру сүйемелдеуімен Мемлекеттік тергеу комитетін құруды айтамыз. КСРО да, ТМД кеңістігінде де мұндай бөлім болған емес. Бірақ біз бұл тарихи мүмкіндікті пайдалана алмадық, нәтижесінде Мемлекеттік тергеу комитет жойылды, бірақ оның ұйымдық-құқықтық қағидаттары қылмыстық қудалаудың жаңа органдарын қалыптастыру негізінде әлі де

пайдаланылуда. Бүгінгі таңда, біздің ойымызша, келесі себептер бойынша елдің тергеу аппаратын кезекті реформалау туралы мәселені көтерудің қажеті жоқ [2, 94].

Бұл ұзақ уақыт бойы елдің тергеу аппаратының кәсіби өзегін жоғалтуға немесе оның кадрларының түпкілікті жойылуына әкелуі мүмкін, оның белгілі бір бөлігі бүгінде елдің жаңа мемлекеттік органдарының құрамына жұмысқа әрең бейімделеді. Бұл жағдайда ішкі істер және Ұлттық қауіпсіздік органдарының тергеу аппараттары салыстырмалы түрде тұрақты болып қалады.

Тұтастай алғанда, тергеу аппаратын бірыңғай тергеу немесе оның басқа ұйымдық құрылысы туралы мәселе қазіргі уақытта нақты дәлелдерге ие емес және тергеушінің қылмыстық істер бойынша іс жүргізу тәуелсіздігін нығайтудың маңызды құралы ретінде қарастырылмауы керек. Әкімшілік пен бюрократия тіпті сот жүйесінде де бар және бұл белгілер елдің тергеу аппаратының кез-келген құрылысында сақталады. Мұндай жағдайда тергеушінің фигурасын және оның қылмыстық процестің басқа субъектілерімен қарым-қатынасын мұқият қарау керек.

Негізгі себептердің бірі - жұмыс үшін тиісті жағдайлар жасалынбағаны, оның ішінде қызметтік кабинеттердің жетіспеушілігі, өндірістегі қылмыстық істер бойынша жоғары процессуалдық жүктеме, төмен жалақы. Бүгінгі таңда олар үшін жалғыз тартымды сәт – бұл белгілі бір әлеуметтік пакеттің болуы, ең алдымен қызмет көрсету кезінде тұрғын үйді қосымша жалдау өтемақысы түрінде беру ғана, болғаны осы.

Ал тұтастай алғанда жұмыстың алдағы перспективаларын пайымдаудың толық болмауы. Бүгінгі таңда тергеушінің іс жүргізу және басқа да құқықтық жағдайын қалай түзетуге болады және қажет.

Қылмыстық істер бойынша оның процессуалдық дербестігін нығайту туралы мәселелерді көтеру үшін «Тергеушінің мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңын қабылдау қажет. Бүгінгі таңда елдің барлық құқық қорғау органдарының «өз» заңдары бар, ал тергеушілерде жоқ.

Бұл қадамның саяси және құқықтық маңызы айқын: көптен күткен заңның қабылдануы тергеу жұмысының қоғамдағы және мемлекеттегі беделін едәуір нығайтады және тергеушінің өз жұмысының нәтижелері үшін жауапкершілігін арттырады. Сондықтан, осы Заңмен тергеушілердің мәртебесін барынша көтеріп, белгілі бір бөлігінде судьяға жақындату керек деп санаймыз: тағайындау, әлеуметтік қамсыздандыру және т.б. Басқаша айтқанда, судьялармен салыстырғанда оның құқықтық, іс жүргізу және әлеуметтік жағдайында айтарлықтай айырмашылық болмауы керек, өйткені тергеуші бастайды және судья өзінің іс жүргізу жұмысын аяқтайды.

Енді, егер мемлекет бұл мәселені шешсе, онда біз одан әрі қарай жүре аламыз: қылмыстық істер бойынша оның үлкен процедуралық тәуелсіздігі туралы мәселені шешіп, шеше аламыз. Яғни, оның жұмысында басты назар оның басшыларының, прокурорлардың, тергеу судьяларының кеңселері бойынша келісімдер мен санкциялар алу үшін «жүгіруден» гөрі тергеулермен көбірек айналысуына аударылады, бұл жағдайда қылмыстық іс жүргізу кодексінің жекелеген нормаларын түзетуден аулақ болуға болады.

Бір сөзбен айтқанда, тергеушіге толыққанды өз бетінше жұмыс істеуге, сондай-ақ олардың шешімдері мен іс-әрекеттерін прокурормен немесе тергеу судьясымен немесе екеуімен де белгілі бір ретпен келісуге мүмкіндік беру. Мысалы, жақындауға тыйым салу - бұл алдын-алу шарасы емес, бұл қамауға алуды таңдау емес, бұл процедуралық мәжбүрлеудің басқа шарасы, бірақ оны анықтау үшін тергеуші өз басшыларымен, прокурорлармен, сондай-ақ тергеу судьяларымен жұмыс істеуі керек. Бұл қаншалықты негізделген? Егер тергеуші оны қылмыстық іс материалдарына сүйене отырып тікелей қолданатын болса, онда күдіктінің бұл әрекетке тергеушінің прокурорға, тергеу судьясына шағымдануға мүмкіндігі болуы керек [36 40].

Тергеуші жоғарыда аталған тергеу әрекеттерін шешуде және шешім қабылдауда толық тәуелсіздік беруі керек деп санаймыз, алайда тергеу әрекеттерінің материалдарын кейіннен прокурорға зерттеу үшін міндетті түрде жіберіп, сонымен қатар заңдылықты тексеру үшін

тергеу судьясына тапсыруы керек. Бұл тәртіп ҚР Конституциясының 25-бабы 1-тармағының талаптарына қайшы келмейді деп ойлаймыз, ол тұрғын үйді қарап-тексеруге, тінтуге санкция беру субъектісін тікелей атамастан, осы мәселеге рұқсатты заң шығарушының, заңның талабы бойынша береді. Демек, бұл ұсыныстар қабылданған жағдайда Конституцияның классикалық талаптарына, ең алдымен 39-баптың нормаларына қайшы келмейді.

Оның үстіне, аталған тергеу әрекеттерін жүргізудің процессуалдық тәртібіне қатысты Қазақстанға халықаралық қоғамдастық тарапынан бұрын-соңды қандай да бір наразылықтар туындамаған сияқты.

Қосымша штат санын бөлуге дейінгі қажетті ұйымдастырушылық жағдайлар (жетекшілік ететін іске толық шоғырлану) және жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, процесс прокурорларына үлкен дербестік беру керек. Тергеушімен, оның басшыларымен бір байламда жұмыс істей отырып, ол прокуратура басшысының құзыретінде қалған барлық мәселелерді өз мойнына алуы керек.

Атап айтқанда, іс жүргізу прокурорына ҚПК-нің 193-бабының 1-бөлігінде және ҚПК-нің кейбір өзге баптарында көрсетілген стандартты прокурордың барлық өкілеттіктері, сонымен бірге оған ҚПК-нің 193-бабының 2-бөлігінде көрсетілген прокуратура басшысының кейбір ерекше өкілеттіктері, мысалы, тергеушінің, анықтаушының, анықтау органының заңсыз қаулыларының, сондай-ақ тергеу бөлімі мен анықтау органы бастықтарының қаулылары мен нұсқауларының күшін жою; тергеушінің, анықтаушының, анықтау органының, тергеу бөлімі және анықтау органы бастықтарының; заңдылық бұзылған жағдайда-тергеушіні, анықтаушыны қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізуден шеттету; қылмыстық істі қосымша тергеп-тексеру жүргізу үшін қайтару; сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімін белгілі бір уақытша шекке дейін ұзарту.

Прокуратура басшысының қатысуынсыз процесс прокуроры осы ерекше өкілеттіктердің барлығын бірдей қағидаттар аясында жеңе алады деп санаймыз. Бұл сонымен бірге оның қатысуымен қылмыстық істі тергеудің жылдамдығына әсер етеді. Тұтастай алғанда, бұл бұйрықта процесс прокурорының іс жүргізу дербестігіне әсер етуі мүмкін, оны жетекшілік ететін істегі айыптауға бейімдеуі мүмкін және оларды қайта қарау қажет жекелеген ережелер бар [4, 6]. Мысалы, күдікті кінәсіздігіне немесе дәлелденбеуіне байланысты істің тоқтатылуына, соттардың ақтау үкімін не істерді ақтайтын негіздер бойынша тоқтату туралы қаулы шығаруына байланысты сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында қамаудан босатылған жағдайда, процестік прокурор Прокуратура басшысын дереу жазбаша хабардар етеді. Қабылданған процестік шешімнің заңдылығы туралы қорытынды және кеңес хаттамасы үш күн мерзімде (кеңес өткізілген күннен бастап) Департаментке ұсынылады, ол қабылданған шаралардың заңдылығы мен негізділігін және т.б. тексереді.

Осыған ұқсас, жеке іс жүргізу немесе тергеу әрекеттерін жүргізуге санкциялар беру кезінде тергеу судьяларының тергеушілермен және анықтаушылармен толыққанды жұмыс істеуі үшін ұйымдастырушылық және іс жүргізу мүмкіндіктерін құру, оның ішінде қосымша штат бөлу қажет.

Бұл тұрғыда тергеушінің тергеу судьясынан процестік не тергеу әрекеттерін жүргізуге санкция алу шарттарын, негіздері мен тәртібін қайта қарау, осы мәселеде қажетсіз барлық инстанцияларды (келісулерді) алып тастау не қысқарту, яғни оған толық дербестік беру қажет, алайда прокурорға олардың заңдылығын бағалау үшін жеке өзі не осы рәсімдерге тергеу судьясын тарта отырып, қабылданған шешімдер мен жүргізілген әрекеттер туралы міндетті түрде хабарлай отырып, сондай-ақ процеске қатысушылардың тергеушінің шешімдері мен әрекеттеріне прокурорға не тергеу судьясына.

Осылайша, тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі қылмыстық іс жүргізудің негізгі принциптеріне жатады. Тергеушінің дербестігі негізінен сотқа дейінгі кезеңде жүзеге асырылғанымен, бұл оның іске асырылуы сот төрелігін жүзеге асыруға әсер етпейді дегенді білдірмейді. Тергеуші шешім қабылдап, өзінің ішкі сенімі бойынша әрекет етуі керек және қылмыстық істі тергеуге толық жауап беруі керек. Бұдан шығатыны, шешімді тергеуші судья мен прокурордың санкциясы немесе келісімі қажет болған кезде де дербес қабылдауы керек.

Қолдалынған әдебиеттер тізімі:

- 1 2014 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231>
- 2 Телигисова С.С. Процессуальный статус следователя как субъекта уголовно-процессуальных отношений и степень его процессуальной самостоятельности. - М., 2017. – 237 с.
- 3 Когамов М.Ш. Проблемные вопросы процессуальной самостоятельности следователя // Вестник Института Законодательства Республики Казахстан. – 2018. - № 2. – С. 40-47.
- 4 Когамов М.Ш. Полномочия прокурора в досудебном производстве по новому УПК // Законность. - 2016. - № 3. - С. 6-11.

Шет тілінде коммуникативтік дағдыларды қалыптастырудағы сторителлинг әдісінің тиімділігі

Камешова Наргиза Кунтуаровна

Орал қаласы Батыс Қазақстан инновация-технологиялық университеті

Ғылыми жетекшісі: аға оқытушы Утебаева А. К.

Аннотация: әңгімелер арқылы адамдарға әсер ету тәсілі ретінде Сторителлинг көптеген кәсіби салаларда әртүрлі мақсаттарда қолданылады. Бұл мақалада сторителлинг жалпы және арнайы (кәсіби) мақсаттар үшін шет тілдерін оқытудың перспективті коммуникативті әдісі ретінде қарастырылады. Сторителлинг әдісінің пайда болуы мен дамуы туралы, сондай-ақ шет тілдерін оқыту тәжірибесінде тарихты бүгінгі қолдану форматтары туралы негізгі ақпарат ұсынылған. Сторителлинг контекстіндегі әдістемелік тұрғыдан "тарих" ұғымына анықтама беріледі, тілдік білім беру мәселелерін шешуге қатысты оқиғаларды таңдау критерийлері нақтыланады. Оқытушының білім алушылармен коммуникативтік интеракциясы барысында ұсынылатын қызықты сюжеті бар қысқа әңгімелер негізінде шет тілін оқыту технологиясы ұсынылады. Бұл технологияның негізгі практикалық аспектілері қарастырылады. Сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін оқытуда тиімді құрал ретінде сторителлингтің әмбебаптығы көрсетілген. Оның оқушылардың коммуникативтік және жалпы мәдени құзыреттерін, олардың эмоциялық интеллектін, шығармашылық қабілеттерін дамытудағы маңыздылығы дәлелденеді.

Түйінді сөздер: шет тілі, сторителлинг, тарих арқылы оқыту, оқыту технологиясы, тілді табиғи меңгеру.

Жаһандық ақпараттық қоғамдағы коммуникативті байланыстардың күшеюі жағдайында барлық деңгейдегі білім беру мекемелерінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі-студенттерді басқа елдер мен мәдениеттер өкілдерімен шет тілінде өзара әрекеттесуге дайындау. Тиісінше, шет тілдерін оқытудың тиімді коммуникативті әдістерін іздеу өзекті болып қала береді, оларды қолдану осы мәселені шешуге мүмкіндік береді. Көптеген елдерде әңгімелер негізінде, әңгімелер арқылы немесе басқаша сторителлинг (ағылш. storytelling-әңгімелеу). Егер бұрын ол негізінен жас балаларды оқыту үшін қолданылса, қазір ол әмбебап, кез-келген студенттер контингентіне, соның ішінде ересектерге де, кез-келген тілдік деңгейге сәйкес келеді. Бұл сторителлингке мұғалімдер мен әдіскерлердің, соның ішінде Ресейдің назарын аударады. Алайда, отандық әдістемелік әдебиеттерде бұл әдіс әлі де тиісті түрде жарияланбаған. Сондықтан "сторителлинг" ұғымын, шет тілін оқытуда сторителлингті қолданудың теориялық және практикалық аспектілерін қарастыру, мектепте және университетте шет тілдерін оқыту үшін сторителлинг технологиясын сипаттау орынды болып көрінеді.

Сторителлинг-бұл орыс педагогикасында белгілі баяндау әдісінің бір түрі (ағылшын тілінен. narrative-повесть, повесть) құрал ретінде үйлесімді мәтінді, жалпы баяндауды қолданады. Алайда, баяндау мен сторителлинг бірдей ұғымдар емес. Дереккөздерді талдау нәтижесінде "сторителлинг" термині кең мағынада қызықты әңгімелер түрінде киінген мәтіндер арқылы әртүрлі мақсаттары бар адамдарға әсер ету технологиясы ретінде анықталғаны белгілі болды. Бұл ретте увлекательность ретінде негізгі сипаттамасына тарихты. Тар мағынада "сторителлинг" терминін үш мағынада түсінуге болады: қызықты, өзекті, пайдалы, ойын-сауық, эмоционалды мазмұнды құру әдістерінің бірі ретінде; кез-келген түрдегі әңгімелерді тарату ретінде: ауызша әңгіме, жазбаша мәтін, визуалды бейнелеу құралдары, музыка және т.б.; ауызша баяндау өнері, әңгіме, әңгіме арқылы айтылған кезде әңгіме жад емес, оқылмайды.

Тікелей сторителлинг, р. Блейннің түсіндірмесінде, мұғалімнің алдын-ала дайындаған сюжеттік негізінің негізінде сабақта бірлескен тарих (spoken class story) құру арқылы жүзеге асырылады. Оқытушы оқылады points сюжет, сол сұрақтарды қойып оқитын, олар қосқан мәліметтерін және рөлінде со-рассказчиков. Сюжеттің сюжеті әдетте қарапайым емес. Әдетте, басында бас кейіпкердің проблемасы бар. Оның шешімін іздеуде ол бір жерден екінші жерге, содан кейін үшінші жерге және т. б. ауысады. Сюжеттің негізгі міндеті-меңгерілетін лексиканы сөйлеуде бірнеше рет айналдыруға мүмкіндік беру.

Бұл ретте тарихты баяндау барысында оқытушы:

- 1) ең әлсіз оқушыға бағытталған (barometer student);
- 2) өз сөзін жүз пайыз түсінуге қол жеткізеді (білім алушыларға таныс лексика мен грамматика шеңберінде қала отырып; бейвербалды құралдарды пайдалана отырып, білім алушылардың ана тіліне сүйене отырып; баяу сөйлей отырып);
- 3) Өз сөйлеуін түсінуін үнемі бақылайды (білім алушылардың көзін бақылай отырып; түсінушілікті тексеруге сұрақтар қоя отырып; білім алушыларға түсінбеушілік болған жағдайда шартты белгі беруді ұсына отырып; білім алушылардан өз сөздерін олардың ана тіліне аударуды сұрайды);
- 4) сөйлеуде мақсатты лексиканы бірнеше рет айналдырады (50-100 есеге дейін);
- 5) бірнеше рет қысқа (5 секундтан көп емес)грамматикалық еске салғыштарды жасайды (pop-up grammar);
- 6) білім алушыларға тарихпен берілген тақырыптар шеңберінде әрқайсысына қатысты дербестендірілген сұрақтар қояды;
- 7) сыныпта достық және еркін атмосфера жасайды;
- 8) айтылатын оқиғаны сахналауды сұрайды;
- 9) тарих кейіпкерлерін имитациялай отырып, білім алушылармен сынып бойынша орын ауыстырады;
- 10) оқытудың бір кезеңінен екіншісіне өтпес бұрын әрбір білім алушының материалды жүз пайыз меңгеруіне қол жеткізеді.

Р. Блейннің сипатталған сторителлинг технологиясы, әрине, қызығушылық тудырады. Ол С.Крашенин (Stephen Krashen) шет тілін табиғи меңгеру теориясына сәйкес келеді, оған сәйкес шет тілінде еркін сөйлеу және сауаттылық көп тыңдау, оқу және талқылау процесінде қалыптасады, яғни студенттердің зияткерлік және тілдік деңгейіне, материалына сәйкес келеді. Бірақ бұл игерілетін лексиканың тым аз мөлшерін (3-4 бірліктен аспайды) және көп күш пен уақытты шатастырады. Егер бұл шет тілін оқытудың бастапқы кезеңінде негізделген болса.

Әр түрлі елдерде жүргізілген зерттеулер дәстүрлі жаттығуларға қарағанда сторителлингтің жоғары тиімділігін дәлелдейді. Атап айтқанда, сторителлингті қолданудың келесі нәтижелері атап өтіледі: студенттердің сөздік қорының едәуір артуы; грамматикалық құрылымдарды игеруді жеңілдету; жоғары сөйлеу қабілеті мен сауаттылығы; оған оң көзқарас аясында тілді үйренуге деген жоғары мотивация.

Бұл келесі факторларға байланысты:

1. Сторителлингтің ойын-сауық құрамдас бөлігі еріксіз есте сақтау мен интернационализацияны қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, яғни студенттердің назарын ұзақ

уақыт ұстап тұру, студенттердің әңгімелеу процесіне эмоционалды қатысуы, студенттердің тарих туралы байланысқа қатысуы арқылы студенттерге лингвистикалық материал беру.

2. Сторителлинг білім алушыларға сөйлеу қызметінің төрт түрін кешенді меңгеру үшін жағдай жасайды: тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу; бір мезгілде еркін сөйлеу және сөйлеу сауаттылығын меңгеру; лингвистикалық материалды оны қолданудың қызықты, мазмұнды контекстінде меңгеру; мәдениетаралық хабардарлықты, басқа мәдениеттерге құрметпен қарауды алу; коммуникацияны жеңілдететін баяндаушымен еркін, сенімді қарым-қатынас орнату; жасанды тілдік ортаға ену, Оқытылатын тіл; өзін-өзі көрсету, өзіне деген сенімділікке ие болу, мазасыздықты азайту.

3. Әңгімелер білім алушылардың тыңдауға және оқуға, сондай-ақ тыңдалғанның немесе оқылғанның мазмұны бойынша кейінгі коммуникацияға; танымдық және коммуникативтік белсенділікке (белсенді тыңдаушылар/оқырмандар болу, сұрақтар қою, өтініштер білдіру) қызығушылығын ынталандырады.

4. Әңгімелер білім алушылардың жеке тәжірибесіне жүгінеді және оларды өздерінің өмірлік оқиғаларын айтуға итермелейді; шығармашылық энергияны қуаттайтын қиялды дамыту үшін тамақ береді; бірлесіп тыңдау кезінде бірлік сезімін тудырады, оқушылардың эмоционалды интеллектісін тәрбиелейді.

5. Сторителлинг мұғалімге оқу іс-әрекеттері мен жаттығулардың әртүрлі түрлерін қолдануға мүмкіндік береді.

6. Оқыту процесі негізінде тарихты жеткізеді рахат білім алушыларға, сондай-ақ жұмыс атқаруда.

Осындай нәтижелер сторителлингті мектеп пен ЖОО-да шет тілдерін оқытудың перспективті әдістерінің қатарына қосады. Бүгінгі таңда сторителлинг адамдар жұмысқа орналасу кезінде түйіндемеде көрсететін негізгі кәсіби қарым-қатынас дағдыларының біріне айналғанын ескере отырып, ол кез-келген мұғалімнің арсеналында болуы керек және мүмкіндігінше жиі қолданылуы керек. Бұл оқытудың ең гуманистік әдістерінің бірі. Сторителлинг білім алушылардың когнитивті біліктері мен дағдыларының, олардың коммуникативтік, жалпы мәдени, ал қажет болған жағдайда кәсіби құзыреттерінің, эмоциялық зиятының, шығармашылық қабілеттерінің интеграцияланған дамуын қамтамасыз етеді. Сторителлинг арқылы студенттер көптеген кәсіби салаларда сұранысқа ие сторителлинг дағдылары мен дағдыларын игереді. Сонымен қатар, сторителлингті қолданудың экономикалық аспектісі де қызықтырады, өйткені ол ешқандай қымбат жабдықты қажет етпейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ж. Е. Ермолаева, О. В. Лапухова Сторителлинг ЖОО-да оқу міндеттерін құрастырудың педагогикалық техникасы ретінде // Концепт. 2016. № 6. Мекен-жайы: <http://e-koncept.ru/2016/16132.htm> (өтініш берген күні: 17.10.2019). [Ж.Е. Ермолаева, О. В. Лапухова әңгімелеу ЖОО-да білім беру міндеттерін құрудың педагогикалық тәсілі ретінде. Тұжырымдама. 2016. № 6. URL: <http://e-koncept.ru/2016/16132.htm> (орыс тілінде.)]

2. Кочелаева Е.Я. ағылшын тілін оқыту процесінде студенттердің мінез-құлқының адамгершілік - құндылық мотивациясын қалыптастыру әдісі ретінде баяндау // Кострома мемлекеттік университетінің хабаршысы. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. 2007. № 3. С. 100-104. [Кочелаева Е.Я. Нарратив ағылшын тілін оқыту процесінде оқушылардың мінез-құлқының адамгершілік-құндылық уәждерін қалыптастыру әдісі ретінде. Кострома мемлекеттік университетінің хабаршысы. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. 2007. № 3. С. 100-104. (Орыс тілінде.)]

3. С. Сторителлинг: тарихты айту қаншалықты қызықты / / Нето - логика. 2018. URL: <https://netology.ru/blog/storytelling-interesnie-istorii> (өтініш берген күні: 03.10.2019). [Крутко с. әңгімелеу: оқиғаларды қызықты түрде қалай айту керек. Нетология. 2018. URL: <https://netology.ru/blog/әңгімелеу-қызықты-әңгімелер> (орыс тілінде)]

4. Логинова А. В. цифрлық баяндау шет тілінде коммунизмді оқыту тәсілі ретінде // Жас ғалым. 2015. № 7. 805-809 Б. [Логинова а. в. сандық баяндау шет тілінде сөйлесуді үйрету тәсілі ретінде. Жас ғалым. 2015. № 7. 805-809 Б. (Орыс тілінде.)]

5. Ножкина К., Коневская Р. Сторителлинг: негізгі әдістер мен әдістер // баспасөз таспасы. URL: <https://news.pressfeed.ru/storytelling-6-tips> / (өтініш берген күні: 03.10.2019). [Ножкина к., Коневская Р. әңгімелеу: негізгі әдістер мен әдістер. Баспасөз беру. URL: <https://news.pressfeed.ru/storytelling-6-tips> / (орыс тілінде.)]

6. Салиева Л.К. нарративті талдау. Тарих және қазіргі заман. Қосылу салалары // Мәскеу университетінің хабаршысы. 21 Серия: басқару (мемлекет және қоғам). 2012. № 3. С. 116-128. [Салиева Л.к. нарративті талдау. Тарих және қазіргі заман. Қолдану салалары. Мәскеу мемлекеттік университетінің хабаршысы. 21 Серия: басқару (мемлекет және қоғам). 2012. № 3. С. 116-128. (Орыс тілінде.)]

7. Блейн Р., Сили К. TPR әңгімелерін айту арқылы тілді еркін меңгеру: мектепте тілді нақты меңгеруге қол жеткізу. Беркли, Калифорния, 2014 жыл.

8. Коннелли Ф. М., Кландинин Д. Дж. Тәжірибе тарихы және баяндау зерттеулері. Білім беру саласындағы зерттеуші. 1990. № 5. 19 (5). Б.2-14.

К вопросу об особенностях разговорной речи в современном русском языке

Коваль Олеся Владимировна

*магистр гуманитарных наук, старший преподаватель Центра языковой подготовки;
Костанайский региональный университет имени Ахмета Байтурсынова, г. Костанай*

Аннотация. В данной статье предпринята попытка выявить экстралингвистические и языковые признаки разговорной речи. Автор статьи изучает понятия разговорной речи, существующие в современном языкознании. Особое внимание обращается на особенности разговорной речи: фонетические, лексические, морфологические, синтаксические. Цель статьи заключается в рассмотрении характерных особенностей разговорной речи.

Ключевые слова. Речь, норма, признак, язык, стиль, общение.

Высшей формой национального русского языка является русский литературный язык. Русский язык представляет собой исторически сложившуюся языковую общность и объединяет всю совокупность языковых средств русского народа. Язык, прежде всего, является средством коммуникации. Носители литературного языка используют особую его форму, разговорную речь, при неофициальном общении: с семьей, друзьями, коллегами по работе, знакомыми. Еще одной сферой использования разговорной речи является художественная литература. Типизированным отражением разговорной речи считается речь персонажей в драме и художественной прозе. Но это не точное отражение, потому как не все особенности разговорной речи могут быть переданы средствами письменной речи, не все особенности разговорной речи замечаются и фиксируются писателями. Целью данной статьи является рассмотрение характерных особенностей разговорной речи в современном русском языке.

Термин «речь» используется в значении «язык в действии, в процессе применения для выражения конкретного содержания» [1].

Преимущественно устный характер функционирования, важная роль жестов и мимики в акте коммуникации обуславливают собственно лингвистические особенности разговорной речи, проявляющиеся на всех языковых уровнях.

Языковые особенности разговорной речи столь существенны, что породили гипотезу, согласно которой в основе разговорной речи лежит особая система, не сводимая к системе

кодифицированного языка и не выводимая из нее. Поэтому во многих исследованиях разговорную речь называют разговорным языком. Эту гипотезу можно принимать или не принимать. Во всех случаях верным остается то, что разговорная речь по сравнению с кодифицированным языком имеет свои особенности [2].

В «Большой советской энциклопедии» обозначены следующие особенности разговорной речи:

- фонетические — явления редукции безударных гласных, деформации ударных гласных, стяжения и выпадения звуков, упрощения групп согласных;
- лексические — явления описательной и др. специфических видов сокращённой номинации;
- морфологические — особенности функционирования отдельных частей речи и образования отдельных форм;
- синтаксические — особенности синтаксиса именительного падежа, особая роль актуального членения предложения, специфика синтаксической связи слов и предложений и самой границы предложения.

Рассмотрим их более подробно.

Фонетика. В разговорной речи важную роль играет интонация, что обусловлено преимущественно устной формой коммуникации. Логическое ударение падает на слово, которое является наиболее важным в данной фразе. С помощью логического ударения можно уточнить смысл высказывания, например: *Завтра мы пойдем в кино*. В зависимости от выделения голосом возможны различные варианты понимания фразы: *Завтра мы пойдем в кино* (а не на следующей неделе); 2) *Завтра мы пойдем в кино* (наш коллектив, а не другой); 3) *Завтра мы пойдем в кино* (а не поедем); 4) *Завтра мы пойдем в кино* (а не в театр).

Л.В.Щерба выделял всего два стиля: «один — свойственный спокойной беседе людей, и другой — который мы употребляем, когда по каким-либо причинам хотим сделать нашу речь особо отчетливой, для чего ясно артикулируем все слоги каждого слова: первый мы будем называть разговорным стилем, а второй — полным, так как в нем обнаруживаются такие фонетические свойства слова, которые в условиях обыкновенной речи так или иначе скрадываются» [3].

В разговорной речи многие слова теряют свое ударение, произносятся кратко и нечетко, объединяются с ударным словом в одно фонетическое слово. В официальной речи в последнее время получило распространение обратное явление: фонетическую самостоятельность получают предлоги, которые всегда фонетически сливались с последующим словом.

Кроме того, в разговорной речи интонация не только ритмизованна, но и разнотипна: ударное слово занимает то начальную, то срединную, то конечную позицию: *Теперь прививки делать начнут. Температура будет... Не знаю, не знаю. Дети — это цветы. Я уже не знаю, что с ним делать. Потом это такая проблема, там же газа нет*.

Морфология. Для разговорной речи характерно своеобразное соотношение грамматических классов и форм слов, специфика русской речи заключается в особенностях функционирования общерусских морфологических единиц. Широкое использование в разговорной речи незначительной лексики, в том числе местоимений и частиц приводит к уменьшению доли знаменательных частей речи. При этом, прежде всего, уменьшается количество имен, а не глаголов.

В письменной речи не так, как в разговорной, используются временные формы глаголов. В разговорной речи на протяжении микротемы возможна смена времени. К тому же в разговорной речи формы времени используются не в своем обычном значении: *сейчас еду*, а рассказчик сидит дома и т. д.

Синтаксис. Синтаксическое своеобразие разговорной речи, прежде всего, проявляется в использовании коротких простых предложений, как бы нанизанных друг за другом.

Конструкция присоединения, свойственная разговорной, вообще устной речи, состоит в том, что в высказывание включаются, добавляются элементы, которые, судя по началу реплики, не предполагались или отсутствовали в первоначальных коммуникативных установках данного

высказывания: *Лялю мы постаремся отправить на юг, у нас есть оздоровительная база на юге, а Олю в детский сад.*

В конце (или в середине) высказывания могут добавляться практически любые слова: *Во-первых, меньше денег, во-вторых, большая загруженность **гораздо**; Почему заказ не готов? — Седьмого числа готово, **отвезли**.*

Типизированные конструкции характерны для разговорной речи. Их активность обусловлена спонтанностью диалогической речи, наличием в речевом общении множества однотипных, стереотипных ситуаций, предполагающих использование сложившихся, отработанных повседневной практикой речевых формул, клишированных оборотов, установившихся целостных синтаксических структур и т.п.

Вот некоторые из них:

- пропуск союза при подчинительной связи: *Он пришел поздно, (когда) дети спали;*
- пропуск глагольного сказуемого: *Мне один билет (дайте);*
- пропуск дополнения-существительного: *Попроси ее передать мне (книгу, тарелку);*
- замена именительным темы других падежей: *Складская доедем?* (вместо родительного падежа с предлогом *до*).

Лексика. В разговорной речи практически нет каких-то особых неизвестных в кодифицированном языке слов. Ее лексические особенности проявляются в том, что для разговорной речи характерна развитая система собственных способов номинации.

Особое место среди лексических разговорных средств занимает имя ситуации. Имя ситуации - это конкретное существительное, которое в определенном микроколлективе может обозначать какую-то актуальную для данного коллектива ситуацию: (в ситуации хлопот по установке телефона возможно высказывание): *Ну как / кончился твой телефон?* (т. е. хлопоты по установке телефона); *В этом году мы яблоки совсем забросили / /* (заготовку яблок на зиму).

«В разговорно-бытовой речи, по-видимому, можно обнаружить повышенную вариативность лексики, некоторые сдвиги (особенно окказиональные) в значениях слов, разного рода другие окказионализмы, больший удельный вес просторечия, диалектизмов и жаргонизмов, но в основе своей словарный состав остается тем же, что и в образцовом литературном языке» [4].

Нейтрально-разговорная лексика составляет «верхний» пласт разговорной лексики. Она ближе всего к нейтральной, общеупотребительной лексике.

«Разговорность» таких слов устанавливается со всей определенностью, если их сопоставить с «нейтральными» синонимами: *папа — отец, пятерка (монета) — пять тенге, пятерка (школьная оценка), электричка — электропоезд* и т.п.

Дружески фамильярная лексика наделена «мягкой» экспрессией доброго отношения, шутливости, самоиронии и «мягкой» иронии, живого участия, заботливости и т.п.; отрицательные оценки смягчены (ср.: *Ну ты и поросенок* и *Ты свинья!*).

Как видим, лексические нормы разговорной речи характеризуются, в первую очередь, как нежелательность (запрет) употребления каких-то слов (иностранных, диалектных, книжных, грубых и т.д.). Фактически в разговорной речи запрещающие нормы отсутствуют, поэтому запреты постоянно нарушаются и можно услышать слова, которые не вошли в национальный язык и употребление которых не диктуется необходимостью (о`кей, мерси, хай, мисс, лав).

Итак, лексическая норма разговорной речи - употребление нейтральной лексики. Однако в ее использовании проявляется специфика разговорной речи, отличающаяся от использования нейтральной лексики в других стилях. Отсутствие заботы о форме выражения приводит к лексической бедности разговорной речи. Так, обычно в разговоре почти не используются синонимические возможности русского языка. Нередко отсутствуют не только книжные, но и разговорные синонимы. Для разговорной речи характерно употребление самых обычных, самых распространенных слов. То, что эти слова являются слишком общими по значению, а иногда не совсем точно раскрывают суть сообщаемого, объясняется тем, что говорящие

используют дополнительные средства: интонацию, жесты, мимику, указание на те предметы, о которых идет речь.

Список литературы:

- 1 Головин Б.Н.. Введение в языкознание, изд. 2. - М.: «Высшая школа», 1973. - 320 с.
- 2 Культура русской речи. Учебник для вузов. Под ред. проф. Л. К. Граудиной и проф. Е. Н. Ширяева. - М.: Издательская группа «Норма-инфра» 1999. - 560 с.
- 3 Щерба Л.В.. Фонетика французского языка. - М., Учпедгиз, 1957. - 256 с
- 4 Филин Ф.П. О структуре современного русского литературного языка/ Вопросы языкознания. – 1973. – №2

Популяризация истории и культуры Казахстана в современное время

Кульжанова Камила Муратовна

«ESIL UNIVERSITY» г. Нур-Султан

К.М. Кульжанова

Қазақстан тарихы мен мәдениетін қазіргі уақытта танымал ету

Аңдатпа: Қазақстан тарихы мен мәдениетін қазіргі уақытта танымал ету туралы мәселе аса өзекті түр.

Қазіргі ғасыр цифрландыру мен цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы деп аталады. Өйткені ол адамзат өмірінің әртүрлі салаларына іс жүзінде енгізілген: өнеркәсіп, экономика, білім беру, мәдениет, денсаулық сақтау және т. б.

Цифрлық технологиялар бізді барлық жерде қоршап тұр: жұмыста, үйде, мектептерде, ауруханаларда. Бүкіл әлем жаһандық цифрландырумен қамтылған деп айтуға болады. Нәтижесінде қазіргі қоғам, атап айтқанда, жас ұрпақ әртүрлі ақпараттың үлкен ағымына ұшырайды. Әрине, технологияның дамуы ақпарат алу және қол жетімділік қызметтің барлық салаларына оң әсер етеді. Бірақ сонымен бірге қоғам өз халқының дәстүрлері мен мәдениетін ұмытып, шетелдік мәдениеттің ықпалына түсуде.

Kulzhanova Kamila Muratovna

Popularization of the history and culture of Kazakhstan in contemporary times

Annotation: At present the issue of popularization of the history and culture of Kazakhstan is particularly relevant.

Current century is specified by rapid development of digitalization and digital technologies, since it is practically introduced into various spheres of human life: industry, economy, education, culture, healthcare, etc.

Digital technologies surround us everywhere: at work, at home, schools, hospitals and etc. We can say that the whole world is comprised by global digitalization. As a result, modern society, in particular, the younger generation are exposed to huge flow of various kinds of information. Of course, development of technology, obtaining and accessibility of information positively influence on all spheres of activity, but at the same time, society is increasingly being influenced by foreign culture, forgetting about the traditions and culture of its people.

В настоящее время особо актуально стоит вопрос о популяризации истории и культуры Казахстана.

Нынешний век именуется стремительным развитием цифровизации и цифровых технологий, так как она практически внедрена в разные сферы жизни человечества: промышленность, экономику, образование, культуру, здравоохранение и т. п.

Цифровые технологии окружают нас повсюду: на работе, дома, школах, больницах и т.д. Можно сказать, что весь мир охвачен глобальной цифровизацией. В следствие чего, современное общество, в частности, молодое поколение подвержено огромному потоку различного рода информации. Конечно, развитие технологий, получение и доступность информации положительно влияет на все сферы деятельности, но в то же время общество все больше подвергается влиянию зарубежной культуры, забывая о традициях и культуре своего народа.

В 2017 году была создана программа «Рухани жаңғыру», которая была направлена на сохранение социальной устойчивости государства, усиление моральных ценностей гуманизма, толерантности и межнационального единства.

В статье Первого Президента Республики Казахстан - Елбасы Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», опубликованной 12 апреля 2017 года, отмечается, что главная задача: сберечь и приумножить духовные и культурные ценности, вступить в число тридцати развитых государств мира. Программа учитывает ряд проектов, нацеленных на достижение этих результатов.

Например, проект «Сакральная география Казахстана» основывается на сакральные и культурно-исторические основы нашего государства. Наличие этого проекта способствует развитию индустрии туризма, который привлекает большое количество туристов, также и иностранных гостей.

В рамках проекта «Сакральная география Казахстана» в 2017 в Национальном музее Республики Казахстан был создан научно-исследовательский центр «Сакральный Казахстан». Работа в центре связана с выявлением общенациональных и местных сакральных мест. Благодаря проделанной огромной работе, в список сакральных объектов общенационального значения было включено около 205 объектов и объектов местного значения около 575. Также, в рамках программы было издано четыре тома энциклопедии «Сакральный Казахстан».

Проект «Современная казахстанская культура в глобальном мире» направлен на построение систематизированной работы в сфере популяризации культуры Казахстана за рубежом.

В целом программа «Рухани жаңғыру» направлена на возрождение духовных ценностей казахстанцев, при стремительных изменениях происходящих в мире, укрепление чувство патриотизма, сохранение национальной идентичности, повышение конкурентоспособности Казахстана в мире.

Но, как показывает практика, в настоящее время основную информацию мы получаем посредством интернета, телевидения и радио. В мире остро стоит проблема с «читающей молодежью». Свой досуг большая часть общества предпочитает проводить за просмотром кино, телепередач, сериалов, прослушиванием музыки, многие увлекаются компьютерными играми.

Особо популярными сервисами, в настоящее время являются Facebook, Instagram, Tik Tok. То есть, информация подается в определенном виде и легко воспринимается. Это означает, чтобы привлечь, заинтересовать общество и подрастающее поколение к истории, культуре Казахстана необходимо более креативно подходить к вопросу подачи информации, учитывая современные тенденции, то есть не ограничиваться выпуском книг, журналов, статей и т.д. Например, на просторах интернета подавать информацию посредством челленджей. Челлендж (вызов) – жанр интернет роликов, в которых блогер выполняет задание на видеокамеру и размещает его в сети, предлагая далее повторить это задание. На мой взгляд это новый подход к зрителю, который действительно может заинтересовать. Широкое и доступное применение приложения QR в получении информации, исторических событий и т.д. Так же, использование и адаптация под национальный колорит, например известную франшизу фильмов Marvel. Кинематографическая вселенная Marvel – американская медиафраншиза, вымышленная общая вселенная, серия фильмов о супергероях, основанная на комиксах компании Marvel. Во

франшизу также входят телесериалы, короткометражные фильмы, веб-сериалы и книжная продукция. Подобная современная подача казахских сказок, легенд, эпосов привлечет большое количество зрителей, в особенности молодое поколение.

Таким образом, используя современные возможности мы можем возродить интерес общества к культуре, истории, ценностям нашего народа. Ведь наше поколение должно сохранить истинную культуру, традиции и историю страны, передавая ее новому поколению.

Литература

1. Археологическая карта Казахстана. – Алма-Ата, 1960. -№ 3788.
2. Ахмеденов Қ., Әжіғали С., Әміржанұлы А., Екімбаева А., Елешова Г., Жұмалиева Т., Құлбаев Н., Қазыбек Қ., Қажымғалиев Ө., Лукпанова Я., Мамедов А., Мухамбетулин А., Мырзабай Б., Оразгелдиева Н., Сәдір Н., Сергеева А., Сүлейменов Д., Төлегенұлы Б., Шауенова Г. Энциклопедия «Сакральный Казахстан», г. Нур-Султан 2020.
3. История Казахстана (4 тома). -1 т. – Алматы: Ата-мура, 1996.
4. Статья Первого Президента Республики Казахстан - Елбасы Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». – Астана, 2017.
5. Нокрабекова З. Сакральная география страны // Казахстанская правда. – Астана, 2018. – №1. – С.1-3.
6. Программа «Рухани жаңғыру» - взгляд в будущее. <https://www.gov.kz/memleket/entities/karaganda-bilim/activities/11204?lang=ru>
7. Сакральная география Казахстана. <https://ruh.kz/ru/2021/12/10/sakralnaya-geografiya-kazahstana>

Әдебиет

1. Ахмеденов Қ., Әжіғали С., Әміржанұлы А., Екімбаева А., Елешова Г., Жұмалиева Т., Құлбаев Н., Қазыбек Қ., Қажымғалиев Ө., Лукпанова Я., Мамедов А., Мухамбетулин А., Мырзабай Б., Оразгелдиева Н., Сәдір Н., Сергеева А., Сүлейменов Д., Төлегенұлы Б., Шауенова Г. Энциклопедия «Қасиетті Қазақстан», г. Нұр-Сұлтан 2020.
2. Болашаққа бағдар - «Рухани жаңғыру» бағдарламасы. <https://www.gov.kz/memleket/entities/karaganda-bilim/activities/11204?lang=ru>
3. Қазақстан археологиялық қартасы – Алма-Ата, 1960. -№ 3788.
4. Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы. <https://ruh.kz/ru/2021/12/10/sakralnaya-geografiya-kazahstana>
5. Қазақстан тарихы (4 томдық). -1 т. – Алматы: Ата-мұра, 1996.
6. Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті - Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. – Астана, 2017.
7. Нокрабекова З. Еліміздің киелі жерлерінің географиясы / / Казахстанская правда. – Астана, 2018. – №1. – С.1-3.

References

1. Archaeological map of Kazakhstan. - Alma-Ata, 1960. -No. 3788.
2. Akhmedenov K., Azhigali S., Amirzhanuly A., Ekimbayeva A., Eleshova G., Zhumaliev T., Kulbayev N., Kazybek K., Kazhymgaliev O., Lukpanova Ya., Mammadov A., Mukhambetulin A., Myrzabai B., Orazgeldieva N., Sadir N., Sergeeva A., Suleimenov D., Tolegenuly B., Shauenova G. Encyclopedia "Sacred Kazakhstan", Nur-Sultan 2020.
3. History of Kazakhstan (4 volumes). -1 vol. - Almaty: Ata-mura, 1996.
4. The article of the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbasy N.A. Nazarbayev "A look into the future: modernization of public consciousness". - Astana, 2017.
5. Nokrabekova Z. Sacred geography of the country // Kazakhstanskaya Pravda. - Astana, 2018. - No. 1. - pp.1-3.
6. The program "Rukhani zhangyru" - a look into the future. <https://www.gov.kz/memleket/entities/karaganda-bilim/activities/11204?lang=ru>

Бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстарды саралау мәселелері

Мамажанов Еркебулан Айткажиевич

*Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының 2 курс магистранты,
Алматы қ.*

Бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар - бұл халықтар және (немесе) мемлекеттер арасындағы бейбітшілік пен келісімге, сондай-ақ адамзаттың өмір сүру қауіпсіздігіне қол сұғатын, ҚР ҚК жазалау қатерімен тыйым салынған, кінәлі түрде жасалған қоғамға қауіпті іс-әрекеттер.

Бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қолданыстағы қылмыс жүйесі 1945 жылғы 8 тамыздағы еуропалық ось елдерінің басты әскери қылмыскерлерін соттау және жазалау үшін халықаралық әскери трибунал Жарғысының 6-бабының ережелерін қамтиды, оған сәйкес келесі қылмыстар ерекшеленеді:

а) бейбітшілікке қарсы қылмыстар, атап айтқанда: басқыншылық соғысты немесе халықаралық шарттарды, келісімдерді немесе растамаларды бұза отырып соғысты жоспарлау, дайындау, тұтандыру немесе жүргізу немесе жоғарыда баяндалған әрекеттердің кез келгенін жүзеге асыруға бағытталған жалпы жоспарға немесе қастандыққа қатысу;

б) соғыс қылмыстары, атап айтқанда: соғыс заңдары мен әдет-ғұрыптарын бұзу. Бұл бұзушылықтарға басып алынған аумақтың бейбіт тұрғындарын өлтіру, азаптау немесе құлдыққа алу; әскери тұтқындарды немесе теңіздегі адамдарды өлтіру немесе азаптау; кепілге алынған адамдарды өлтіру; қоғамдық немесе жеке меншікті тонау; қалаларды немесе ауылдарды мағынасыз жою; әскери қажеттілікпен ақталмаған күйреу және басқа да қылмыстар жатады;

с) адамзатқа қарсы қылмыстар, атап айтқанда: соғысқа дейін немесе соғыс кезінде бейбіт тұрғындарға қатысты жасалған кісі өлтіру, қырып-жою, құлдықта ұстау, жер аудару және басқа да қатыгездіктер немесе трибуналдың юрисдикциясына жататын кез келген қылмысты жүзеге асыру мақсатында немесе оған байланысты саяси, нәсілдік немесе діни себептер бойынша қудалау, сондай-ақ бұл әрекеттер олар жасалған немесе жасалмаған елдің ішкі құқығын бұзады [1].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар жүйесін ең жалпы түрде келесідей ұсынуға болады:

1) халықтар және (немесе) мемлекеттер арасындағы бейбітшілік пен келісімге қарсы қылмыстар;

2) адамзаттың өмір сүру қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар;

3) әскери қылмыстар.

Халықаралық құқықтың, оның ішінде халықаралық қылмыстық құқықтың дамуын, тиісті қатынастарды қылмыстық-құқықтық қорғау қажеттілігін, сондай-ақ ҚР ҚК 4-тарауында қылмыстардың жаңа құрамдарының пайда болуын назарға ала отырып, қаралатын қылмыстық қол сұғушылықтың мынадай түрлерін бөліп көрсетуге болады: а) халықтар және (немесе) мемлекеттер арасындағы бейбітшілік пен келісімге қарсы қылмыстар (ҚР ҚК 160, 161, 174 баптар); б) адамзаттың өмір сүру қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар (ҚР ҚК 162, 168, 169 баптар); в) әскери қылмыстар (ҚР ҚК 163, 164, 165, 166, 167, 170, 171, 172 баптар); г) халықаралық қорғауды пайдаланатын адамдарға немесе мекемелерге қарсы қылмыстар (ҚР ҚК 173-б.) [2].

Бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстардың бірі басқыншылық соғысты жоспарлау, дайындау, тұтандыру немесе жүргізу болып табылады (ҚР ҚК 160-Б.).

Аталған қол сұғушылықтың негізгі тікелей объектісі бейбітшілік пен адамзат қауіпсіздігі саласындағы қоғамдық қатынастар болып табылады, яғни осы қылмыстарды жасау нәтижесінде халықтар мен (немесе) мемлекеттер арасындағы бейбітшілік пен келісім тікелей зардап шегеді не аталған бейбітшілік пен келісім елеулі зиян келтіру қаупіне ұшырайды. ҚР ҚК 160-бабының 2-бөлігінде көзделген қылмыстың факультативтік тікелей объектілері елеулі зиян келтіруі мүмкін немесе әскери іс-қимылдарды жүргізу нәтижесінде осындай зиян келтіруге қатер төндіруі мүмкін қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастар: адамның және азаматтың өмірі, денсаулығы, конституциялық құқықтары, меншігі және т. б. болуы мүмкін.

ҚР ҚК 160-бабы 1-бөлігінің диспозициясы қылмыстық әрекеттің үш нұсқасының сипаттамасын қамтитын, әрқайсысы өзін-өзі жеткілікті (жоспарлау, дайындау немесе тұтандыру) болып табылатын қылмыстың баламалы құрамын бекітеді. Қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін аталған әрекеттердің кем дегенде біреуін жасау жеткілікті [4]. Көрсетілген әрекеттердің екеуін немесе үшеуін жасау күрделі бірлі-жарым қылмыс ретінде қаралады, көпшілік түрін құрмайды және ҚР ҚК 160-бабының 1-бөлігі бойынша сараланады. Бұл қылмыстың объективті жағының ерекшелігі.

Объективті жағы бойынша агрессивті соғысты жоспарлау мен дайындаудың құрамы қысқартылған: Бұл әрекеттер нақты дайындық әрекеттері, атап айтқанда жоспарлау және дайындық, аяқталған қылмыс құрамын құрайтын сәттен бастап аяқталған деп танылады. Агрессивті соғыстың басталуына келетін болсақ, объективті жағының дизайны бойынша қылмыстың бұл құрамы формальды болып табылады - қылмысты аяқталған деп тану үшін көрсетілген әлеуметтік қауіпті әрекетті орындау жеткілікті. Агрессивті соғысты жоспарлаудың, дайындаудың және шешудің әлеуметтік қауіпті салдары, сондай-ақ аталған әлеуметтік қауіпті әрекеттер мен туындаған әлеуметтік қауіпті салдар арасындағы себептік байланыс қарастырылып отырған қылмыстық қол сұғушылықтың шеңберінен тыс болады және саралау кезінде ескерілмейді.

Басқыншылық соғысты жоспарлау - аталған соғысты дайындау жоспарларын әзірлеуге бағытталған интеллектуалдық сипаттағы іс-әрекеттер [3, 47]. Мұндай әрекеттер тұжырымдаманы, негіздемені, жұмылдыру жоспарын, соғыс қимылдарының стратегиясы мен тактикасын және т.б. әзірлеуді қамтуы мүмкін. Мысалы, материалдық ресурстарды жинақтау, жұмылдыруды жүргізу, әскерлерді көшіру, логистикалық және тылдық іс-шараларды жүзеге асыру, әскери тапсырыстарды орналастыру және төлеу, Өзге де ұйымдастырушылық іс-қимылдарды орындау. Басқыншылық соғысты тұтандыру-оны жүргізу жөніндегі іс-қимылдардың басталуы. Мұндай іс-әрекеттерге дипломатиялық демарши, агрессивті соғыс жүргізілетін мемлекетке арандату, агрессия актісінің өзін жүзеге асыру және т. б. кіруі мүмкін.

ҚР ҚК 160 - бабының 1-бөлігінде көзделген қылмыс субъектісі - арнайы. Қылмыстық құқық теориясында Қазақстан Республикасының жоғары мемлекеттік лауазымын атқаратын адам қаралып отырған қылмыстың субъектісі ретінде әрекет етеді деген пікір айтылған. Келтірілген ұстаныммен келісу керек, бірақ ішінара ғана: егер аталған адамдар басқыншылық соғысты жоспарлауды, дайындауды және тұтандыруды жасаса, онда олар ҚР ҚК 160-бабының 1-бөлігі бойынша қылмыстық жауаптылыққа тартылуы тиіс. Сонымен бірге, қарастырылып отырған қылмыстың субъектісі ретінде әрекет ете алатын адамдардың тізімі әлдеқайда кең және тек Қазақстан Республикасының жоғары мемлекеттік лауазымын атқаратын адамдармен ғана шектелмейтінін атап өткен жөн. Бұл қылмыстың субъектісі ретінде, әдетте, агрессор мемлекетінің барлық жоғары лауазымды тұлғаларын қарастыруға болады, олардың тізімі басқару формасына байланысты (республикалық басқару нысаны жағдайында және республиканың түріне байланысты): монарх, президент, Үкімет басшысы, Парламент басшысы, алқалы басқару органының мүшелері және т.б. Бұдан басқа, осы қылмыстық қол сұғушылықтың субъектілері агрессор мемлекеттің Қарулы Күштеріндегі жоғары басшы лауазымдарды алмастыратын адамдар болуы мүмкін: Қорғаныс министрі және оның орынбасарлары, Бас штаб бастығы, әскер қолбасшылары және т.б.

Талданған қылмыстың субъектілері төңкеріс нәтижесінде елде билікке келген адамдар болуы мүмкін, содан кейін олар агрессивті соғысты жоспарлайды, дайындайды және бастайды. Бұл қылмыстың субъектілері ықпалды қоғам қайраткерлері (мысалы, билеуші партияның жетекшісі), ірі коммерциялық бірлестіктердің иелері мен менеджерлері (әскери тапсырыстар арқылы байыту үшін мемлекеттегі агрессивті саясатты бастайтын) және т.б. болуы мүмкін деген пікір қолдауға лайық. [4, 53].

Осылайша, ҚР ҚК 160-бабының 1-бөлігіне қатысты қылмыстың арнайы субъектісінің белгісі ретінде адамның лауазымдық жағдайы мемлекеттің жоғары лауазымды адамдары ғана емес, сондай-ақ билік мәртебесі, атап айтқанда, монарх, әскери-саяси шешімдер қабылдауға әсер ететін ірі капиталдардың иелері және т.б. да болып табылады.

Қарастырылып отырған қылмыс құрамының субъективті жағы тікелей ниет түрінде кінәнің қасақана түрімен сипатталады. Кінәлі өзінің агрессивті соғысты жоспарлау, дайындау және бастау жөніндегі әрекеттерінің әлеуметтік қауіптілігін біледі және олардың орындалуын қалайды. Қылмыс құрамының субъективтік жағының өзге белгілері (мотив, мақсат және эмоциялар) саралауға әсер етпейді, алайда жазаны ауырлататын мән - жайлар ретінде әрекет етуі мүмкін (мысалы, ҚР ҚК 54-бабы 1-бөлігінің 6-тармағы - ұлттық, нәсілдік және діни өшпенділік немесе араздық себептері бойынша қылмыс жасау).

ҚР ҚК 160-бабының 2-бөлігі басқыншылық соғысты жүргізу жауапкершілігін белгілейді [2]. Заң әдебиеттерінде ҚР ҚК 160-бабының 2-бөлігі білікті құрамнан тұратын (басқыншылық соғыстың басталуынан кейінгі агрессия актісінің жалғасы) көзқарас басым болады [4, 51]. Келтірілген пікірмен келісу қиын. Білікті құрамдар қылмыс құрамының белгісі ретінде ҚР ҚК Ерекше бөлімінің тиісті нормаларымен бекітілген, қылмыстың және (немесе) кінәлінің жеке басының қоғамдық қауіптілігінің жоғары дәрежесін көрсететін және бекітілген негізгі (қарапайым) құраммен салыстырғанда жазаның күшеюін негіздейтін мән-жайлар деп түсінілетін саралау (ауырлату) мән-жайлары көмегімен құрастырылады тиісті баптың 1 - бөлігінде.

Осылайша, ауырлататын мән-жайлар кезінде жасалған қылмыстың құрамы (білікті құрам) тиісті қылмыстық қол сұғушылықтың негізгі (жай) құрамының барлық белгілерін қамтуға тиіс, ал ауырлататын мән-жайлардың болуы ҚР ҚК 160-бабының 1-бөлігінде бекітілген негізгі (жай) құраммен салыстырғанда нақты баптың 2-бөлігінің санкциясында бекітілген жазаны күшейтеді.

ҚР ҚК 160-бабының 1 және 2 - бөліктерінде көзделген қылмыстар құрамдарына қатысты осыны растауға болмайды, өйткені басқыншылық соғысты жоспарлауды, дайындауды немесе тұтандыруды бір адам (мысалы, агрессор мемлекеттің саяси басшылығы), ал жүргізуді басқа адамдар (агрессор мемлекеттің әскери басшылығы) жүзеге асыра алады. Демек, агрессивті соғыс жүргізетіндердің іс-әрекеттерінде оны жоспарлау, дайындау немесе босату болмайды.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, ҚР ҚК 160-бабының 1 және 2-бөлімдерінде әртүрлі дербес қылмыс құрамы бар, ал басқыншылық соғысты жүргізу оны жоспарлаудың, дайындаудың немесе шешудің мән-жайларын саралау (ауырлату) ретінде әрекет етпейді.

Басқыншылық соғысты жүргізу оны жүргізуге белгіленген қылмыстық-құқықтық тыйымды көп немесе аз уақыт үздіксіз бұзумен ұштасатын созылмалы қылмыстар болып табылады. Қылмыстың аяқталуының заңды және нақты сәттері әртүрлі. Заңды түрде аталған қылмыс белгіленген қылмыстық-құқықтық тыйымды бұзу басталған сәттен бастап (бұл жағдайда агрессивті соғыс басталған сәттен бастап), ал іс жүзінде - белгіленген қылмыстық-құқықтық тыйымды бұзу тоқтатылған сәттен бастап (агрессивті соғыс кезінде соғыс қимылдары тоқтатылған сәттен бастап) аяқталды.

Әдебиеттер тізімі:

1. 1945 жылғы 8 тамыздағы еуропалық ось елдерінің басты әскери қылмыскерлерін соттау және жазалау үшін Халықаралық әскери трибуналдың Жарғысы // <https://docs.cntd.ru/document/901737883>

2. 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

3. Арланханов Е.Н. Преступления против мира и безопасности человечества: сравнительный и международно-правовой аспекты // Фемида. - 2016. - № 3. С. 51-60.

4. Арямов А.А. Преступления против мира и безопасности человечества: хрестоматийный курс лекций. - М.: Юрлитинформ, 2017. - 472 с.

Вовлечение семьи в дошкольный образовательный процесс

Мұқаметәлі Гулназ Сабыржанқызы

Магистрант, 1 курс НАО «Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова»

Научный руководитель: к.п.н., профессор Жумабаева Зайда Ефимовна

Партнерство дошкольной организации и семьи важный процесс, результатом которого является налаживание взаимоотношений между этими институтами, повышение педагогической грамотности родителей, формирование осмысленных взглядов на воспитание дошкольников. Проблема вовлечения родителей в дошкольный образовательный процесс всегда была важной и непростой. Важной, потому что родители являются главными социальными заказчиками образовательных услуг. Непростой, так как родители абсолютно разные, и их отношение к этому процессу также может быть разным.

По мнению Харчева А.Г., семья – это исторически-конкретная система взаимоотношений между супругами, между детьми и родителями; это малая социальная группа, члены которой связаны родительскими или брачными отношениями [1].

Семья – это малая социально-психологическая группа, члены которой связаны брачными или родственными отношениями, общностью быта и взаимной моральной ответственностью и социальная необходимость в которой, обусловлена потребностью общества в физическом и духовном воспроизводстве населения [2; 23].

Семья – это малая группа, основанная на родственных связях, управляющая взаимоотношениями между родителями и детьми, супругами, а также ближайшими родственниками [3;169].

По С.И.Самыгиной и Л.Д.Столяренко семья – это социально-педагогическая группа людей, предназначенная для удовлетворения потребностей в самосохранении (продолжении рода) и самоутверждении (самоуважении) [4; 255].

Дошкольный образовательный процесс - целенаправленный процесс взаимодействия взрослых и детей, направленный на достижение социально-значимых результатов, призванный к развитию личностных качеств дошкольников. Образовательный процесс нацелен обеспечить возможность каждого воспитанника развивать свои потенциальные способности.

В основе взаимодействия родителей и дошкольного учреждения лежит сотрудничество, совместное распределение задач и целей воспитания, распределение необходимых средств, совместный контроль и оценка результатов работы, исходя из результатов формулирование новых целей.

Инициаторами взаимодействия детского сада и семьи являются педагоги, так как они профессионально подготовлены. Для педагогов важно в совершенстве владеть методами и формами взаимодействия. Проведение круглых столов, тематических выставок, тренингов, совместное обсуждение проблем – формы, которыми необходимо руководствоваться воспитателям.

Педагоги должны в первую очередь получить сведения о состоянии семьи, провести диагностику семейного воспитания - это поможет осуществить индивидуальный подход к

ребенку. Для гармоничного развития, дошкольнику требуется единство воспитательных воздействий со стороны взрослых, учет возрастных и индивидуальных особенностей, понимание того, что ему нужно знать и уметь в этом возрасте.

Педагоги ДО должны строить взаимодействие так, чтобы родители стали активными участниками процесса. Для того, чтобы заинтересовать родителей необходимо понять, что для них стоит в приоритете в воспитании ребенка, какие у них ценности [6, 429]. Главная цель этого взаимодействия - помочь ребенку в различных ситуациях обучения и воспитания.

Таким образом, взаимодействие – это согласованный двусторонний процесс, в котором действия одного партнера сопровождаются соответствующими действиями другого. Такие отношения предполагают взаимовыручку, взаимоуважение, доверие, знания со стороны родителей условий воспитания в детском саду, а со стороны педагогов знаний о состоянии семейного воспитания. Ключевым аспектом здесь будет диалог, который представляет собой равноправное общение, и совместное приобретение практического опыта.

Использованная литература:

[1] Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. Опыт социологического исследования. М.: Мысль, 1964.

[2] Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 232 с.

[3] Социология: Учебник для вузов/В.Н.Лавриенко, Н.А.Нартов, О.А.Шабанова, Г.С.Лукашова; Под ред.проф. В.Н.Лавриенко. – 2-е изд., перераб. и лоп. – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 407с.

[4] Самыгин С.И., Перов Г.О. Социология: 100 экзаменационных ответов Москва.: ИКЦ «МарТ», Ростов-н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005 С. 169

[5] Доронова Т.Н. Взаимодействие дошкольного учреждения с родителями: Пособие для работников ДОУ. М., 2002г.

Биология сабақтарында оқытудың ойын әдістерін қолдану арқылы оқушылардың өз бетінше жұмыс жасау дағдыларын дамыту

Сапарбекова Бақытгүл Сапарбекқызы

Павлодар қаласы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің биология пәні мұғалімі

Аннотация. Ойын мен оқу элементтерінің үйлесімі мұғалімге балаларға қажетті ақпаратты беру процесінде көп көмектеседі. Ойын әдістерін қолдана отырып, биологияны зерттеу екі есе тиімді, өйткені көптеген балалар туғаннан бастап жәндіктер мен шөптерге қызығушылық танытады және барлығы ойнағанды ұнатады. Сонымен, ойынның көмегімен әлемнің жалпы биологиялық бейнесі қалыптасады, басқаша айтқанда, мазмұнға теориялық және эмпирикалық білім де кіреді.

Кілтті сөздер: білім беру, ойын әдістері, әзірлеу, қызығушылық.

Зерттеу мақсаты: биология сабақтарында оқытудың ойын әдістерін қолданудың тиімділігін теориялық негіздеу және эксперименттік зерттеу.

Зерттеу нысаны биология пәнін ойын арқылы оқыту әдісі ретінде болып табылады.

Зерттеу пәні биология пәні бойынша оқушылардың қабілеттерін дамытуға және пәнге деген қызығушылығын ойын әдістері арқылы арттыруға бағытталған әдістемелік сүйемелдеу болып табылады.

Зерттеу міндеттері:

1) Осы мәселе бойынша әдістемелік және психологиялық педагогикалық әдебиеттерді зерттеу және талдау.

2) Биология сабақтарында оқытудың ойын әдістерінің ерекшеліктерін анықтау.

Оқыту әдістерінің мәселесі педагогикалық ғылымда және мектепте оқыту практикасында маңызды мәселелердің бірі болып табылады, өйткені оқыту әдістері - мұғалім студенттерді ғылым негіздерімен қамтамасыз ететін, танымдық қабілеттерін дамытатын, жеке тұлғаны дамытатын, ғылыми дүниетанымды қалыптастыратын негізгі құралдар.

Бұл немесе басқа әдісті таңдау мен қолдану сипатына байланысты, бұл білім алушылар үшін оқу жұмысы қуанышты және қызықты немесе ауыр бола ма, тек міндетін өтеу үшін орындалады [2].

Ойын әдістері-бұл оқушылардың шығармашылық және іздеу деңгейіндегі жұмысын ғана емес, сонымен қатар биологияны зерттеудің күнделікті қадамдарын қызықты әрі қызықты етуге мүмкіндік беретін ерекше оқу құралдарының бірі. Ойынның шартты әлемінің ойын-сауығы ақпаратты есте сақтау, қайталау, шоғырландыру немесе ассимиляциялау үшін жағымды эмоционалды түсті монотонды әрекетті жасайды, ал ойын әрекетінің эмоционалдылығы оқушының барлық психикалық процестері мен функцияларын белсендіреді. Ойынның тағы бір жағымды жағы-бұл білімді жаңа жағдайда қолдануға ықпал етеді, яғни. оқушылар игерген материал өзіндік тәжірибе арқылы өтеді, оқу процесіне әртүрлілік пен қызығушылық тудырады.

Ойын-бұл білім алушы үшін табиғи және адамгершілік оқыту түрі. Ойын арқылы сабақ бере отырып, біз жасөспірімдерді ересектер сияқты оқу материалын беруге ыңғайлы емес, оны қалай ыңғайлы және табиғи түрде алуға үйретеміз.

Оқытудың ойын әдістері ғылыми білімнің әртүрлі салаларында ұсынылған және көптеген мұғалімдер мен психологтар зерттеген және қазіргі уақытта қазіргі әлемнің ақпаратпен қаныққандығына байланысты ойын әдістерінің өзектілігі артып келеді. Мектептің басты міндеті-тәуелсіз бағалауды дамыту және алынған ақпаратты таңдау. Мұндай дағдыларды дамытатын оқыту формаларының бірі-биология сабақтарында алынған білімді практикалық қолдануға ықпал ететін ойын әдістері.

Қазіргі кезеңде, білім беруді жаңғырту жағдайында және екінші буынның жаңа білім беру стандарттарына көшуге байланысты мұғалімнің алдында өз қызметін дербес ұйымдастыра алатын және ақпараттық кеңістікте еркін бағдарлай алатын тұлғаны қалыптастыру міндеті тұр. Ойын әдістері бұл мәселені шешуге көмектеседі [1].

Әр мұғалім мезгіл-мезгіл студенттердің бірі жаңа тақырыпты түсіне алмайтын жағдайға тап болады. Мұғалім не істесе де, бәрі нәтиже бермейді. Сабақта балаларға айтқанымыздың бәрін қарапайым және түсінікті етіп қалай жасауға болады? Мұнда ойын әдістерін оқытуда қолдану баға жетпес көмек бола алады. Ойын арқылы бала қоршаған әлемді тақырыптық жағынан да, әлеуметтік жағынан да біледі. Ойын барысында ол өзінің қабілеттерін жүзеге асыру жолдарын табады, жаңа іс-әрекеттерді игереді, мақсатқа жетудің оңтайлы алгоритмін дамытады, өз қызметін басқаруды және даму траекториясын өз бетінше құруды үйренеді.

Ойынды әр түрлі тұрғыдан қарастыруға болады:

- шындықты модельдеуге бағытталған оқыту әдісі ретінде;
- оқу іс-әрекетін ынталандыруға бағытталған оқыту тәсілі ретінде;
- белсенді оқыту нысаны ретінде (стандартты емес сабақ);
- оқытудың жаңа технологиясы ретінде [4].

Жеке көзқарас тұрғысынан ойын өзін-өзі анықтау жүретін және жеке тұлғаны "өсіру" процесі жүретін өрісті білдіреді. Жеке өзін - өзі анықтау-бұл әлемде "мен" деген сұраққа жауап беру әрекеті.

Ойын әдістерін қолдана отырып, биологияны зерттеу екі есе тиімді, өйткені көптеген балалар туғаннан бастап жәндіктер мен шөптерге қызығушылық танытады және барлығы ойнағанды ұнатады. Сонымен, ойынның көмегімен әлемнің жалпы биологиялық бейнесі қалыптасады, басқаша айтқанда, мазмұнға теориялық және эмпирикалық білім де кіреді.

Ойын формалары динамикалық, икемді. Сабақтан сабаққа формалар қалуы мүмкін, тек мазмұны өзгереді. Тіпті бұл жағдайда сабақ жаңа сипатқа ие болады. Материалды ұсыну нәзік, жақсы эмоционалды ортада жүреді.

Ойындарға көп көңіл бөлінгеніне қарамастан, сабақ жүйесінде нақты орын анықталмаған. Бірақ әрқашан пропорция сезімі болуы керек. Ойындардың жиынтығы көптеген факторларға байланысты: сыныптың толықтығына, балалардың жасына, балалардың жеке ерекшеліктеріне, сыныптағы оқушылар мен мұғалімнің қарым-қатынасына.

Биология сабақтарында рөлдік ойындар ерекше орын алады. Бұл балалар мен ересектердің бірлескен өмірінің бір түрі, онда балалар ересектердің іс - әрекетін модельдейді-оның мәні, міндеттері, қарым-қатынас нормалары. Мұндай ойын баланың жеке басын қалыптастыруға белгілі бір әсер етеді. Л.С. Выготский ойынның ерекшелігін атап өтті және бұл баланың жеке өмірінің шекарасын кеңейтуге мүмкіндік береді деп сенді, "ол көрмеген нәрсені елестету үшін, біреудің әңгімесінде оның тікелей тәжірибесінде болмаған нәрсені елестете алады"[3]. Биология сабақтарында рөлдік ойындарды қолдану өте маңызды, оларды кейде ережесіз Ойындар деп атайды, театрлық, стихиялық, еркін, тәуелсіз. Мұндай ойындардың сюжеті оқушылардың көз алдында орналастырылуы мүмкін. Материалды эмоционалды қабылдау арқылы, іс-әрекет процесіне тікелей тікелей қатысу арқылы, оқу материалын жан-жақты қабылдау мүмкіндіктері арқылы алынған білім тиімдірек игеріледі. Мұндай рөлдік ойындар-жобалар жеке тұлғаға бағытталған оқытудың негізі, оқушылардың шығармашылық іс - әрекет тәжірибесін қалыптастырудың құралдарының бірі-биологиялық білім мазмұнының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Олардың ерекшелігі - оқушылар рөлдерді орындайды, ал ойындардың өзі мұғалімнің қойған міндеттеріне сәйкес келетін терең және қызықты мазмұнға толы. Оқушылар ауыл шаруашылығы мамандары, археолог және дәрігер рөлдерін атқара алады. Оқушыларды зерттеуші позициясына қоятын рөлдер тек танымдық мақсаттарды ғана емес, сонымен қатар кәсіби бағдарлауды да көздейді. Мұндай ойын барысында көптеген мүдделерді, тілектерді, сұраныстарды қанағаттандыру үшін қолайлы жағдайлар жасалады.

Рөлдік ойындардағы балалар шығармашылықтың өте жоғары дәрежесін көрсетеді: олар сценарий жазуға, сценарийге өлеңдер мен әндер жазуға, костюмдер тігуге, суреттер, муляждар жасауға қуанышты. Психологтардың пікірінше, бейнеге үнемі сүйену білімді эмоционалды түрде қанықтырады, баланың шығармашылық қиялын белсендіреді [2].

Дайындық кезеңінде рөлдік ойын сценарийін жасауға маңызды орын беріледі. Сонымен қатар, сабақтың педагогикалық міндеттеріне және рөлдік ойынға қойылатын талаптарға сүйене отырып, бірқатар іс-шаралар жүзеге асырылады: Оқу материалы логикалық құрылымдалған, онда тірек және негізгі ұғымдар көрсетілген; жағдай, тапсырмалар мен сұрақтар жасалады; білімнің негізгі көздері, ұйымдастырушылық формалары анықталады; оқытудың әдістемелік тәсілдері, техникалық құралдары, көрнекі материалдар, эмоциялық шиеленісті тудырудың құралдары мен тәсілдері, кәсіби емес (ойын) және кәсіби рөлдер, ойын әрекеттерін жүзеге асырудың дәйектілігі; мұғалім мен оқушылар қызметінің түрі көрсетіледі.

Жағдайды жасау кезінде оның мазмұнына, білім беру, дамыту және тәрбиелеу функцияларына және студенттерге қол жетімді проблемаларға көп көңіл бөлінеді. Ойын жағдайында оқушылардың білімінде белгілі және белгісіз арасындағы оңтайлы байланыс, оның шындыққа сәйкестігі және ойынға қатысушылардың танымдық қызығушылығын ояту мүмкіндігі ескеріледі. Жағдайдың мазмұны ойынға қатысушылардың қарым-қатынасының сипатын анықтайды және рөлдерді пайдалануды сипаттайды.

Жасөспірімдерде және әсіресе жоғары сыныптарда оқушыларды өткізілген ойынды талдауға, еліктеуді нақты әлемнің тиісті саласымен салыстыруға, ойын мазмұнының практикалық өмірлік іс-әрекеттің мазмұнымен немесе оқу курсының мазмұнымен байланысын орнатуға көмектесу қажет. Ойынды талқылаудың нәтижесі оның мазмұнын, ережелерін және т. б. қайта қарау болуы мүмкін.

Кәсіби рөлдерді таңдау кезінде олардың оқу материалының мазмұнымен байланысына, оқушылардың маңыздылығы мен қызығушылығына назар аударылады. Актерлердің санын

тандау материалдың мазмұнына, дидактикалық тапсырмаларға және ұсынылған жағдайға тікелей байланысты. Бір рөлді бүкіл топ немесе бір оқушы орындай алады. Мамандық туралы білімнің толықтығы өмірлік жағдайдағы балалардың белсенділігіне байланысты. Мал шаруашылығы саласындағы оқушылардың белсенділігін тексеру нәтижелері оларды рөлдік ойын өткізілгенге дейін теориялық деңгейде кәсіптермен де, технологиялық процестермен де таныстыру қажеттілігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Осы мақсатта қосымша әдебиеттерді іріктеу жүргізіледі, ақпарат көлемі анықталады. Мазмұнның толықтығы, енгізілген әрекеттердің саны оларды қолданудың орындылығына сәйкес келуі және бағдарламаның талаптарына сәйкес келуі керек [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность». Астана 31 января 2017 г.
2. Совместное исследование ОЭСР и ЮНЕСКО «Учителя для школ будущего. Анализ Всемирных показателей в области образования» Стандарты ОЭСР в области образования: от теории к практике. ФондСорос-Казахстан, 15 февраля 2012г.
3. ГаязовА.С. Современное образование: от моделей к практике инновационного развития. Наука, г. Уфа 2003. – С. 27 – 41.
4. <https://www.pedalmanac.ru/90181> / [Электронный ресурс] Педагогический альманах 2020г.

Халық композиторлары арқылы оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыру

Султанова Нургуль Камильевна

«ALIKHAN BOKEIKHAN UNIVERSITY», «Педагогика және психология» кафедрасының меңгерушісі, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент. Семей қаласы

Калиева Гульжанат Насимоллаевна

ШҚО Семей қаласының білім бөлімі «Балалар өнер мектебі» домбра және виолончель сыныбының оқытушысы

Мақалада қазақтың халық композиторлары мұралары арқылы оның дәстүрлі тәрбиелік мүмкіндіктерін оқушыларға эстетикалық мәдениетін қалыптастыруда сұлулыққа, әдемілікке деген көзқарасын, рухани сезімін, эстетикалық талғамын дамытуға ынтызар, өмірдің әрқилы кезеңдерінде дербес еңбек етуге даяр ұрпақты тәрбиелеу жайында баяндалады

Қазақстанның ХХІ ғасырдағы басты даму жолын белгілеп берген Елбасының «Қазақстан-2050» стратегиялық жоспарында халықтың рухани жанаруына маңыз берілген. Сондықтан жан-жақты жетілген, жан-дүниесі бай, белгілі дәрежеде ғылыми білім жүйесін игерген және ооны бағалай, талдай алатын, өзге халықтардың тарихын, мәдениетін, тілін меңгерген, өздігінен денсаулығын нығайтуға, адамгершілік қасиеттерін, эстетикалық талғамын дамытуға ынтызар, өмірдің әрқилы кезеңдерінде дербес еңбек етуге даяр ұрпақты тәрбиелеу – ең басты өзекті мәселе. Ол біріншіден, білім мазмұны арқылы іске асса, екіншіден, тәлім-тәрбие арқылы бойға сіңеді.

Адамзат дамуының философиялық, эстетикалық заңдылықтарына сүйенсек, жеке тұлғаның рухани дамуына көркемөнер мен мәдениеттің ықпалы туралы мағлұматтар сонау ерте заманнан бастау алады.

«Қазақ халқының музыкалық қатынасы үшінші мыңжылдықтың алғашқы кезеңіне дейін өзінің сан қырлы көркемдік сипатымен сақталынып, көшпенділердің рухани эстетикалық талғамдарына сәйкес ұлттық менталитетіміздің сарқылмас бұлағына айналууда. Көне музыкалық-поэтикалық үлгілер-бабалардың ұмытылмас даналығы, ғасырлардың өшпес үні. Теңдесі жоқ рухани байлығымыз ауызекі түрде қалыптасып, әр заманда сұрапталып, тек өзіне тән сұлу да сүйкімді әуенімен, қайталанбас ұлттық ерекшеліктерімен, сан-түрлі колорит-бояуларымен ХХІ ғасырда да өз жалғасын табуда», - делінген «Мәдени мұра» бағдарламасына сәйкес құрастырылған үш томдықтың бірінші кітабында [1].

Сондықтанда, халықымыздың бай тарихын, мәдени құбылыстарының сан қилы ерекшеліктерін білмей, бүгінгі тәрбие жүйесін қалыптастыру мүмкін емес. Бүгінгі білім жүйесіндегі өнердің басты мақсаты – ол адам баласының барлық іс-әрекетіндегі сергек сезімталдықты, әдемілік пен әсемдікті, мәдениетті тәрбиелеу, қалыптастыру.

Педагогикадан қазақша түсіндірме терминологиялық сөздікте **«эстетика» (aisthetikos – сезгіштік, сезімдік)** – өнердің және көркем шығарманың даму заңдарын, идеялық мазмұны мен көркемдік пішіндерін, әлеуметтік ролін зерттейтін ілім; сондай-ақ өнерге көзқарас жүйесі; адам мен әлемнің арасындағы құндылықтың қарым-қатынастың ерекше көрінуі ретінде эстетикалық, салалық зерттейтін фәлсефалық ғылым және адамдардың көркем іс-әрекеті [2].

Эстетикалық талғам – адамның өмір мен өнердің барлық саласындағы эстетикалық құндылықтарды анықтау қабілеті, ең алдымен сұлулықты жамандықтан ажырату. Эстетикалық талғам адамдардың туымысынан пайда болатын емес, эстетикалық тәрбиемен қалыптасатын қабілет.

Эстетикалық ләззат – табиғат, қоғам өмірі мен өнер сұлулығын қабылдау нәтижесінде немесе іс-әрекет үсітнде адамның рухани дүниесінің тебіреніп, жан рахатына батуы. Эстетикалық рахат алу үшін әрбір адам сұлулықты ажырата білуі шарт, оларды көруге, естуге құштар болып, оны өз қолынан жасауға тырысуға қажет. Мұндай қабілет еңбек пен қоғамдық қайраткерлікке, әдемілікке талпыну салдарынан қалыптасады. Эстетикалық ләззат алу өмірлік жағдайға сәйкес іске асады, адамның жан-жақты үйлесімді дамуына байланысты. Арнайы эстетикалық ләззат тудыратын құбылысқа өнер жатады.

Эстетикалық мұрат (идеал) – эстетикалық кемелдіктің (өмірдегі, өнердегі) биік деңгейі туралы және оған жету жолы туралы нақты сенімді түсінік. Эстетикалық мұратты жүзеге асыру үшін алдын-ала қажет нәрсе – өмірдің барлық саласында қоғамдағы адамның ерікті болуы. Адамның айнала дүниеге эмоциялық нақты сезімдік қатынасымен тығыз байланысты болғандықтан, эстетикалық мұрат сенім формасына бөлінеді.

Эстетикалық сезім – объективті шындықты бейнелегенде оның сұдудығын, әдемілігін, сәндігін қабылдаудан туатын көңіл күйі. Эстетикалық сезім табиғаттың көрінісін, күнделікті өмірдегі оқиғалары, өнердің алуан салаларын адам өзі бейнелегенде пайда болады. Эстетикалық сезімі жетілген адам еңбектің алуан саласындағы нәзіктік пен әдемілікті, айналадағы табиғат сұлулығын қабылдап сүйсінеді, оны қабылдаудан ләззат алады.

Қазақ зиялыларының бірі М.Жұмабаев өзінің «Педагогика» еңбегінде «Әр адамның сұлулық сезімдері әр түрлі нәрседен оянымпаз болады. Біреудікі – музыкадан, біреудікі – сұлу суреттен, ал біреудікі – поэзиядан. Искусствоның бір түрінен ләззат алмайтынын, біреуіне құмар болмайтын адам болмайды, ал тәрбиенің міндеті – балада искусствоның қандай түріне ынта бар екенін тауып, сол ынтасын, қызығушылығын, сол түр туғызатын сезімдерін оятып, өркендету» деп эстетикалық тәрбиенің бала дамуындағы маңызындағы ерекше тоқталған.

Сонымен қатар эстетикалық-рухани тәрбиенің ішінде өнерге үлкен зейін аударып, оны қоғам дамуымен тығыз байланыста қарастырады. Баланың сана-сезімінің қалыптасуындағы негізгі құралдардың бірі - өнер. Өн мен күй, өлең мен музыка – қазақ халқының өмірі мен тұрмысында ерте заманнан келе жатқан берік орын алып, олардың сеніміне де айнымас серігіне айналған дүниелер. Өнердің мақсаты – адамдардың көңіл-күйіне әсер етіп, оларға рухани қорек беру, эстетикалық ғажайып рахат шәрбатынан сусындатып, жағымды, этикалық қасиеттердің қалыптасуына жағдай жасау.

Қазақ халқы өнердің қай түрі болсын жоғары бағалап, оларды қадірлей білуге балаларды жастайынан баулып, қызықтырып отырғанын тарих бүгінгі ұрпаққа жеткізіп отыр. Осының дәлелі іспеттес сол өнерге байланысты көптеген мақал-мәтелдер де баршылық: «Өнер ердің қанаты», «Өнер көзі халықта», «Өнер табу – өнерге шабу», «Өнер білген өлмейді», Өнерлі жігіт өрде озар, Өнерсіз жігіт жер соғар», «Өнер көпке де жеткізеді, көкке де жеткізеді» т.б. Фольклордың, ұлттық өнеріміздің, мәдениетіміз бен дәстүріміздің алдыңғы қатарлы тамаша үлгілерін сан ғасырлық тарихы бар бабаларымыздың бізге мұра етіп қалдырған рухани мол дүниелерін, тіліміздің зор байлығын оқушыларымыздың жан дүниесіне сіңіру, сол арқылы әсемдік руханиятқа, өркениеттің өріне шығып, одан нәр алу – бүгінгі күн талаптарының ең маңыздысының бірі.

Қазақ даласындағы ұлы ғұламалар (Әл-Фараби, Ибн-Сина, т.б.) музыка өнерінің теориялық және тәжірибелік негіздерін дамытуда мыңызы зор еңбектер қалдырды.

Жас ұрпақты тәрбиелеуде оның бойындағы туа біткен табиғи мүмкіндіктерін дамыту, бағалау, сенім, үлгі көрсету, талап ету арқылы жауапкершілігін жетілдіру рухани эстетикасы жоғары жас өспірім бейнесін қалыптастыруға негіз болмақ. Ал тәрбие мәселесі қай заманда да талай ойшыл, ғұлама, ғалым педагогтарды толғандырып келгені ақиқат.

XIX ғасырдың басында қоғам дамуымен сабақтастықта дамыта келе жатқан рухани-эстетикалық тәрбие идеялары Д.Батабайұлы (1802-1874), М.Өтемісұлы (1813-1846), Ш.Қанайұлы (1818-1881), А.Аронұлы (1822-1895), А.Мұхамедиярұлы (1831-1895), М.Сұлтанқожаұлы (1835-1898) өлең, жырлары мен өнегелі өсиеттерінде көрініс тапқан.

Қазақтың ағартушы-демократтары Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев және т.б. халқымсыздың рухани дамуына өлшеусіз үлес қоса отырып, рухани-эстетикалық тәрбиенің маңызына ерекше мән берген.

Жасөспірімдердің эстетикалық тәрбие беруде халық мұрасының тәрбиелік күшін ұлы Абай да жоғары бағалаған. Жасөспірімдерге сұлулық, әдемілікке деген көзқарасын, рухани сезімін тәрбиелеп қалыптастыруда Абай өлеңдерінің орны ерекше. Жыл мезгілдеріне арналған өлеңдері туған жердің сұлу табиғатын, адамдардың көңіл-күй сезімдерін жырлауымен дараланады. Балалардың туған жер табиғатын, адамдардың көңіл-күй сезімдерін жырлауымен дараланады, балалардың туған жер табиғатын, тауы мен тасын эстетикалық тұрғыда қабылдай білуге тәрбиелейді.

Міне, саналуан музыка тыңдалды, орындалды. Оның саналуандығы тек әртүрлі композитордыкі болғандықтан ғана емес: ең алдымен адам сезімінің сан қырын жеткізе білуінде, өйткені мұнда өмірдің әртүрлі жақтары көрініс тапты. Сондықтан жа музыка әр адамға әртүрлі әсер етеді.

Ақан серінің «Құлагерін», халық күйі «Ақсақ құланды» қандай сезіммен тыңдағандарын, халық әні «Шұбар ағаш, ой жайлауды», Исаның «Желдірмесін» қалай қабылдағандарын еске түсіруге болады. Ал бір-біріне ұқсамайтын Абайдың «Өзгеге көңілім тоярысың» мен Б.Байқадамовтың «Домбырасы» ше? Осылай, оқушылардың музыкалық ой-өрісі, сана-сезімі «Өмір тек қана музыканы туғызып қоймайды, оның әсер ету құдіретін сезінеді! – деген қағидамен толықтырылады.

Халық композиторлары әрқашан өз шығармалары арқылы халыққа, олардың өміріне игілікті әсер етуге тырысты. Нақты мысалға жүгінетін болсақ:

Құрманғазы мен Біржан өзінің шығармалары арқылы адамды батылдыққа, өмірдегі кездесетін түрлі қиындықты және білуге, бостандық үшін қайыспай қарсы тұруға шақырды. Қорқыт болса, күйлерінің адамзатқа «сүйеніш және жұбаныш» болуын армандады, адамдарды ажалмен күресіп, ұзақ та, бақытты өмір сүруге талаптануға жетеледі. Абай өз әндерімен қазақ халқының жарқын болашағы үшін күресті.

Әр халықтың ұлттық мәдениеті ертеден келе жатқан өзіне тән өнері, әдеп-ғұрпы, салт-дәстүрлері негізінде жетілетіні белгілі. Олай болса, ғасырлар сынынан еленіп, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан халықтың дәстүрлі көркем мәдениетінің түрлерін жинақтап зерделеудің, оның тәлім-тәрбиелік мол тәжірибесі негізінде жастарды тәрбиелеудің қажеттілігі мол.

Олай болса, қазақтың халық композиторлары мұралары арқылы оның дәстүрлі тәрбиелік мүмкіндіктерін оқушыларға эстетикалық мәдениетін қалыптастыруда тиімді пайдалану болып табылады деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Мәдени мұра» Қазақ өнерінің тарихы. (Ежелгі дәуір, I – том) Алматы. «Өнер», 2007. – 350с.
2. Педагогика. Қазақша түсіндірме терминологиялық сөздік //Ғыл. Жетекшілік жасаған және жалпы ред. Басқарған проф. Беркімбаева Ш.К., проф. Құсайынов А.Қ. – Алматы, 2007. – 248 бет.
3. Ұзақбаева С.А. Өміршең өнер өрісі. Алматы, 1982.
4. Дистервег А., Джуринский А.Н. Педагогика: история педагогических мыслей. М., 2000. – 350 с.

Музыка мұғаліміне қойылатын талаптардың мазмұны

Султанова Нургуль Камильевна

«ALIKHAN BOKEIKHAN UNIVERSITY», «Педагогика және психология» кафедрасының меңгерушісі, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент. Семей қаласы

Нугуманова Галия Асылкановна

ШҚО Семей қаласының білім бөлімі «Балалар өнер мектебі» бас қобыз сыныбының оқытушысы

Атаулы мақалада қазіргі замандағы музыка мұғалімі қандай болуы керек? Қазіргі заман музыка мұғаліміне қанадай талаптар қойылады? деген сұрақтарға жауап іздеп, Ұстаз бойындағы білім мен мінез үйлесімділік тауып, оның мазмұнын ашуға тырыстық

Қазіргі заманғы мұғалім үнемі ізденіс үстінде, сондай-ақ ол «мектеп оқушыларының қызығушылықтарын қалай ынталандыру керек?» деген көкейкесті проблемалық сұраққа жауап іздейді. Қазіргі заманғы мұғалім өз бойында өз ісіне деген сүйіспеншілікті шәкірттерге деген сүйіспеншілікпен ұштастырады, балаларды оқытып қана қоймайды, сонымен бірге өз шәкірттерінен де оқып үйрене алады. Қазіргі заманғы педагог әрбір баланың жан түкпірінде жатқан ең тәуір сапаларды анықтауға, алған білімдеріне қуанып, шаттану үшін балаларды көтермелеуге тиіс. Сонда ғана олар мектепті бітіргеннен кейін өздерінің қоғамдағы орнын анық сезініп, оның игілігі үшін жұмыс істей алады, қоғамымыздың ағымдағы және келешектегі міндеттерін шешуге қатысуға дайын болады.

Қазіргі заманғы педагогтың, айрықша шеберлік белгілері:

- ✓ ұдайы өзін-өзі жетілдіру;
- ✓ өзіне-өзі сын тұрғысынан қарау;
- ✓ білімдарлық және жоғары еңбек мәдениеті болып табылады.

Қазіргі заманғы мұғалім үшін ешқашан да қол жеткен межеде қалып қоймай, қайткенде де алға қарай ұмтылуы өте маңызды. Өйткені мұғалім еңбегі - шексіз шығармашылық үшін сарқылмас қайнар, сондықтан қазіргі заман мұғалімдерінен іздену мен жаңа технологияларды мейлінше кеңінен қолдану қажеттілігі туындап отыр.

Қазіргі заманғы мұғалім үшін оның мамандығы - өзін-өзі іске асыру мүмкіндігі, қанағаттану мен жұртшылықтың тану көзі.

Қазіргі заманғы мұғалім - жадырап күле алатын және төңірегіндегінің бәріне қызыға қарайтын адам. Өйткені әзірше бала мұғалімге қызыға қарайды, сондықтан да мектеп өз тұғырынан түскен жоқ, әлі де өз орнында, әлі де жасай береді.

XXI ғасырдың мұғалімі – педагогикалық қызметтің әр алуан салаларындағы жасампаз: өз жұмысының қорытындыларын шығаруға, өз тәжірибесін жинақтауға міндетті түрде ұмтылатын тәжірибелі технолог, ұйымдастырушы.

Қазіргі заманғы жағдайларда жұмыс істеу үшін оқытушы не білуге тиіс? **Санамалап айтсақ, келесі бес құрал педагогтың бес қаруы десе де болғандай:**

1. Менеджмент ғылымы (басқару ғылымы);

2. Психология (білім беру - оқыту және тәрбиелеу процесін психологияландыру жүріп жатыр); Егер біз оқушының субъектісін, жеке тұлғасын нысаналасақ, біз оны жақсы білуге тиіспіз;

3. Экономика (экономиканың қажеттіліктерін білу; мектепте қандай адам даярлау керек екенін білу);

4. Информатика (дербес компьютерді барлық пәндерде пайдалану);

5. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны сабақта кеңінен қолдану (Internet желісін пайдалана және іздей білу, электронды оқулықтарды қолдану, флипчарттарды игеру).

Ал, музыка мұғаліміне келетін болсақ, алдымен қазіргі кезде жастар, яғни болашақ музыка мұғалімдері мектептерде тұрақтамайды, не басқа жұмысқа ауысып кетеді. Мектепте жұмыс істеп жүргендердің өзі толқу үстінде. Себебі олар үнемі жұмыс басты болып, аз жалақыға жүргісі келмейді. Өйткені әрбір адамның жеке өмірі бар. Сондықтан еңбек жолын енді бастайын деп отырған осы бір қиындығы мен қызығы мол ұстаздық жолдағы болмай қоймайтын қиындықтарға төзе білуге үйретіп, олардың еңбек етуіне жағдай жасап, өз ісіне бейімделуіне барынша қолдау көрсетіп, дұрыс бағыт беріп тәрбиелеуіміз қажет. Әсіресе, бұл – тәжірибесі мол аға буын ұстаздардың міндеті. Яғни, рухани сабақтастық болса нұр үстіне нұр болар еді. Ең бастысы – мұғалімге кәсіптік шеберлігін ұдайы дамытып, өз білімін көтеріп отыру, шығармашылықта, ғылыми — әдістемелік ізденістер қажет. Ал осыған ұстаздарымыздың уақыты бола бермейді. Болса да аз. Осының бәрі мұғалімнің моральдық – психологиялық ахуалына әсер етіп жүргенін неге ойланбаймыз. Мұғалімге айтылар сын мен мін көп. Ал оған қамқор болатын іс аз. Мұғалімдердің жалақысын ғана көтермей, әлуметтік жағынан қорғау керек. Міне, сонда ғана мұғалім мәртебесі өсіп, шабыттанып жұмыс істейтін болады.

Қазіргі заман мұғалімі қоғамдық дамудың деңгейінен көрінетін, оның әлуметтік парызына жауап беруді көздейтін, жаңалыққа сирек, өз ісіне гуманистік сезіммен қарайтын, педагогикалық күрделі үрдістердің барысын идеялық – адамгершілік тұрғысынан шеше алатын, жаңаша ойлау дағдысын меңгерген, балалардың талапкерлілігі мен қабілетін өздігінен еркінен дамуын ұйымдастыра алатын, және ата – аналармен педагогикалық ынтымақтастықты орнатуға бейімі бар әр шығармашылықпен еңбек ете алатын маман болуға тиіс. Ол шәкірт жүрегіне жол табарлық пәнін қызықтырарлық жол іздейді, өз білімін жетілдіреді, жаңа технология пайдаланады. Өйткені шәкірттен терең білімділікті, ұстамдылықты, еңбекқорлықты, мәдениеттілікті талап ету үшін мұғалімнің өзі сол қасиеттердің үлгісі боларлық дәрежеде болуы тиіс. Сөйтіп, өмір талабының артта қалмаған, үнемі шығармашылық іздену үстіндегі ұстаз ғана шәкірттердің сеніміне ие болып, сый – құрметіне бөленбек.

Сонымен мұғалім өткен тәжірибесін жаңа мен ұштастыра алатын кәсіби қызығушылығы жоғары танымы биік, бастаған ісінің нәтижесін көре алатын, ғылыми зерттеу жұмыстарын тандай білетін, педагогикалық үрдістің заңдылықтарымен етене таныс, оқытудың әдістемелік жаңалықтарынан хабардар, оқыту үрдісін ізденімпаздықпен арттыратын өз ісінің шебері болуы керек. Ең бастысы ұстаз адами қасиеті мол, басқаға қайырын тигізуден шаршамайтын, шалдықпайтын өмірінің әр шақтарын қиып, ұрпағының ертеңіне жол ашатын, шуағы мол шапағат иесі. Ұлағатты шайыры, адам жанының адал бағбаны болған жөн. Ұстаз бойындағы білім мен мінез үйлесімділік тауып, шәкіртке деген ұлы махаббатпен тоғысып жатса, әрбір шәкіртіне жеке тұлға деп қарап, адал жүрегін ұсынса, өз ісін жан тәнімен сүйіп істесе, нағыз ұстаз болмақ. Олай болса, жоғарыда аталған қазіргі музыка мұғаліміне қойылатын талаптарды қамти келе біз олардың мамзұнын 1 кесте арқылы түсіндірмекпіз:

Кесте 1. Музыка мұғаліміне қойылатын талаптардың мазмұны

Қазіргі музыка мұғаліміне қойылатын талаптардың мазмұны	
<i>Біріншіден</i>	мұғалім жеке көзқарасы бар және соны қорғай білетін жігерлі тұлға және маман мұғалім болуы қажет. Зерттеушілік, ойшылдық қасиеті бар мұғалім жалтақ болмайды. Өз ісін жетік біліп табанды жүргізетін мұғалім ғана түпкі нәтижеге қол жеткізе алады. Ондай мұғалім әрбір күніне есеп беріп отырады, азаматтық ар – ожданын үнемі қорғай алады.
<i>Екіншіден</i>	педагогтік, психологиялық білімін жетілдіріп үйренумен қатар, сол білімін күнделікті ісінде шебер пайдалана білетін болуы керек. Дүние жүзінде ғаламадану үрдісі жүріп жатқандықтан, ақпараттық ағыны көбейді. Мұғалім қай пәннен сабақ бермесін, ол баланы өмірдің әр саласына қатысты кез келген сұрағына жауап беруге даяр болуы керек. Көп білу үшін көп оқу, тоқу керек «Интернет» жүйесін меңгеру қажеттігі туындайды.
<i>Үшіншіден</i>	Енді білім негіздерін өз бетінше оқып үйренуге оқушыны баулу міндеті тұр. Өзінің оқушысын өз бетінше білім алуға үйретпеген мұғалім қазір түпкі нәтижеге қол жеткізе алмайды. Жан – жақты даму үшін осы салада мұғалім ғана көмектесе алады. Әр мұғалімнің педогогикалық ойлау қабілеті ғылыми түрде қалыптасуы тиіс.
<i>Төртіншіден,</i>	мұғалім ұйымдастырушылық, құрылымдылық, бейімділік сараптамалық қабілеттер мен қатар өз бойындағы педагогикалық жағдаяттарды, дәйектерді, құбылыстарды талдай білуі және солардың пайда болуының себеп – салдарын анықтай білуге де бейім болуы шарт. Соның негізінде күрделі жағдайларда шешім таба алатын дәрежеге жету мүмкін
<i>Бесіншіден</i>	мұғалімнің адамгершілік, саяси идеялық ұстанымы жұмысында көрініс тауып, ол ұстанымда бала тәрбиесіне негіз етіп алуы қажет

Қазіргі заман мұғалімінен тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи танымдық, педагогикалық-психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың қазіргі жаңа технологиясын шебер терең меңгерген болғанда ғана білігі мен білімі жоғары, жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады. Мұғалімнің бір ғана сыры - оның мамандығы. Бұл дүниеде теңдесі жоқ мамандық тек мұғалімге ғана лайық.

Олай болса, қорытындылай келе, қазіргі музыка мұғалімінің бойында мынандай қасиеттер болуы керек: сергектік, байқағыштық, сезімталдық, сенім, әділдік, байсалдылық, ұстамдылық, сабыр сақтау, ілтипаттылық. Интеграция мен ғаламдастыру қатар жүріп келе жатқан бүгінгі таңда мектептегі жеткіншектердің білім берудің сапасы мен деңгейін жан – жақты көтеру жаңаша ойлайтын, оқыту мен тәрбиенің жаңа технологиясын күнделікті жұмысында қолдана білетін ұстаздардың ғана жұмысы жемісті болмақ. Жаңа ғасыр мұғалімдері талапқа сай болып, сапалы әрі сан алуан салиқалы тәрбиелік – білімділік қызметтерді ойдағыдай атқара білгенде ғана ұстаздық мақсатына жетеді деген ойдамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сейтешев А.П. Пути профессионального становления учащейся молодежи. – М.: Высшая школа, 2008. – 240 с.
2. Немова Н.В. Построение современной системы профильного обучения: подходы и идеология.-М.: Энциклопедия адм.работы в школе.- Выпуск 4.-2005.
3. Каримбаева Б.Ш. Психологические аспекты в выборе профилизации обучения в общеобразовательной школе // Материалы республик. науч.-практ. конф. «Профильное обучение учащихся». – Тараз, 2006. – С. 97–101. 162

4. Иванова С.П. Учитель XXI века: Психологический подход к анализу профессионально-личностной готовности к педагогической деятельности / С.П.Иванова. – Псков: ПГПИ им. С.Е. Кирова -2002. -128с.

5. Материалы Республиканского семинара «Нормативное обеспечение профессионально – педагогической подготовки учителей в условиях перехода к 12 – летнему образованию». / Под ред. М.Н. Сарыбекова. - Тараз: ТГУ, 27 – 28 марта 2009 г.- 310 с.

Білім беру саласында ақпараттық технологияларды қолдану мүмкіндіктері

Турсыматова Оразкуль Исаевна

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

Ургенишбеков Айтмағанбет Турсынбаевич

Техника ғылымдарының кандидаты, доцент

Дильмаханова Ментай Мырзабековна

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қаласы

Аннотация. Білім берудің жаңа педагогикалық технологиясы өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге қабілетті және уақыт талаптарына сәйкес келетін білімді, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруды мақсат етеді. Білім беру сапасын арттырумен қатар, технология өзінің мүмкіндіктерін ескере отырып, өзін сын тұрғысынан қарауға мүмкіндік береді. Танымдық белсенділікті арттыра отырып, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Бүгінгі білім беру мекемелері мен педагогика ғылымы алдында білім берудің философиялық негіздеріне, білім жүйесінің стратегиялық бағыттарына, мақсаты мен мазмұнына, оны орындаудың әдіс тәсілдеріне деген жаңа көзқарас қалыптасуда. Қоғам талаптары мен сұраныстарға сәйкес жаңа технологиялар көбеюде. Мақсат- өзін-өзі дамыта алатын, өз бетімен білім алатын, өз бағыт-бағдарын айқындай білетін, өзін-өзі үнемі жетілдіре алатын қоғамның белсенді азаматын қалыптастыру.

Білім беруді ақпараттандыру қоғамды ақпараттандыру процесінің басым бағыттарының бірі ретінде оқытушылардың тек кәсіби сапасы мен дайындық деңгейіне ғана емес, сонымен қатар, оқытуда ақпараттық технологияларды пайдаланудың ұйымдастырушылық және әдістемелік аспектілеріне де жаңа талаптар қояды.

Білім беру үдерісінде ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үдерісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылатуды көздейді. Ал, білім беруді ақпараттандыру бұл танымдық іс-әрекетті қайта құру үшін және білімгерлердің интеллектуальдық мүмкіндіктерін күшейтуге арналған жағдайды құру мақсатында микропроцессорлық техника мен ақпараттарды тарату құралдарының, сондай-ақ осы құралдарға негізделген педагогикалық технологияның базасында ақпаратты жинау, өңдеу, тарату және сақтау әдістері мен құралдарын педагогикалық практикаға жаппай енгізу болып табылады.

Білім берудегі қазіргі ақпараттық технологиялар - адамзаттың интеллектуалдық жетістіктерін өзіне жинақтаған және адамзаттың интеллектуалдық қызметін, оның ішінде, білім беруді шынайы күшейтуге қабілетті құрал.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында «Білім берудің басты міндеттерінің бірі - білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек»- деп көрсетілген. Солардың бірі білім беруді ақпараттандыру барысында дидактикалық және оқыту құралы

болып компьютер саналады. Қазіргі таңда, әрбір жеке тұлға үшін компьютерді және ақпараттық технологияларды игеру оқу мен жазу қабілеті сияқты әрбір адам үшін қажетті шартқа айналды.

Қазіргі таңда ақпараттық технологиялар білім беру үдерісінде ең тиімді оқыту құралдарының бірі болып табылады. Олай болса, ақпараттық технологияларды және олардың негізінде оқыту технологияларының қалай қалыптасатынын бақылайық. Сонымен қатар, оқыту технологиялары мен ақпараттық технологиялар арасындағы байланысты да анықтау маңызды.

Технология ұғымы ақпараттық технологиялар саласынан келіп шыққан. Нақ осы сала техникалық тұрғыдан едәуір көбірек зерттелген сала болып табылады. Оқыту технологиялары мен ақпараттық технологиялардың бірдей емес екенін ескерте кетейік. Себебі, *біріншіден* - оқыту технологияларына ақпараттық емес технологиялар (мысалы, сыртқы бөлімдегідей оқытушының қатысуынсыз, дербес оқу жоспарына сай оқулықтар бойынша оқыту технологиясы) да жатады. *Екіншіден* — ақпараттық технологиялар оқу үдерісіне тікелей қатысы жоқ көптеген мәліметтерді (мысалы, мәліметтерді кодтау және өңдеу, желі бойынша мәліметтерді беру, магниттік таратушыларға мәліметтерді жазу, механизмдерін және компьютерлік техниканың көптеген басқа да ерекше элементтерін) қамтиды. Сондықтан, ақпараттық технологиялар мен оқыту технологиялары кішкене ауданда өзара қиылысқан екі түрлі салалар болып есептеледі.

Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялардың жоғары деңгейде дамуы оларды білім беру саласында да қолдануға мүмкіндік берді. Сондай-ақ, олардың оқыту тиімділігін 20-50%-ға ғана емес, бірнеше есе көтеруге қабілетті екені анық аңғарылады. Мамандардың жүргізген зерттеу нәтижелеріне сүйенсек, компьютерлік оқыту кәдімгі дәріс тыңдау кезіндегіге қарағанда білімді 10 есе көп игеруге септігін тигізеді екен.

Оқытушы сабағында педагогикалық технологияны пайдалану арқылы оның тиімділігін жүйелі түрде көрсете біледі. Педагогикалық технологияны пайдалану оқытудың тиімді әдістерінің бірі деп ойлаймын.

Физикалық процестер мен құбылыстарды модельдеу оқу процесін дамыту мен жетілдірудің болашағы болып табылады, әсіресе оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруда, зерттеу жұмыстарын дамытудағы ролі ерекше. Физикалық эксперименттерді модельдеу - оқытушыға сабақта физикалық ұғымдардың мағынасын тереңірек ашуға, оқушыларды физиканың қазіргі эксперименттік базасымен таныстыруға, физикалық құбылыстармен зерттеу әдістерін толық түсіндіруге мүмкіндік береді.

Оқытудың жаңа педагогикалық технологиясы - оқытуды ізгілендіру, өзін-өзі дамытып, тәрбиелей білетін, заман ағымына ілесе алатын кәсіби, білікті, жан-жақты жеке тұлға қалыптастыруды мақсат етеді. Оқушылардың кәсіби білім сапасын арттырумен бірге өз қабілетіне қарап, өзін-өзі дамыта отырып, өзіне сын көзбен қарауға мүмкіндік береді. Танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілетін дамытады.

Оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, дамыту міндеттерін көздейді. Оқытушының жеке тұлғаны зерттеуіне, оны толық танып, білуге және оқытудың мақсатына жетуге тиімді, әрі нақты жол ашады. Болашақ маман иелерінің бойында білімділік, біліктілік, саналылық, жауапкершілік қасиеттерін сіңіруде, яғни кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруда жаңа технологияны қолданудың ролі зор. Сонымен қатар, технологияны тиімді пайдалана білу оқытушының шеберлігі мен іскерлігін және кәсіби құзыреттілігін шыңдауға әсерін тигізеді.

Жаңа технологияны енгізу барысында оқытушы-профессорлардың зияткерлігі мен парасаттылығы, белсенділігі, шығармашылық ізденісі, шәкірттерінің білімін бағалауы шешуші роль атқарады. Қазіргі таңда білім беру үдерісінде кеңінен қолданылып жүрген бірнеше инновациялық технологияларды атап көрсетуге болады:

- проблемаға бағытталған оқыту;
- топтық бағытталған оқыту;
- рөлдік ойындар;
- презентациялар;
- пікірсайыстар;

- сұрақ-жауап ойындары;
- іскерлік ойындар;
- мамандық саласына байланысты конференциялар т.б..

Білім алушылар әлемнің кез келген аумағында білімін әрі қарай жетілдіруге, еңбек нарығында сұранысқа ие қызметтерді атқаруға және жаңа технологияларды меңгеруге қабілетті, аса белсенді болуы тиіс. Оқу үдерісінде өріс алған интерактивтік оқыту әдістері де студенттердің белсенділігін арттыруға орасан зор ықпал етеді. Мұндай әдісті қолдану барысында білім алушылар өзінің өмірлік тәжірибесіне, жеке ой-пікіріне, біліміне сүйенеді.

Педагогикалық технология - бұл педагогикалық әрекеттер табысына кепіл болардай қатқыл ғылыми жоба. Әрі сол жобаның дәл жаңғырып іске асуы.

Педагогикалық технология кешенді, бірігімді процесс. Ол өз құрамына адамдарды, идеяларды, құрал-жабдықтарды, сонымен бірге жоспарлау, қамсыздандыру, бағалау және білім меңгерудің барша қырлары жөніндегі проблемалар шешімін басқаруды қамтиды.

Педагогикалық технологиялар көп түрлі болуына қарамастан, олардың іске асуының екі ғана жолы бар. Біріншісі - теориялық негізде орындалуы (В.Б.Беспалько, В.В.Данилов, В.К.Дьяченко және т.б.), екіншісі - тәжірибемен жүзеге келуі (Е.Н.Ильин, С.Н.Лысенкова, В.Ф.Шаталов және т.б.).

Оқу технологиясын оқу әдістемесінен ажырата білген жөн. Олардың бір-бірінен айырмасы - оқу технологиясын қайталап, көбейте таратуға болады. Қай жағдайда да технология өзіне сай түзілген оқу процесінің жоғары сапасына және педагогикалық міндеттердің табысты шешілуіне кепіл бола алады. Ал әдістеменің соңғы тиімді нәтижеге жете алмауы жиі кездеседі. Сонымен бірге, әдістеме технологиялық деңгейге дейін көтерілуі мүмкін. Мысалы, жаңа материалды түсіндірудің белгілі әдістемесі бар. Егер ол әдістеме шынайылық, сенім, сәйкестік талаптарына орайласа, оны технология деп тануға болады.

Оқу технологиясы педагогикалық шеберлікпен өзара байланысты. Оқу технологиясын жете білудің өзі — шеберлік. Бір технологияны әрбір оқытушы жеке іске асырып отыруы мүмкін, ал осы іске асырудағы технологиялық ерекшеліктерден оқытушының оқу шеберлігі көрінеді.

Жаңа ғасырға қадам басқан біздің еліміз үшін қоғам өміріндегі қазіргі өзгерістер, экономиканың, саясаттың әлеуметтік-саяси саланың дамуы қоғамдағы негізгі фактор болып табылатын жеке тұлғаның жалпы даму деңгейіне байланысты болмақ. Және қоғамдағы білім беру талаптарын түбегейлі өзгертуге алып келді. Қоғамдық өмірдегі өзгерістер оқытудың жаңа технологияларын қолдануды, жеке тұлғаның жан-жақты шығармашылық тұрғыдан дамуына жол ашуды көздеп отыр. Бұл міндеттерді жүзеге асырушылар білім беру жүйесінің күрделі мәселелерін шешуші кәсіби-педагогикалық шеберлігі жоғары ұстаздар болмақ.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аубакирова Р., Нұрбекова М. Педагогикалық зерттеу әдістемесі. Астана, 2011.
2. Шалғынбаева Қ.Қ., Албытова Н.П., Сламбекова Т.С. Педагогика. Астана-2014.
3. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология . Тараз : ТарМу , 2003.
4. Кобдикова Ж.У. Оқыту процесін технологияландыру .Алматы, 2000,11-15б
5. Баширова Ж. Р., Төлешова Ұ. Б. Педагогикалық технологиялар арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру //оқу әдістемелік құрал. Алматы, Қазақ университеті 2003.

Требования к содержанию и оформлению

Авторские права.

Высылая материалы, автор гарантирует, что

- по данной работе у автора нет обязательств перед третьими лицами, препятствующими размещению материалов;

- отправляя материал для публикации в журнале, Вы подтверждаете, что права на нее принадлежат Вам, и если возникнут проблемы с соблюдением авторских прав, то обязуетесь разрешать их самостоятельно;

Требования к содержанию и оформлению статей:

1. В структуру статьи должны входить: заглавие статьи; ФИО автора/ов; занимаемая должность; название учреждения; город/район; текст статьи; список литературы, который должен содержать лишь цитируемые в тексте работы.

2. Заглавие статьи должно быть информативным, лаконичным.

3. Статья предоставляется в редакцию журнала в электронном виде.

4. Объем статьи не должен превышать **4 страниц** формата А4, страницы должны быть целиком заполнены текстом. Шрифт 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см, включая таблицы, схемы, рисунки и список литературы.

5. Все формулы должны набираться в «Редакторе формул» в текстовом редакторе Word.

6. Все графики и диаграммы и прочие выстраиваемые объекты должны быть снабжены числовыми данными, обеспечивающими при необходимости их (графиков, диаграмм) достоверное воспроизведение, размер шрифта-12 пт.

7. Табличные сноски располагаются под таблицей.

8. Список литературы оформляется в конце статьи.

9. Статья сопровождается краткими аннотациями (5-7 предложений), содержащими информацию о тематике и проблематике статьи, цели ее написания.

10. Ответственность за содержание статьи несут авторы.

11. Редакционная коллегия оставляет за собой право публикации или отклонения статьи.

12. Материалы авторам не возвращаются.

13. Статьи, оформленные с нарушением требований, к регистрации не принимаются.

14. Фото не помещать в текст (сохранять отдельно в формате JPG с нумерацией от №1, №2). В тексте статьи указывать номер фото, выделяя жирным шрифтом.

15. В отдельном от статьи файле (Заявка) указываются сведения об авторе: ФИО, учёная степень, учёное звание, занимаемая должность, название учреждения, домашний адрес, контактные телефоны, e-mail.

16. Можно приложить качественную фотографию автора (в электронном виде).

17. Редакционная коллегия имеет право вернуть на доработку автору материалы при невыполнении предъявляемых требований, наличии орфографических, грамматических и стилистических ошибок, отрицательной рецензии.

18. Статья обязана сопровождаться Рецензией, с подписью автора и печатью учреждения, в которой работает рецензент (авторами рецензии могут быть, руководители МО, методисты, ППС института или вуза)

19. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес **ziat.journal@mail.ru**

Требования к содержанию и оформлению методической разработки:

1. Представляемый материал (методическая разработка, конспекты) должен являться оригиналом, неопубликованным ранее в других печатных изданиях.

2. Первая страница должна содержать следующую информацию: заглавие, фамилию, имя автора, место работы (наименование организации) автора, далее следует текст.

3. В конце метод.разработки должен быть приведен список использованной литературы.

4. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес ziat.journal@mail.ru в формате «Microsoft Word».

5. Объем текста не должен превышать **4 страниц** формата А4. Набор текста должен быть осуществлен с учетом соблюдения общепринятых стандартов (абзацные отступы, «одинарный» межстрочный интервал и тп.), тип шрифта «Times New Roman», шрифт 14, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см.

6. Ответственность за содержание материала несут авторы.

7. Методические разработки, оформленные без соблюдения данных требований не принимаются к публикации.

8. При наличии редакционных замечаний материал так же возвращается автору на доработку.

Мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар

Авторлық құқық.

материалды ұсынғанда, автор кепілдік береді

- осы жұмыс бойынша авторда материалдарды орналастыруға кедергі келтіретін үшінші тұлғалардың алдында міндеттемелер жоқ;

- журналға материалды жариялауға жібере отырып, сіз оған деген құқық Сізге тиесілі екенін растайсыз, егер авторлық құқықты сақтауда проблемалар туындаса, оларды өз бетінше шешуге міндеттенесіз;

Мақалалардың мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Мақала құрылымына: мақаланың атауы; автордың аты-жөні; атқаратын қызметі; мекеменің атауы; қала/аудан; мақала мәтіні; тек жұмыс мәтінінде дәйексөз келтірілетін әдебиеттер тізімі кіреді.

2. Мақаланың тақырыбы ақпаратқа толы, жинақы болуы керек.

3. Мақала журнал редакциясына электронды түрде ұсынылады.

4. Мақала көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс, беттер толық мәтінмен толтырылуы тиіс. Қаріп 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Өрістер: сол, оң, жоғарғы, төменгі – 2 см, кестелерді, сызбаларды, суреттерді және әдебиеттер тізімін қоса алғанда.

5. Барлық формулалар Word мәтіндік редакторында "Формулалар редакторында" терілуі тиіс.

6. Барлық кестелер мен диаграммалар және өзге де құрылатын объектілер сандық деректермен жабдықталуы тиіс, қаріп мөлшері-12 пт.

7. Кестелік сілтемелер кестенің астына орналастырылады.

8. Әдебиеттер тізімі мақала соңында ресімделеді

9. Мақала тақырыбы мен мәселесі, оны жазу мақсаты туралы ақпаратты қамтитын қысқаша аннотациялармен (5-7 сөйлем) сүйемелденеді.

10. Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.

12. Редакциялық алқа мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

12. Материалдар авторларға қайтарылмайды.

13. Талаптар сай келмейтін мақалалар тіркеуге қабылданбайды.

14. Суретті мәтінге орналастырмау (№1, №2 нөмірленген JPG форматында жеке сақтау). Мақала мәтінінде Фото нөмірін жазып көрсеті қажет.

15. Мақаладан бөлек файлда (өтінім) автор туралы мәліметтер көрсетіледі: аты-жөні, оқу дәрежесі, оқу атағы, атқаратын қызметі, мекеменің атауы, мекен-жайы, байланыс телефондары, e-mail.

16. Автордың сапалы суретін (электронды түрде) қоса беруге болады.

17. Редакциялық алқа қойылатын талаптар орындалмаған, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, теріс рецензиялар болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.

18. Мақалаға рецензия жазылуы керек, онда рецензия жазған автордың қолы және рецензент жұмыс істейтін мекеменің мөрі қойылуы қажет (рецензияның авторлары ӘБ жетекшілері, әдіскерлер, институттың немесе ЖОО-ның профессор-оқытушылар құрамы болуы мүмкін).

19. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**

Әдістемелік әзірлемелердің мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Ұсынылатын материал (әдістемелік әзірleme, конспектілер) бұрын басқа баспа басылымдарында жарияланбаған болуы тиіс.

2. Бірінші бетте мынадай ақпарат болуы тиіс: материал тақырыбы, тегі, аты, жұмыс орны (ұйымның атауы), әрі қарай мәтін жазылады.

3. Соңында пайдаланылған әдебиеттер тізімі келтірілуі тиіс.

4. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде "Microsoft Word" форматында электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**.

5. Мәтін көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс. Мәтін терімі жалпы қабылданған стандарттарды (абзацтық шегіністер, жоларалық "бір" интервал және т.б) сақтауды есепке ала отырып жүзеге асырылуы тиіс.), "Times New Roman" шрифтінің түрі, 14 шрифт, интервал – 1,0.

6. Материалдың мазмұнына авторлар жауапты

7. Осы талаптарды сақтамай ресімделген әдістемелік әзірлемелер жарияланымға қабылданбайды.

8. Орталық қойылатын талаптар орындалмаған жағдайда, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.